

Пццэ кьахэнэжымэ лцэшлэгьумэ Щыцэна ащ нахь насып!

Адыгэ макь

Адыгэ Республикэм и Правительствэ игьэзет

№ 132 (20645) ГЪУБДЖ, БЭДЗЭОГЪУМ и 22-рэ, 2014-рэ илгъэс

● ОСЭ ГЪЭНЭФАГЪЭ ИЭП

102

Юныгъом и 21-р — мэзым илофышлэхэм я Маф

Адыгэ Республикэм имэзхэм ялофышлэхэу
лытэныгъэ зыфэтшыхэрэр!

Шъуисэнэхъат епхыгъэ мэфэклым — мэзым илофышлэхэм
я Мафэ фэш! тышфугуш!о!

Адыгэ Республикэмкцэ мээхэр чыопс байныгъэшхоу
щытых, социальнэ-экономикэ лфхтхэбзэ инхэми ахэм яфэмэ-
бжымэшхо кьатырехъэ. Джары Адыгеим имэзхэм ялофышлэ-
хэм гуетыныгъэу, лэпэлэсэнныгъэу ялэм тиреспубликэ иэко-
номикэ изытет зыкцлалытыгъэр, тичыплэгъухэм ящылакцэ
нахьышлэу хъуным икьэкцлалэу зыкцлалытыгъэр.

Республикэм имэзхэм ялофышлэхэм опытышхоу щыцэр
кьызыфагъэфедзэ, ветеранхэм якьулайныгъэ лэубытыплэ
ашыцэ, ти Адыгей имэзхэр кьэухъумэгъэнхэм, хэхъоны-
гъэ ягъэшлыгъэным ыкцл акьылыгъэ хэлъэу гъэфедэгъэн-
хэм акцлалэу зэрэрахьылэщтым тичыхъэ тель.

Мээхэм ялофышлэхэу лытэныгъэ зыфэтшыхэрэр, тыгу
кьыдделэу зэкцлэми тышфугъэлалэу псауныгъэ пытэ шъуилэнэу,
гъэхъэгъакцлэхэр шъушынхэу, Адыгэ Республикэмрэ зэ-
дытие Хэгъэгъушхоу Урысые Федерациемрэ яфедэ зыхэлъ
ублэллэшлэу пстэуми гъэхъагъэхэр ащышъушынхэу!

Адыгэ Республикэм и Лышхъэу
ТХАКЦЛУЩЫНЭ Аслъан
Адыгэ Республикэм
и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу
Владимир НАРОЖНЫЙ

Редактор шъхъалэм игушыл

Ныбджэгъу лъаплэхэр!

Аужырэ уахътэм адыгэ
лэпкым епхыгъэ мэфэкцлэ
тиреспубликэ шыагъэунэфы-
кцлэ зэрэхъугъэм гу лыш-
утэгъэн фэе. Зихэкужъ кьэ-
зыгъэзэжыгъэхэм, адыгэ бы-
ракьым, адыгэ шъуашэм ямэ-
фэкцлэхэр ыкцл нэмыкцлэхэр ти-
щыцлэныгъэ щыцы хъугъэх. А
зэкцлэмэ тильэпкэ идэхагъэ,
икультурэ, ишхъэлъытэжы-
ныгъэ кьагъэлъагъо. Гъэ кьэс
цыфэу мэфэкцл лфхтхэабзэхэм
ахэлажэхэрэм ахэхъо.

Мыгъэ ткъош Къэбэртэе-
Бэлкъар Республикэм шаш-
тагъ Юныгъом и 20-м тефэу
адыгэм и Мафэ хагъэунэфы-
кцлэ ашынэу. Зэхэщакцлэхэр
мэгугъэх ар тыди щыпсэу-

рэ адыгэхэм ямэфэкцл мафэ
хъунэу.

Тызэкъотмэ тызэрэлъашым
игушылэ зыдэтыгъэу зэкъош
адыгэ республикэм ялэпкэ
гъэзетхэм язэхэт номерэу не-
пэ кьыдэдгъэкцлэхэр мы мэфэкцл
дахэм фэдгъэхыгъэ. Адыгеим,
Къэбэртэе-Бэлкъарым ыкцл
Къэрэщэе-Щэрджэсым ащыц
адыгэхэу гъэхъэгъэшхо зышлэ-
гъэхэр, зэлъашлэ хъугъэхэр
ары тигъэзет непэ кьышхытэ-
утихэрэр. Ащ фэдэ цыфэу щы-
лэр зэрэбэм кьыхэкцлэу, зэкцлэ-
ри мыщ тфигъэфагъэл. Ау
ахэм афэгъэхыгъэ тхыгъэхэр
тикьыкцлэлъыкцлэ номерхэм
джыри кьащыхэтыутихэр.

Дэргэ Тимур.

Гугъэплэшлэхэр рапхых

Дунэе инвестиционнэ фору-
мэу «Шъачэ-2014» зыфилорэм
изы чэзыу тыгъуасэ Шъачэ
щыкцлугъэ. Олимпийскэ паркым
и Медиа гупчэ шхъалэ апэ-
рру ар щызэхашагъ. Илгъэс кьэс
мы лфхтхэабзэм хэлажэх Уры-
сыем ишъолпыр зэфэшхъаф-
хэм ыкцл дунаим ихэгъэгубэ-
мэ ябизнесменхэр, ягъэцкцлэу
хабзэ иллыкцлэхэр.

Яенэрэ илгъэс хъугъэ Ады-
геир а форумым зэкцлэлъыкцлэу
зыхэлажэхэрэр. Республикэм
икцлэгъэхэм пэщэныгъэ адызе-
зыхэрэр Адыгеим и Лышхъэу
Тхьакцлущынэ Аслъан. Джащ
фэдэу форумым кьэцлалэгъэх
министрэхэм я Кабинет хэт-
хэр, бизнесым иллыкцлэхэр.

Мы илгъэсым республикэм
инвестиционнэ предложени
10 кьырихыллэгъэ, пстэумкцлэ сомэ
миллиард 34-рэ ахэм апэу-
хъащ, ащ нэмыкцлэу инвести-
ционнэ площадкэхэр 54-рэ зэ-
рэхъухэрэр. Республикэм иэко-
номикэ иотраслэ шхъалэхэр
арых инвестициехэмкцлэ пред-
ложениехэм кьызылэубытхэрэр:
АПК-р, промышленностыр, псэ-
олъэш! индустриер, зекцлэныр.

Адыгэ Республикэм и Лышхъэу
пшъэрылэ зерафишлыгъэм
тетэу инвестиционнэ проект-
хэм схемэхэр гъсэ афашыгъэх,
проект пэпчкцлэ пшъэдэкцлэ
зыхышхэрэ агъэнэфагъэх. Му-
ниципалитетхэм инвестиционнэ
площадкэхэм ягъэкцлэжыныр
язегъэушъомбгъунрэ ренэу лф
адашлэ. Инженер инфраструк-
турэр зыдэщылэ чыплэхэр арых
инвесторхэм игъо афалэгъу-
хэрэр. Ащ нэфэшхъафэу, пред-
приятиехэу ашлыштхэм кьыз-
фагъэфедэн алъэкцлэщт кьэкцлэ-
плэхэм афэгъэхыгъэ кьэбарыри
зэфахысыжы.

Мы илгъэсым Шъачэ щыкцлорэ
форумым кьырахыллэгъэ про-
ект анахь инхэм ащыщых зек-
цлэным фытегъэпсыхъэгъэ пар-
кэу «Джэнэтыр», индустриальнэ
паркэу «Кошхъаблэр» ыкцл

Сурэтыр А. Гусевым
тырихыгъэ.

Джэджэ районым шагъэпсыщт
агробизнес-инкубаторыр.

Адыгэ Республикэм иэкспо-
зицие зэригъэлъэгъу Урысыем
и Правительствэ и Тхьаматэу
Дмитрий Медведевым. Респуб-
ликэм кьырихыллэгъэ проек-
тхэм ямакетхэм ащ зашигъэ-
гъозагъ ыкцл инвестициехэр
кьызылэубытхэрэр Ады-
геим лфэу шашлэрэм осэшхо
кьыфишлыгъэ.

Джащ фэдэу Урысые Феде-
рацием и Правительствэ и Тхьа-
матэу игуадзэу Ольга Голодец
Адыгеим иэкспозицие щылагъ.

Дунэе форумым иапэрэ мафэ
Адыгеим и Лышхъэу инвес-
торхэм адашлыгъэ зэзэгъыныгъи-
щымэ акцлэхагъ, зэкцлэмкцлэ сомэ
миллиард 12,5-рэм ехъу ахэм
апэлухъащт. Ахэм зэу ащыц
зэлухыгъэ лахъэхэлъ обществэу
«Россети» зыфилорэм дашлыгъэ
зэзэгъыныгъэр. Ащ кьызылэубыт-
хэрэмкцлэ, республикэм эне-
ргием икьэцлалэцлэхэр кьыцлэ-
кцлэхашхы. Республикэм джыри
нахь хэхъоныгъэ ин ышлыным
сомэ миллиари 10 пэлуагъэ-
хъащт. Джащ фэдэу холдин-

гэу «Рамо-М»-м зэзэгъыныгъэ
дашлыгъэ, ар зыфэгъэхыгъэр
кьалэу Мыекъуапэ сомэ мил-
лиарди 2,4-рэ фэдиз зыпэ-
лухъащт сатыу-гъэпсэфыплэ гуп-
чэу шашлышхы, джащ фэдэу
зэфэшлыгъэ лахъэхэлъ обще-
ствэу «Радуга» зыфилорэм гъэ-
фэбаплэ шашлыным епхыгъэу
зэзэгъыныгъэ дашлыгъэ — ин-
вестициехэр сомэ миллиони 150-рэ
фэдиз зэрэхъушхэр.

Мы форумым тегъэпсыхыгъэу
Адыгеим и Лышхъэу Тхьакцлэ-
щынэ Аслъан зэлухыгъэ лахъ-
эхэлъ обществэу «Газпромом»
игъэлорышлалэ итхьаматэу Алек-
сей Миллер зэлуцлэгъу дырилагъ.
Социальнэ программэу «Газ-
промыр — кцлэлэцлэцлэхэм»
зыфилорэм кьалэу Мыекъуапэ
ипподром изэтегъэпсыхыан
ипроект хэгъэхъэгъэным фэгъэ-
хыгъэ предложениеу респуб-
ликэм кьыхыгъэм ащ кьыды-
ригъэштагъ. Джащ фэдэу ежы
илэпылэгъухэм пшъэрылэ афи-
шыгъэ а лфыгъом изэхэфын
аналэ тырагъэтынэу.

Адыгэ Республикэм и
Лышхъэу ипресс-кьулыкьу

Хэжъоныгъэхэм иофшлагъэ къаушыхъаты

Тхьаклушынэ Аслъан 2007-рэ илъэсыр ары Адыгэ Республикэм и Лышхъэ зыхъугъэр, илъэситум ехъуклэ узэклэлэбжымэ, ятлонэрэу а лэнатлэм лухъажыгъ.

Субъектым ихэжъоныгъэхэр е мышлагъэу илхыр ары ащ ипашэ иофшлагъэ къэзыгъэ-лягъорэр. Илъэсиплым къыклоцл медицинэм, гъэсэныгъэм, спор-тым, нэмыклэ лъэныкъохэм яп-хыгъэ объектиклэу Адыгеим къышашыгъэхэм, шагъэцэклэ-жыгъэхэм, гъэстыныпхъэ шхуантлэм, псым, электроэнер-гием якъэклауагъэ акъудыгъэ-хэм, зэблахъугъэхэм, предприя-тияклэхэм, щэплэ гупчэшхоу къызэуахыгъэхэм зыгорэ къэ-пложын имышыклагъэу зэклары къаушыхъаты ыкли ар хэжъо-ныгъэ маклэу плон плэкыштэп. Ахэр къын хэмылъэу, респуб-ликэм имылькы хэмыхъэу зы-парэми къыритыгъэхэп. А зэп-стэумэ республикэм ипашэ ыклуагъэ, ищэлагъэ, ишлэныгъэ, иакъыл, иофшлагъэхэ ахэлъ.

Апэрэ илъэсхэм хэжъоныгъэ-хэр республикэм илэнхэм, пэщаклэу къэклауагъэр цыфхэм ящылэклэ-псэуклэ нахышлу зэр-хъуштым ыгъэгумэклиным зэклэми яцыхъэ темылыгъэнкли хъун. Непэ ащ фэдэ цыхъэмы-шын цыфхэм зэрямылэжыр, республикэм ипашэхэм зэ-шлуахыгъэри зэрэмымаклэр, планэу ялэхэм ягъэцэклэни лоф псынклэу зэрэщымытыр, ащ кючлэ гъэнэфагъэ, щэлагъэ, чэщ мычыябэ зеришыклагъэр къызэ-рагурылорэр нафэ къэхъугъ. Илъэсыбэ лофшлагъэхэм цыфхэм яеплыклэ зэбларигъэхъугъ.

Илъэсиплыклэ узэклэлэбжымэ, республикэм ахъщэ лэпы-лэгъоу Федеральнэ Гупчэм къыфитупшыщтыгъэр процент 61-рэ хъуштыгъэ. Блэкыгъэ илъэсым ар процент 44-м нэ-сэу кыелыхыгъ. Адыгеим ибюд-жет шлуагъэ къытэу зэрэгъэ-псыгъэм, республикэм ежъ фе-дэу кыыхыжырым зэрэхажьорэм яшлуагъэклэ, нахъ маклэу лэпылэгъу ищыклагъэ хъугъэ. Адыгеим ежъ федэу кыыхы-жырым зэрэхажьорэмклэ Уры-сыем я 6-рэ чыплэр зыщыи-гыр илъэс заулэ хъугъэ, бюд-жетым епхыгъэ лофхэр анахъ дэгъоу зэхэзыщэрэ субъект 23-мэ блэкыгъэ илъэсым аха-лытагъ. Бюджетым епхыгъэу лоф зышлэхэрэм ялэжыпклэ фэ-гъэхыгъэ унашъохэр УФ-м и Президент блэ-кыгъэ илъэсым ижъоныгъоклэ мазэ кыишлы-гъагъэх. Урысы-ем исубъектищэу ахэр алэу ыкли икьюу зыгъэцэ-клагъэхэм яса-тыр Адыгеир хэ-уцуагъ. Эконо-микэм ыкли соци-альнэ лъэныкъо-хэм хэжъоныгъэ ашыным фэгъэ-псыгъэу лофышхо

зэшлохыгъэ зэрэхъугъэм ишлу-гъэклэ ащ фэдэ гъэхъагъэхэм республикэр апэрэу къафэ-кыуагъ.

Федеральнэ программэхэм къадыхэлъытэгъэ ахъщэу къа-тлупшыщтым республикэм ила-хъэу хилхъан фаер игом ыкли икьюу къызэрагъотырым ишлу-гъэклэ, медицинэм, гъэсэны-гъэм, псэуплэ-коммунальнэ хъыз-мэтым, зеклоном, социальнэ лъэныкъом, нэмыклэхэм хэжъо-ныгъэхэр ашыгъэх. Гуцылэм пае, псэуплэ-коммунальнэ хъыз-мэтым зэхъоклыныгъэхэр фэ-

зэхэоним нэсыгъэхэм ащыпсэухэрэм ягъэ-кошын фытегъэпсы-хъэгъэ программэр игом ыкли икьюу зы-гъэцэклэхэрэм Адыге-ир ащыщ.

Клэлэцыкылы ыгы-плэхэмклэ къэралы-гом зэрэпсауу ло-фыгъошхо ил, субъект-хэм ахэр ямаклэх, чэзыухэм ахэтыр минишъэ пчъагъэклэ лытагъэ. Илъэс заулэклэ узэ-клэлэбжымэ, ахэр зимаклэхэм Адыгеири ащыщыгъ. Ары лофы-

шыгъэнхэм фэгъэхыгъэ Фе-деральнэ программэм къыды-хэлъытагъэу къатлупшыщтым ежъ илахъэу республикэм хил-хъан фаер илъэс къэс апэу

Илъэсиплыклэ узэклэлэ-бжымэ, республикэм ахъщэ лэпылэгъоу Фе-деральнэ Гупчэм къы-фитупшыщтыгъэр про-цент 61-рэ хъуштыгъэ. Блэкыгъэ илъэсым ар процент 44-м нэсэу кы-елыхыгъ.

къэзыгъотэу, тхылхэр игом зыгъэхъазырхэрэм Адыгеир ахэт. Ащ ишлуагъэклэ бэу зэт-тет унэу республикэм итым ипроцент 54-м гъэцэклэхъын-хэр арашыллагъэх. Унэжъэу

гъо шхъалэу, анахыбэу зы-дэлэжъэнхэ фаехэм Тхьаклушынэ Аслъан клэлэцыкылы ы-гыплэхэр зыклахыгъэуцуагъэхэр. Ащ ишлуагъэклэ республикэм клэлэцыкылы ыгыплэхэм яшын щырагъэжыагъ, нахыпэклэ щылагъэхэу, жъы хъугъэхэри зэтырагъэпсыхъажыых. Мары блэкыгъэ илъэсым изакъоу клэлэцыкылы ыгыплэищ чыплэ 1495-рэ хъоу атыгъ, ар чыплэ 130-клэ агъэнэфэгъагъэм нахыб. Джыри мы илъэсым ыгыплэи 3 Адыгеим икълэ шхъалэ щэгъэуцу, ары пэпчэ чыплэ 240-рэ илэшт.

Гъэсэныгъэм исистемэ гъэ-клэжыгъэным фытегъэпсыхъэ-гъэ программэм къыдыхэлъы-

гъэзыжынклэ лэпылэгъу кыи-ратыным пае пстэумэ апэу ащ ипашэхэм цыхъэ къафашын фае. Ар Тхьаклушынэ Аслъан къыдэхъугъ.

Илъэси 5 — 6-клэ узэклэ-лэбжымэ, инвесторхэр респуб-ликэм къемыблагъэщтыгъэхэу плон плэкыштэп, ау лоф щы-зышлэнэу къинэщтыгъэр мэ-клагъэ. Ащи хэушхъафыкыгъэу лоф гъэнэфагъэ дишлагъ АР-м и Лышхъэ. Илъэс къэс ин-вестициеу республикэм кыи-халхъэрэм кыыхажьозэ, не-пэрэ мафэмклэ къэплъытэмэ, ар сомэ миллиарди 100-м нэ-сыгъ. Предприятие зэфэшхъа-фыбэу, щэплэ гупчэшхоу кыи-зэуахыгъэхэр ащ ишыхъа-тых. Лъэныкъо пэпчэ хэжъоны-гъэ гъэнэфагъэ зеришыгъэм ишлуагъэклэ, 2007-рэ илъэсым республикэм ибюджетэу сомэ миллиарди 5 нахыбэ мы-хъуштыгъэр сомэ миллиард 16,4-м нэсыгъ. Ар субъектым-клэ джыри бэп, ау хэжъоны-

Федеральнэ програм-мэхэм къадыхэлъытэгъэ ахъщэу къатлупшы-щтым республикэм илахъэу хилхъан фаер игом ыкли икьюу къы-зэрагъотырым ишлу-гъэклэ, медицинэм, гъэ-сэныгъэм, псэуплэ-ком-мунальнэ хъызмэтым, зеклоном, социальнэ лъэныкъом, нэмыклэхэм хэжъоныгъэхэр ашы-гъэх.

гъэ маклэуи плон плэкыштэп.

Тхьаклушынэ Аслъан респуб-ликэм хэжъоныгъэу ышлыгъэ-хэм ягугъу кыишы зыхъуклэ, ежъ изакъоу ахэр зыфихы-жъэхэу зэхэпхыштэп, командэу зыдэлажъэрэм, цыфэу респуб-ликэм исхэм яшлуагъэу елы-тэ, ау сыдигъокли зэшлохыгъэ хъугъэр шлуабэу, щыклагъэ щы-мылэу кыиуагъэп. Тапэклэ ахэр дэгъэзыжыгъэнхэм лоф зэрэ-дашлэщтыр ары кыихыгъэщы-рэр, зыдэлажъэрэм аналэ зы-тыраригъадзэрэр. Ежъ сыди-гъокли ыклуачили ипсауныгъи шхъасырэп, сыд фэдэрэ лофи гуетыныгъэ фырил, ащ фэдэу зэклэми лоф ашлэн фаеу елытэ, ауштэу щымытэуи ыдэштэп. Ышлагъэр шломаклэу, ыпэклэ ащ хигъэхэоним сыдигъокли зэрэ-пылхэр арын фае щылэныгъэми мымаклэу кыизкышдыдэхъурэр, зыуж ихъэрэ лофыр гъунэм зыкыныгъэсырэр. Тхьаклушынэ Аслъан клэщакло зыфэхъугъэу,

ыгуи ыпси зыхилхъэжэу Мыеклопэ техно-логическэ университе-тым хигъахъо-рэр шломаклэу зэрэлъыбэ-

нагъэр ары непэ пэрытныгъэр зылыгъ апшъэрэ еджаплэхэм ар ащыщ зыклэхъугъэр. Респуб-ликэм пашэ зыфэхъугъэм кыи-щыублагъэу ащ социальнэ-эко-номикэ хэжъоныгъэу ышыхэрэр икыугъэу, мымаклэу зэримылы-тагъэр ары лъэныкъуабэхэмклэ апэрэхэм ащыщэу ыцлэ кыра-лоном зыкынысэгъэр.

ХЪУТ Нэфсэт.

Илъэс къэс инвести-циеу республикэм кыи-халхъэрэм кыыхажьозэ, непэрэ мафэмклэ къэ-плъытэмэ, ар сомэ мил-лиарди 100-м нэсыгъ.

АР-м и Лышхъэ УФ-м и Федеральнэ Зэулыкэ Феде-рациемклэ и Совет, Къэралыгъо Думэм ятхъаматэхэм, федеральнэ министерствэ-хэм, къулыкъу ыкли ведом-ствэ зэфэшхъафхэм япашэхэм залуигъа-клэмэ, гухэлъэу ялэхэм, ахэр гъэцэклагъэ хъуным фэшлэ ежъ-хэм халхъашыуштым ащи-гъэ-гуазэхэзэ, республикэм иэко-номическэ хэжъоныгъэхэм къа-хегъэлажъэх. Ари зы лофшлэ-гъэшху, сыда плэмэ федеральнэ Гупчэм зегурылоныгъэ дыуилэу лоф дэпшлэныр псынклэп. Субъектым щыклагъэу илэр икьюу къалъэгъуным, ащ идэ-

Къэгъэлъэгъонхэр

Уидэхагъэклэ пстэуми уакъыхэщы

Адыгэ Республикэм икълэу шъхалэу Мыекъяупэ и Мафэ илъэс къэс бжыхэм игъэкълотыгъэу хагъэунэфыкълэ. Мары мы шэмбэт-тхьаумэфэ мафэхэми ар дгъэмэфэкълэщт.

Мы чыплэм Мыекъяупэ зыщыср илъэси 157-рэ хъугъэ. Апэрэ къазгъырыжэр зырахы-гъагъэр 1857-рэ илъэсым ижъо-ныгъоклэ маз. Арышъ, итарихи а уахътэм къыщегъэу алытэ. Пытэлэ теплър илэу ар агъэпсыгъагъ. Пытаплэм къыгъэ-гъунэрэ чыплэр ин хъазырыгъ: тыгъэкълотыплэмклэ Шъхъэгощэ лъушъо къыщегъэжъагъэу «Дро-вяной площадью» (джы Зэкъош-ныгъэм игупчэ) ар къынэсы-щтыгъэ. Тыгъэкълотыплэмклэ бэ-дзэрыжъ шыплэм икварталхэр къыдиубытэу Шъхъэгощэ нэпкъ еолъжыщтыгъэ. Игъорыгъоу зиштагъ.

1870-рэ илъэсым тыгъэгъа-зэм и 24-м къыщегъэжъагъэу Мыекъяупэ къэлацлэр илэ хъу-гъэ — хэхъо, зеушъомбгъу. Тикъалэ ыцлэ елытыгъэу бэ

шлэшлэу щылэр. Ауми, анахъ мэхъанэ зилэр мые чыгыбэм акъуапэ, псыхэлъэдэжыплэм ар къызэрэлутэджагъэр ары. Ыныбжъ елытыгъэу ти Мые-къяупэ щылэныгъэ лъэныкъуа-бэмклэ дахэу зилэтыгъ. Зэгорэм сэманым, пхъэм ахэшлы-кыгъэ унэ ыкли псэуалъэ нахъ зыдэмытыгъэ къэлэ цыкълум джырэ тилъэхъан итеплъэ-шъуашэкълэ, икультурэ шапхэкълэ дэгъоу зиштагъ.

Мыекъяупэ иблэкыгъи, ине-пи, инеуши къалуатэ тхылъ къэгъэлъэгъон зэфэшъхъафхэу Адыгеим итхылъеджаплэхэм ащагъэхъазырыгъэхэм. Къащы-зэуахыгъэх ахэр Лъэпкъ тхылъ-еджаплэм имызакъоу, зэфэдэкълэ къэлэ тхылъеджаплэхэм.

«Нет города в округе кра-ше», «Мой Майкоп», «Город

любимый, родной», «Майкоп моей юности нежной» зыфилорэ цлэ дахэхэр зыфашыгъэ къэ-гъэлъэгъонхэм тикъалэ ита-рихъклэ тхылъхэр, поэтическэ сборникхэр, журнал зэфэшъ-хъаф ыкли гъэзет хэутыгъэ-хэр, мэфэкъл альбом гъэдэха-гъэхэр, къалэм ихудожественнэ сурэттехыгъэхэр зыдэтхэр ащы-зэгъэкълугъэх.

Г. Шапошниковым итхылъэу «Майкоп в прошлом и насто-ящем», П. Коссович иеу «Май-коп», Н. Лэупаклэм итхылъэу «Майкоп», тиadyгэ усаклэхэм ясборникхэм тикъалэ идэхагъи, итарихи къыпфыралотыкълэ. Тикъалэ — тиунэ. Ащ икълэ-загъэ, идэгъугъэ, илъэгъупхъагъэ пстэуми тынапэ.

**МАМЫРЫКЪО
Нуриет.**

Социальнэ юфыгъохэр

Илъэсищым нагъэсын алъэкълэщт

Сабыйхэр зыплурэ ны-тыхэм клэлэцылкълум ыныбжъ илъэсрэ ныкълорэ охъуфэ ахъщэ лэпылэгъу зэраратырэм охътэ благъэхэм зэхъоклыныгъэ фэхъун ылъэкълэщт.

Аужырэ илъэс зыбгъупшылэм цыфхэм фэдэу яунагъохэм къарыхъэрэр фэди 2,2-клэ на-хыбэ хъугъэу статистикэм къеты. Урыпсэунымклэ анахъ ахъщэ макълэу къэралыгъом шагъэнэфагъэм клэмыхъэу къы-зыукълэжырэ унагъохэм япчъа-гъэ 2002-рэ илъэсым процент 24,6-рэ хъуштыгъэмэ, 2012-м ахэм къащыкълэ — процен-ти 10,7-у къалытэщтыгъ. Ахэм афэдэ унагъохэм япроцент 62,2-м зыныбжъ илъэс 16-м нэмысыгъэ клэлэцылкълухэр аща-плух.

Мы лъэныкъохэр ары анахъ лэубытыплэ шъхалэ ашыгъэхэр депутатхэм проектэу зигугъу къэтшылгъэр агъэхъазыры зэ-хъум. Арышъ, демографием ылъэныкъокълэ, унагъохэр нахъ пытэ хъунхэмклэ, ны-ты ныб-жыкълэхэм лэпылэгъу афэхъу-гъэнымклэ лъэбэкълушъу хъушът Правительствэм а проектым дыригъаштэмэ, арэушътэу хъу-нэуи ащ икълэцылкълухэр мэгугъэх.

**ЖАКЪЕМЫКЪО
Аминэт.**

Урысые Федерацием и Къэ-ралыгъо Думэ идепутатхэм ащ фэгъэхъыгъэ хэбзэгъэуцугъэм ипроект къагъэхъазырыгъэу Правительствэр хэплъэ. Ар заштэкълэ, мэээ ахъщэ лэпылэ-гъур клэлэцылкълум ыныбжъ илъэсрэ нысыфэ ны-тыхэм алуклэщт.

Хэбзэгъэуцугъэм ипроект икълэцылкълэхэм къызэрэхъагъэщы-рэмклэ, непэ ны ныбжыкълэхэм янахыбэр юфышлэ клонхэ алъэкълэщтэу клэлэцылкълэу ы-гыплэхэм цыкълу дэдэхэр зэ-рамыштэхэрэм къыхэкълэу. Илъэсрэ ныкълорэм ахэм, ма-клэми, къэралыгъор лэпылэгъу къафэхъумэ, ащ ыуж узыщы-гугъын щылэп, уинасыплэмэ, уиса-бий зылыгъын нэжъ-лужъ уилэн. Ахэм къапкъырыкълыхэзэ, са-

быим ыныбжъ илъэсищ охъу-фэ мэээ ахъщэ лэпылэгъур ныхэм ятыгъэныр анахъ хэкълэ-плэшлоу депутатхэм алытэ.

Гупчэ гъэзетхэм къызэратхы-рэмклэ, проектэр зэхъыфэгъэ, ар зыгъэшлэгъэ экспертхэм ащ дырагъаштэ, игъоу алыгъэу. Ахэм лэубытыплэ ашыгъэхэр ащыщ ны ныбжыкълэу юфшлэ-ным зыгорэ къызыщызидигъэху (карьерэ зышлы) зышлэигохэрэи яунагъо, ясабий нахъ охъта-бэ етыгъэныр къыхъэзыхъэ-рэри яамалхэмклэ къэралыгъом зэфигъэдэнхэ зэрэфаер ары. Етлани экспертхэм къызэрэхъа-гъэщырэмклэ, унагъом нахъ са-бийбэ къыхъухэ къэс ищылэкълэ-псэукълэ нахъ квин мэхъу. Ар амал зэрилэкълэ щыгъэзыегъэн фае.

Цыфхэм ящынэгъончъагъэ фэлорышлэх

Мы мазэм къыклоцл тикълэу шъхалэ ичыплэ зэфэшъхъафхэм видеокамери 6 клэу ащагъэуцущтых. Муниципальнэ гъэлсыклэ зилэ «Къалэу Мыекъяупэ» иадминистрации ипашэу Александр Наролиным «Къалэр щынэгъончъэныр» зыфилорэ программэм къыдхэлъытагъэу мыщ фэгъэзэгъэ структурэхэм ар пшъэрылэ афишылгъ.

Мыекъяупэ имэр тикълэу шъхалэ щыпсэурэ цыфхэм зэ-лукълэгъу-зэдэгущылэгъоу ады-рилагъэхэм къаклэтыкълэу, ахэм яшлэигоныгъэхэр къыдхэлъы-тагъэхэу видеокамерэхэр зы-щагъэуцущт чыпакълэхэр къы-хахыгъэх. Гушылэм пае, мыщ фэдэ пкъыгъуи 3-р Зэкъошны-гъэм игупчэ, адрэ къанэхэр-рэр гумэкълыгъо нахъ зыдэщылэ чыплэхэм ащагъэуцущтых.

Шъугу къэдгъэкълэжыны, джы-

рэ уахътэм ехъуллэу чэщи мафи юф зышлэрэ видеока-мерэ 15 Мыекъяупэ ичыплэ зэфэшъхъафхэм ащылэх. Ащ нэмыклэу, административнэ хэб-зэукъоныгъэу ашыгъэхэр къэ-зыгъэлъэгъорэ видео ыкли сурэт тезыхырэ камери 6 тикълэу шъхалэ идэхъэгъухэм ыкли идэ-кълыгъохэм ащагъэуцугъэх. Ти-кълэу, тицылфхэм ящынэгъон-чъагъэ къэушъуэмэгъэным ахэр фэлорышлэх.

Гъогухэм ягъэцэкълэжыны аудитыгъ

Мыекълэу къэлэ админи-страцием ипашэу Александр Наролиныр шышъхъэлэу ма-зэм псэуплэу Ханскэм зэ-клэм, ащ дэххэр къэтхъаусы-хыллагъэх урамэу Лениным ыцлэ зыхырым изытет зэ-рэдэим фэшл.

Гъогу фондэм къэлэ ад-министрацием къыфитлуп-щыгъэ мылькум ишъагъэкълэ а гумэкълыгъор щыгъэзыгъэ хъушът, мы лъэхъаным гъэцэ-клэжыным епхыгъэ пэшлоры-гъэш юфшлэнхэр зэрехъэх пшъэдэкълэжыгъэ ыхырымклэ гъунэпкъэ гъэнэфагъэ зилэ обществэу «Вектра» зыфи-лорэм. Нэужым гъогушлэхэр

юфшлэнэу агъэцэкълэн фае-хэм афежъэщтых. Урамым джынэс имылагъэу машинэ-хэр зыщагъэуцунхэ алъэкълэщт чыплитлэу фашылщт.

Мы псэуплэм иурамэу Ве-рещагиным ыцлэ зыхырым щыщ лэхъэу гъогуу «Мые-къяупэ — Лэбапэ — Коре-новск» зыфилорэм нэс къэ-сырэри агъэцэкълэжыщт.

Шъугу къэдгъэкълэжыны, къалэм ыкли ащ хэхъэрэ псэ-уплэхэм ягъогухэр гъэцэ-клэжыгъэнхэм фэшл Гъогу фондэм къэлэ администра-цием сомэ миллиони 100 къыфитлупщыгъ. А мылькур зыплэуагъэхъашт гъогухыри агъэнэфагъэх.

Дзэ къулыкълум дащыщтых

Мыекълэу гарнизоным идзэ прокуратурэ къызэритыгъэмклэ, Урысые Федерацием ицылфхэр бжыхъэ дзэ къулыкълум да-щыщтых.

Хэбзэгъэуцугъэу щылэм къы-дильытэхэрэр агурыгъэлэгъэн-хэм, хабзэр зыукълэхэрэр игъом къыхэгъэщыгъэнхэм апае Мыекълэу гарнизоным идзэ прокуратурэ упчлэжыгъэу гупчэ щызэхашагъ. Дзэ къу-лыкълум ащэштхэм япхыгъэ юфыгъохэмклэ упчлэ зэфэшъ-хъафхэм яджэуапхэр мыщ щаратыщтых. Мафэ къэс сы-хъатыр 9-м къыщегъэжъагъэу пчыхэм сыхъатыр 6-м нэс а гупчэм зыфэжъугъэзэн шъулъэкълэщт.

Мыекълэу гарнизоным идзэ прокуратурэ зыдэщылэр: Адыгэ Республикэр, къ. Мыекъяу-пэ, ур. Краснооктябрьскэр,

14, офицерхэм я Унэ шагумклэ укычлэхъашт. «Линие пльы-рым» ителефон: 57-06-87, гъэл-сэфыгъо ыкли мэфэкъл мафэ-хэм телефонэу 52-16-51-мклэ дежурнэм шъукъеджэн шъулъэ-кълэщт.

Урысыем инэмыкл шъолъыр-хэм къулыкълур ащызыхыщты-гъэхэу ыкли ушъхъагъу зэфэшъ-хъафхэм къахэкълэу мыупчлэжъ-хэу къулыкълухыплэр къэзыб-гынагъэхэм тапэкълэ дзэ къу-лыкълур зэрэпхъагъэкълэщтым ыкли хабзэм тетэу а юфхэмклэ унашъохэр зэраштэштхэм яп-хыгъэу Мыекълэу гарнизоным идзэ прокуратурэ зыфагъэзэ-нэу игъо афэтэлъэгъу.

**Мыекълэу гарнизоным
идзэ прокурорэу,
юстициемклэ советник
шъхалэу Б.Г. ОГАНЕСЯН.**

Лъэпкъ Луэхум и джаклуэ

«Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэ,
Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэ Хьэфыцлэ Мухьэмэд

Цыхушхуэм гушхуэ клуэцылъщ, жалэ адыгэ-хэм. А гушхуэр зы лэпкълэпкъ гъэпсэуным и мызакъуэу, цыху минхэм щахуэщхьэпэм, щахуэсакъым деж ар фыгуэу мылътэкъэ. Апхуэдэ лъэпкъылъщ адыгэ хэкухэм я мызакъуэу, хамэ къэрал шыпсэу ди къуэш-шыпхуэхэм куэд шлауэ фыгуэу яцыху, пцлэ-шхуэ зыхуаш! Хьэфыцлэ Мусэбий и къуэ Мухьэмэд.

Сыт хуэдэ псалъэ хэлэтыклэ хужыплэми, егъэлея мыхуэну, гу итхьэщылэклэ лъэпкъым хуэлажъэ, абы и блэклэ гугъом ноби игъэплетей, илъэс 150-рэ ипэклэ адыгэхэм ягъэвам хуэдэм джэпклэ лъэпкъыр шыхуэмэным, абы зиужьыным зи гъащлэр тезыхуа цыхушхуэ ар.

«Адыгэ псалъэ» газетым и редактор нэхъыщхьэ къулыкъуми пэрыувэным Мухьэмэд тезыгъэгущуар апхуэдэ гурыцлэ пщтырхэр.

Илъэс 17 мэхуэ ар а лэнатлэ гугъум зэрылэрытри, газетым пкъыщлэ иригъэгущащ, илъэс бгъушым абы кыдэклуэклэ хабзэфхэм езым и гурацэ дахэхэр хигъэзэгъащ. Анэдэлъхубзэклэ кыдэклэ «Адыгэ псалъэм» лъэпкъ луэху зэрихуэу, шлэджыкларуэхэм я псэм дыхьэу, гъэсаклуэу, ушыклуэу шытын хуейуэ Хьэфыцлэм къалэн нэхъыщхьэ игъэуващи, зы махуи гугуэгу шыпкъэм ар теклыркъым.

Лъэпкъ газетыр унэтныр къалэн гугушхуэ. Ди хабзэхэм, гупсысэклэхэм, дуней тетиклэм япэщлэуэ тхыгъэхэр абы кытебдзэну къезэгъыркым. Сыт хуэдэ хыбарри цыхухэм яхэхьэ хьурэ? А псори и лэжыгъэм Мухьэмэд шызепешачэ, гъащлэм зыхуигъэгущахэр лэзэу и лэжыгъэм кышгъэсэбэп.

Кавказ Ишхьэрэм и мызакъуэу, адыгэхэр шыпсэу къэралхэм и шыцлэрылуэ жылагуэу лэжыклуэ, публицист Хьэфыцлэ Мухьэмэд Бахьсэу куейм хыхьэ Зеикъуэ (Хьэтлохушыкыуей Ипщэ) къуажэм 1946 гъэм кышцалъхуаш. Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетыр къиухаш.

«Адыгэ псалъэм» и мызакъуэу, «Черкесское зарубежье», «Нарт», «Хасэ» газетхэм, «Шэрджэс дуней» журналми я редактор нэхъыщхьэщ,

Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадэщ, ШИДАА-м и вице-президент, «Адыгэ шлэнгуазэ» институтым и унафэщлэ — кызыгъэпэщаклуэщ, Дунейпсо Шэрджэс Фондым и секретары. И жылагуэу лэжыгъэфым папщлэ Имам Шамил и цлэклэ шылэ Дунейпсо Фондым, Мамырыгъэмклэ Совет Фондым я дыщэ медалхэр кыхуагъэфэщ.

Хьэфыцлэр КъБР-м и Совет Нэхъыщхьэм и цыхубэ депутат цытащ (1990 — 1993). Хамэ къэрал шыпсэу ди хэкугъухэм пыщлэныгъэ яхуидлэныр кызызэгъэгъэщ «Хэку» зэгухьэныгъэм и Президиумым, мамырыгъэр хьумэнымклэ Къэбэрдей-Балъкъэр комитетым илъэс тлощым нэсклэ хэтэщ.

Курыт еджаплэм зэрыщлэс лъандэрэ Мухьэмэд шлэхуэпсырт и лъэпкъым и къеклуэ-кыкларм и пэжыплэр зригъэщлэным, Истамбылакуэмрэ мамлюкхэмрэ я тхыдэр куууэ иджырт. Арати, а лъагуэм ар жыжъэ нишэсаш — адыгэ шыпсэу хамэ къэралу ар здэщымыла гугуэтыгъуейщ. Абыхэм шилъэгъуахэм теухуа тхыгъэ куэд Хьэфыцлэм кытырыригъэдзаш Москва, Санкт-Петербург, Кавказ Ишхьэрэм, Къуэ-кыплэ Гъунэгъум, Тыркум, Германием, Франджым, США-м кышцлэклэ газетхэмрэ журналхэмрэ.

Хамэ къэрал шыпсэу шэрджэсхэм я гъащлэм, лъэпкъ шыхьыр дуней псом шызыгъэ-лъэплэ адыгэ цлэрылуэхэм ятеухуа тхыгъэхэр, хэхэс гъащлэм и дыджагъым игъэгулэз ди лъэпкъэгъухэм я гупсысэхэр шызэхуэхьэса тхыль зыбжанэ абы кыдигъэклэщ: «Си гугъэ — си кхуафэжъей», «Уэгъу вагуэу — шылъэ вагуэу», «Лъэужь», «Адыгэ мамлюкхэр», «Щикъухьащ адыгэр дунейжым», «Темыркъан Юрий», «Шэрджэсхэр

— Израилым», «Шыхьым и шуей», «Шлэин», нэгъуэщлхэри.

Цыхушхуэ яжрилен зилэ, и гупсысэхэр шэщлауэ утыку изы-хьэф жылагуэу лэжыклуэшхуэщ Мухьэмэд. И псалъэм пцлэ зэрилэр, нэгъуэщлхэм жалэми гупсэхуу зэредэлэуэфыр, бэр зэрызэщигъэгущуэфыр къалытауэ кышцлэклэныщ, редактор нэхъыщхьэ къулыкъым и мызакъуэу, Къэбэрдей Адыгэ Хасэм и тхьэмадагъэри дзыхь кышыхуашым.

Дауэ хуэдэхэрэ, сыт хуэдэу ехьулэрэ а лэнатлэхэм Хьэфыцлэр жызылэхэри шылэщ. А ушцлэхэми жэуап хьарзынэ ялэщ: фыщлэ кыхуашу, и лэжыгъэр зэхашыкларэ кхэхуэхуу газетым тхыгъэ куэд кыилэрохьэ, апхуэдэхэр шлэх-шлэхуэрэ шызэхэпхынуш радио, теленэтныхэм.

Хьэфыцлэм хуэдэу гуащлафлэ цыху куэд бгъуэтынукъым. «Адыгэ псалъэм» и зы кыдэ-кыгуи дунейм кытхьэркъым напэклэуэцлэ къэс езыр клэпы-мыплъыжу, тхыгъэхэм, псалъа-щхьэхэм, сурэтхэм, нэгъуэщлхэм етлуанэу, ещанэу темылэзэщлэ-хьыжу. Номер ягъэхьэзырам лэ цытридзэм дежи мытэмэм гуэрхэм гу лъетэж. «Мухьэмэд лэщлэклэныт ар!» — щэхуу хужалэ абы и лэжыгъэхэм.

Хабзэм кыгъэгъуэ махуитхум и закъуэкъым икли сыхьэтий кудейклэкъым редактор нэхъыщхьэр редактор нэхъыщхьэр. Зыгъэпсэхуэу махуэ куэд кыхэхуэркъым ар и лэжыкларэ стлолым шыпэрымыс.

Хьэфыцлэм и къулеягъэ нэ-

хьышхьэу кылытэхэм ящыщ и ныбжьэгъуфхэр, зэхуихьэса и тхыльхэмрэ сурэтхэмрэ. Абы тхыльу илэм хуэдиз зыщлэмылэ библиотекэ куэд шылэщ.

Фыщлэныгъэ хьуркъым Мухьэмэд и лэжыгъэр. Адыгэ щэнхабзэм зиужьыным хуищлэ хэлъхьэныгъэхэм, хамэ шыплэ-хэм шыпсэу адыгэхэм яхуилэ пыщлэныгъэ быдэм папщлэ Дунейпсо Адыгэ Фондым и «Отличие» саугъэтыр къратащ. Адыгэ хэкухэм шызэфлигъэклэ лэжыгъэгъуэр, лэпкъыр зэшэлэжынымклэ, зиужьынымклэ и журналист зэфлэклэ и инагъыр къалытэри, абы кыфлащаш «УФ-м щэнхабзэмклэ шыхьэ зилэ и лэжыкларэ», «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм шыхьэ зилэ и журналист», «Адыгэ Республикэм шыхьэ зилэ и журналист», «Къэрэ-шей-Шэрджэс Республикэм шыхьэ зилэ и журналист» цлэ лъаплэхэр, саугъэтышхуэ куэдым я лауреатщ, Абхъазым кыхуигъэгъэщаш «Пщлэрэ Шыхьэр» орденыр.

Мухьэмэд и псэ хьэлэлагъым и гугъуи умышуу зыблэклэ мыхуэныщ. И унафэм шлэтхэм я лэжыгъэм и закъуэ мыхьуу, я унагуэуэкли я луэху зытэтым гулытэ хуэзыщлэщ цыхушхуэ ар.

Унагуэуэкли Тхьэр зыхуэпсахэм ящыщ Хьэфыцлэ Мухьэмэд. И щхьэгъусэ Дол Розэрэ езымрэ я хьыджэбзитым — Данэрэ Лацэрэ — я дежклэ шапхьэ дахэщ, я пхьур-лыгъухуэ Идар, Инал, Санэ сыми яхуэгумашлэщ.

Абы кыгъэгъуэ жылагуэу лэжыгъэхэр, иригъэклэуэклэ луэхушхуэ псори мылпхуэдэ тхыгъэклэ кыпхуэзэщлэуэныккъым. Ныбжьэгъуегъэр зыгъэлэплэ лэпкъылым Мухьэмэд кы-хужалэ псалъэхэмклэ духыну дыхуейщ мы тхыгъэр.

«Лэжыгъэ лэнатлэм и пцэ кыдымылхьэу, ауэ и адыгагъэм, напэм, езым хэлъ гущлэ-гъум борш кышцалъауэ илъэс куэд шлауэ Мухьэмэд ди хэкугъуэ кызыгъэгъэгъэхэм — лъагъунлъагуэу кыкларэу ирехуэ е кыкларэуэуи шрырет — я луэху зэрыдэклэны зэрихуэ зэпытщ, — етх КъБР-м и Журналистхэм я союзым и тхьэмадэ Мэзыхьэ Борис. — Ап-

хуэдэу цытащ зырызыххэ флэклэ ди лъахэ кыхьэу шы-щымыта илъэсхэми, апхуэдэу шытщ псыдзэм луихам ещхьэ къэрал гъунапкъэхэр зэманым шригъэгъэгъуэщлэклэ мы зэманми. Я лыхьылыхэр кыгъэгъэгъуэ-нымклэ, тхыль гуэрхэр зэгъэгъуэ-щынымклэ, псэуплэ, лэжыкларэ кыдэхынымклэ ар зыдэлэпы-къуам я бжыгъэр къалытэ-гъуейщ. Къэзыгъэгъэгъуэуэ-хэм, шыпхуэхэм я дежклэ абы и гум и мызакъуэу, и фэтэ-рыбжэри сыт цыгъуи яхуэз-лухаш.

И гъащлэм ириплэжэ иужь, ар луэхуэклэ гъэнцлауэ зылба-гъужым и насыпщ. Апхуэдэ насып илэщ Хьэфыцлэ Мухьэмэд. Абы и гъащлэм и дэтхэнэ махуэри, мазэри, илъэсри луэху щхьэпэклэ, лэпкъым хуэгъэгъуэ лэжыгъэ дахэклэ гъэнцлащи, дохуэуэху джэпклэ узыншэну, гуащлафлэу лэпкъым хуэлэ-жъэну».

Хьэфыцлэ Мухьэмэд уни-верситетым кышцыдэджа, абы и иужыкларэ ныбжьэгъуфлэ хуэ-хуауэ кыдэгъэгъуэгурыкларэ усакуэ Бицу Анатолэ хуит-хауэ цытащ мы сатырхэр:

**Зыгуэрхэм дэ флы дыдэу
дыкълэагъур,
Къэдмылэжъа шытхьу
инхэр кытлэагъэс.
Шыпхыдагъэщри цыгъум
бгъуфлэу лъагуэу,
Вагуэу шылыдхэм уафэм
дынагъэс.**

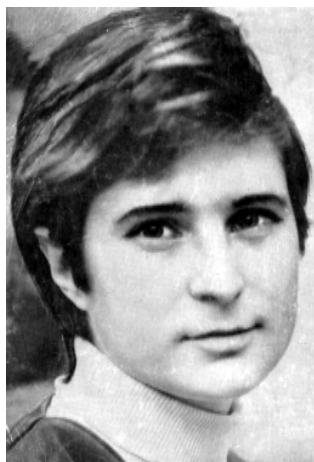
**Егъэлеяуэ дифл
зылэтхэм ещхуэ,
Ди лейр тхуэзыгъэбатэри
мэхуэ куэд.**

**Абыхэм жалэм
тетцыхьэмэ, дыхушхьэу
Дохь ди гъащлэр, пщлэныуэ
зэман догъэклэуэ.**

**Дашыщкыым шытхуэм
зи щхьэр игъэуназэм,
Дашыщкыым жагъуэгъуэ
псалъэм дэгъуэзым,
Ижыну ди шым тцлэжу
дытетщ гъуэгъуэ,**

**Кытхуэуэу, гугъуэу,
ди ныбжьэгъуэхэр лэгу,
Кыплээн укытэу
адрейхэр ди нэгъу!**

НАРТЫЖЬ Санэ.

Иннэ тшыгъупщэркъым

**Адыгэ усакуэу, зэдзэклэкуэу,
Къэбэрдей-Балъкъэрым и Къэрал
саугъэтыр зыхуагъэгъэща
Къэшэж Иннэ кызыэралъхурэ
мы гъэм илъэс 70 ирокъу.**

Иннэ 1944 гъэм Москва къышцалъхуаш. Уса-кларэ Москва шыпсэуа-ми, Къэбэрдей-Балъкъэ-рым гуклэ псэкли пы-

щлауэ, и лэпкъэгъухэр фыгуэу илбагууу цытащ. Абы и шыхьэту Къэшэ-жым усэ куэд триху-аш Къэбэрдей-Балъкъэ-

рымрэ абы шыпсэу цы-хухэмрэ. 1972 гъэм Горь-кий Максим и цлэр зезы-хьэ Литературнэ инсти-тутыр Москва къышцухаш. УФ-м и Тхакларэуэм я зэгъуэныгъэм 1967 гъэм хыхьаш. Къэшэжым и лэ-дакъэм кышцлэклэуэ уэрэд-300-м шлэгу. Республикэм шыпсэуэхэм фыгуэу ялэгуэа «Возьми меня в Балкарию!» уэрэдым

композитор Къашыргъэ Билал макъамэ шилъ-хьащ. И уэрэдхэр жалэу шрагъэжъам, Иннэ и ныб-жыр илъэс 22-рэ къу-дейт зэрыхуэр.

Теплэу зэкларэ зилэ ди лэпкъэгъуэ усакуэуэм и «Вольный Аул», «Кавказ надо мною», «На розовом коне», «Незаходящее солнце», «Белый тур», нэгъуэщлэ и усэ тхыльхэр тхыльеджэ куэдым ягу дыхьаш, шлэупщлэ ини ялэу, нобэр кыздэсми

цыхухэм зэлэпах. Къэ-шэж Иннэ и «Возьми ме-ня в Балкарию!», «Оты-щи мне лунный камень», нэгъуэщлэ и уэрэдхэр цы-хубэм фыгуэу ялэгуэуаш. Иннэ Урысейм шыпсэу-хэр, и хэкуэгъухэр фыгуэу илбагууу цытащ, а лъа-гъуныгъэм лэпкъхэр зэ-къуегъэгъуэуэ. Иннэ 2000 гъэм дунейм ехьжами, ар дэрклэ псэуш, и лэдакъэ-щлэклэхэм деджэхуи тшы-гъупщэныккъым.

ТЕКИУЖЬ Заретэ.

Адыгэм къытхэкIа цыхушхуэ

РСФСР-м щыхъ зилэ и юрист, УФ-м щIэ-ныгъэмкIэ щыхъ зилэ и Iуэхуэхъэ Къалмыкъ Юрэ и цIэр Урысейм и мызакъуэу, нэгъуэщI къэралхэми фIуэз къыщакIыху. Ар цIэрылуэ ищIащ къэрал лэжъакIуэшхуэу зэрыщытам. 1989 гъэм СССР-м и Ищхъэ Советым хагъыхъа нэужь, къэралым и политикэ гъащIэм жыджэру хэт хуащ.

Ар Черкесск къалэм дэт медучилищэм щеджаш, иужь-кIэ юрист IэщIагъэр нэхъ къы-хихри, Ленинград дэт универ-ситетым абы хуеджаш. Уни-верситет нэужьым и щыналъэм къыгъээжэри, Хъэбзэ цыхубэ хъэкIуышIэм и стажеру, иужь-кIэ судьяуэ лэжъащ. И щIэны-гъэм нэхъри хигъэхуээн и му-раду, ар Саратов дэт юриди-ческэ институтым и аспиран-турэм щIотIысхъэж, итхыу щIе-дзэ щIэныгъэ мыхъэнэ зилэ тхыгъэхэр. Мис абыхэмкIэ къы-щIедзэ Къалмыкъ Юрэ щIэ-ныгъэм, къэрал, бэдауш гъа-щIэм зэрыхыхъа япэ лъэба-къуэхэр. 1963 гъэм юридиче-

скэ щIэныгъэхэм я кандидат, 1971 гъэм — доктор мэхъу, граждан хуитыныгъэхэмкIэ щIэ-ныгъэлI цIэрылуэхэм хабжэ. ЩIэныгъэм зэрыхэлэжъыхьым къыдэкIуэу, егъэджакIуэу шо-лажъэ здеджа институтым. И ныбжьыр илъэс 34-рз нэхъ мыхъуауэ адыгэ щIалэр нэхъа-пэ егъэджакIуэщ, доцентщ, про-фессорщ, граждан хуитыны-гъэхэмкIэ кафедрэм и уна-фэщIщ икIи и щIэныгъэкIэ, и лэжыгъэкIэ къэралым и юрист лъэщхэм ябгъэдоуэвэ. Абы и Iэдакъэм къыщIэкIащ монографии пщIым, щIэныгъэ тхыгъэ 200-м щIигъу. Абыхэм я фIыщIэкIэ Къалмыкъ Юрэ

къыфIащ «РСФСР-м щIэны-гъэмкIэ щыхъ зилэ и лэжъа-кIуэ», «Урысей Федерацэм щыхъ зилэ и юрист» щыхъы-цIэхэр, хахаш хыбархэмрэ тех-нологиерэкIэ Дунейпсо ака-демием и действительнэ члену. Политикэм хыхъа нэужьи щI-гъэтакъым и егъэджэныгъэ, гъэ-сэныгъэ лэжыгъэр. Ар къы-щопсалъэ зэпыт щIэныгъэ кон-ференцхэм, зэлущIэ зэхумы-дэхэм, лекцэ гъэщIэгъуэнхэми къоджэ. Абы и унафэм щIэту къыдокI тхылъитI. 1995 гъэм частнэ правэмкIэ Урысейпсо еджапIэ къыщыхъум, абы жы-джэру дэлажъуэ щIидзаш, иужь-кIэ и унафэщIащ. Къалмыкъ Юрэ Саратов щI-гъэкIуа илъэсхэм лэжыгъэ зэ-хуэмыдэхэм пэрытащ. 1989 гъэм и лэжыгъухэм СССР-м

и Ищхъэ Советым и депутат-хэм и кандидату къагъэлъагъуэ. АпхуэдизымкIэ цыхушхуэхэр къыпэщытати, партым и обко-мыр абыхэм я тельхъуэу къэу-вати, куэдым я фIэщ хуаакъым Кавказым щыщ адыгэ щIалэр пхыкIыну. Ауэ хэхыныгъэхэм къагъэлъагъуэр гъэщIэгъуэнщ — цыху кызырэкIуэхэм я нэхъыбапIэм Iэ зыхуалатар Къал-мыкъ Юрэт. Мис абдеж къы-щыщIидзаш и къэрал, бэдауш лэжыгъэшхуэри. Цыхубэ депутатхэм я съез-дым Юрэ хах: СССР-м и Ищ-хъэ Советым, иужькIэ мэхъу хабзэхэмкIэ СССР-м и Ищ-хъэ Советым и комитетым и унафэщIым и къуэдзэ, итIанэ кыхуагъэфашэ и унафэщI Iэ-натIэр. А лэхъэнэм къэралым къыщакIа хабзэхэр зи IэрыкIыр Къалмыкъ Юрэщ. СССР къэралыгъуэшхуэр щы-зэхэлъэжым зыбжанэрэ щы-лэжъащ УФ-м и Президентым частнэ правэмкIэ иIэ Купсэм, иужькIэ абы и ректоращ, ар жыджэру яхэтат Урысейм и КонституцэщIэр зыгъэхъэзыра-хэм. 1990 гъэхэм Къалмыкъ Юрэ УФ-м юстицэмкIэ и ми-нистрым и къуэдзэ, иужькIэ министр IэнатIэр дзыхъ къы-хуащI. Апщыгъуэм ар хагъы-хъащ УФ-м шынагъуэншагъэмкIэ и Советым, къыфIащ юстицэм и къэрал чэнджэщэгъу цIэри. А лэхъэнэм куэд хуэзэфIэкIащ Юрэ икIи и цIэр фIыкIэ жы-жъэ игъэлуащ. АдэкIи хъэлэ-мэту лэжыгъынут, ауэ и Iэна-

тIэмрэ къэралым къыщыхъу зэгуремылуэныгъэхэмрэ зэте-мышуэ хуащ. Юристым къе-мыдэлъу, Урысейм и Консти-туцэм ебакъуэу Шэшэным зауэ иращIылIэну УФ-м шынагъуэн-шагъэмкIэ и Советым унафэ къыщыхьым, а унафэр Прези-дентым щадиштэм, Къалмыкъ Юрэ и IэнатIэшхуэм къыте-кIащ. А IэнатIэр кызырегъэ-нам Юрэ зэи хушIэгъуэжа-къым, лэжъаплэнши хуаакъым. Ауэ и цIэр дуней псом зэщIа-ллысаш, шэшэнхэм, Кавказым щыпсэу нэгъуэщI лъэпкъхэм къуэш яхуэхуащ, пэжым и тельхъэ, мыхъумыщIагъэм пэу-выф цыхуу дэни къыщальытащ. Абы иужькIи къэрал, бэдауш лэжыгъэу игъэзэщIэр мащIэ-къым. И депутат пщэрылхэри лэныкъуэ иригъэзакъым. Абы-хэм къадэкIуэу жылагъуэ гъа-щIэми зэрыхуэфашэкIэ хэлэ-жыыхъащ. Лэжъащ Къэбэрдей лъэпкъым и конгресым и уна-фэщIу, щытащ Дунейпсо Адыгэ Хасэм и Президенту. Къару мащIэкъым хилхъар Ищхъэ-рэ Кавказым къыщыхъуа зэ-гуремылуэныгъэр зэтес щIы-жыным. «Уадыгэнуэмэ, адыгэ!» пса-лъэхэр Юрэ хуэгъээпауэ щы-тащ. Лъэпкъым зыгуэр яхуищIэ-фыну ищIэмэ жеинутэкъым, псэхунутэкъым. Къалмыкъ Юрэ адыгэ лъэпкъ закъуэракъым зыяр, ар яащ Кавказым, Урысейм щыпсэу лъэпкъ псоми.

ЕЗАУЭ Маринэ.

Шэрджэсыпхъу

Цыху лэжъакIуэшхуэщ, и лъэпкъым и нобэмрэ и пщэдеймрэ хуэмыгунэф-хуэмыгушIылэщ зи махуэр лэжыгъэм ехъэлIа гупсысэкIэ, гукъэкIыж угъур-лыкIэ щIэзидзэр. Апхуэдэщ хъэбзэ-дэс Шэрджэс Мэрят.

гъуэм. Ар и тхъэлъанэщ икIи а дакыкхъэхэм и нэгум къы-щыхъэ хуэапскIым къелуатэ Мэрят и псалъэхэр зэрымы-дыгъэлыр. Апхуэдэрыххэщи, лъэкIыныгъэ зэригъуэту йохъэ зэгурми и гум пымыкI губ-гъуэм. Ауэ иджы Мэрят «и щIыгум» (езым зэрыжиIэщи) Iуэху Iыхъэ хуищIэжыфкъыми и нэпсхэр къыфIокIуэ, и гур къызэфIонэри Iэгүфэ щабэкIэ толъэщIыхъ, сабий щхъэфэм зэрытелэбэным хуэдэ дидыдэ. Фышхуэ илъагъу кIэртIоф напIэ къэскIэ щIоплэ, хуэсакъым щIолэбэ, абыхэм къащIэкI кIэртIоф пIащэхэр щилъагъукIэ и гур къызэрогъуэтыжри хуити жьы ешэж, псэхугъуэ гуэри игъуэтауэ и унэ къегъээжэ. Шэрджэс Мэрят Къэрэшей-Черкесыр мыхъуу, ди лъахэр зэрыщыту цIэрылуэ зыщIа, и лэжъэкIэм шапхъэ зытрахыу щыта мэкъумэшыщIэ лэжъа-кIуэшхуэщ. Сыт и уасэ Моск-ва къэрал утыкушхуэм щыхъам щыгъуэ и щхъэкIэ езы Бреж-нев Леонид къыбгъэдыхъауэ зэрыщытар. Ноби Мэрят IупщIыбзу ецыхуж а дакы-кхъэхэр.

— Сызэрылэнкунри, сызэры-

кIытэхри нэрылъагъут, дауикI, областым къыбгъэдэкIыу Мос-ква Кремлым и утыку нэхъыш-хэм зыщыхъам. Абдеж шы-зэхуэсат къэралым и дэнэ къуапи къыкIа, мэкъумэшым и лэжъакIуэ пашэхэр. Къынэ-мыщIауэ, IэлъэщI цыкIур сте-льы, си щхъэщыр кIыхышхуэрэ тIуэу ухуэнауэ сызыыхъа гуп дыгъэлым сакъыхъуу къыщIэ-кIынт. Дауэми, Брежнев Лео-нид гу къыслъитэри къызбгъэ-дыхъащ. КъызеупщIащ сыкыз-дикIамкIэ, си IуэхушIафэхэмкIэ, си ехъуэлэныгъэхэмкIэ. И кIэм си унагъуэцIэмкIэ къыщызеуп-щым, «Черкесова» жысIащ. Ар щызэхихым «Уадыгэ дидэщ атIэ» жери гуапэу Iэпэ сэлэм къызыхыжри збгъэдэкIыжауэ щытащ. СэркIэ, къуажэдэс бзы-лхугъэ къызыргъуэкIымкIэ ар щыхышхуэт, шэч хэлъкъым, — игу къегъэкIыж Мэрят. И мащIэкъым, атIэ, мы бзы-лхугъэр зэрыгушхуэ хъун щыхымырэ пщIэмрэ. Шэрджэс Мэрят мызэ-мытIэу цыхубэм я дзыхъ кърагъэзурэ депута-ту къэралым и съездышхуэ-хэм хэтат. Хэтэ къудейкъым, атIэ и псалъэ щигъэлуфу, и лъэпкъым, и лъахэм и зыу-

жыныгъэм щхъэпэну Iуэхухэр щыпхигъэкIыу, мэкъумэш хъыз-мэтым и зыужыныгъэм хэлъ-хъэныгъэ хуищIыфу лэжъащ. Псори зэхэту Шэрджэс Мэ-рят мэкъумэш хъызмэтым хуигъэтилъащ гуащIэдэкI илъэс 40-м щIигъу. Абы и кIуэцI къэ-ралым кыхуигъэфэщаш Щыхъ тхылъ, дамыгъэ, нагъыщэ мы-мащIэ. Псом и щхъэжращи, ГуащIэдэкI Щыхыым и орде-нищым я кавалерщ Мэрят икIи а зыраш лъахэм исыр апхуэ-дэ щыхышхуэр къэзылъэщы-фауэ. Шэрджэс Мэрят зве-нопащэу щыщыта илъэсхэм езым хуэдэ пшашэ цыкIухэ-ри, нэхъыжылуэхэри и Iуэхум дригъэхъэхуфу, и псалъэм щI-гъэдэлъуфу яхэтат. Иджы игу кызырегъэкIыжжи, куэди къы-хуэхуэщIэт: «Мо хъыджэбзыж цыкIум и унафэм щхъэ ды-щIэтын хуей?» — жалэти. Ауэ ар Мэрят уэим ищIэкъым, атIэ нэхъри егугъут. Куэд мыщIэуи зыгуэр жызылари щIэгъуэжти хъэкъуу кыгурылуэжт «а хы-джэбзыж цыкIум» и псалъэр зэрыкупщIафIэр, и Iуэху щIэкIэр зэрыщапхэр икIи абы дэхъу-ным хуэщIэкъут. Ноби-ныжэ-би нэхъыжхэм дэнэ къыщы-на, нэхъыщIалуэхэми, зэгур Мэрят ученическэ бригадэхэм щигъэлажъуэ щытахэм, еджакIуэ цыкIухуэ губгъуэм яшэурэ ядэ-Iэпыкыуу щытахэм я бзэгупэм тельщ Мэрят зэригъэлажъуэ щытам и хыбархэр. «Губгъуэм илъ сатырхэм я кIыхагъыр хэти доцIыху. АтIэ, а сатырым и кIыхагъыр пкIуами, зы кIэр-

тофыщхъэ къытебнауэ Мэрят укIылъэгъуари пщIа псори хэ-кIуэдари зыт. Уэлэхыи, ди щхъэ-фэми тIэкIуу къыщытеуи къыт-хуихуэу, къыдигъэгъээжти къы-дигъэщыпжтэмэ. Ауэ, гъэщIэ-гъуэнракъэ, зэгурми дигу хи-гъэщIакъым, гуауэу къыдэпсэ-лъакъым», — куэдым къыбжа-Iэнуш, Мэрят ехъэлIа хыбар-кIэ къыбдэгъуэшэну захуэбгъа-зэмэ. «Сыт хуэдэ мэкъумэш къэкIыгъэ уи псэм нэхъ фIэфI дидэр?» ди упщIэм зыуи хи-гъэгупсысыхъкъым Мэрят. Абы и жэуапыр IупщIэ езымкIэ. «Уи сабийхэр псори фIуэу зэ-рыплъагъум хуэдэщ сэркIэ мэкъумэш къэкIыгъэ къэскIэ. Ауэ бынми зы къахокI анэм и гур нэхъ хуэмыгъуэу, нэхъ хуэшабэу. Апхуэдэщ сэркIэ кIэртIофыр. Щым игъэпщIуа кIэртIофышхуэхэр Iэгурыхуу щыщIэ щхъэфэм къыщытехуэкIэ абы си гур дэмыгуфIэн слъэ-кIынкъым зэгурми. Нарты-хури хуабжыу фIуэу солъагъу. Цыхуу щытым щхъэпрыкI нар-тыхупкъхэм къыдэщ нарыхуэ IэплIахуэхэр зэрыгъэхъуэм хэт шэч къытезыхъэнур?!» — жэлэ Мэрят. Шэджэс Мэрят и нобэ гъа-щIэм, псэхуэкIэм зыхуэбгъазэ-мэ, тынщ, псэхугъуэщ. И къуа-жэгъухэм, и гъунэгъухэм, Iы-хылым-Iэулэдым фIыщэу къа-лъагъу, цыхубэм я кIуэгъужэ-гъуш, я чэнджэщэгъуш. Араш езыри Мэрят и насыпыр зы-хылъагъуэр. НэгъуэщI фIыгуэ лыхъуакъым, зыхуэпсэуар араш, и жыщхъэр махуэ зы-щIари и гуащIэщ, и цыхугъэщ, и лъэпкъым хуищIа гьерэтщ.

ТУАРШЫ Ирэ.

ГъэщIэгъуэнракъэ, и фэтэ-рым хэлъ щхъэгъубжэхэр хуэ-занщIабзэщ губгъуэм икIи Мэ-рят и пщэдджыжъ къэскIэ зэ-рыщIидзэр щхъэгъубжэм уву хуити джабэ нэкIухэр къип-лыхыын, абы кIэлпыкIуэу щэ-хуу сэлэм ярихын, махуэ къэ-унэхуам щIыр зэрыплэплэ Iуэ-хухэр гукIэ зэригъээхуэнраш. НэгъуэщIуи псэужыфынукъым мы бзылхугъэ лэжъакIуэшхуэр. АтIэ, Шэрджэс Мэрят япэу губ-гъуэм щыхъам иджыри бали-гъыплэм нэса-нэмысат. Мис абы щегъэжъауэ и ныбжьыр фIуэу хэкIуатэу, и узыншагъэм къы-хуимыдэж хъухункIэ щIым те-лэжыыхъащ. И махэ къэскIэ гъэнщIауэ щытащ гугъуехъкIэ, лэжыгъэ хъэлъэкIэ, ауэ зэ-гурми хушIэгъуэжакъым къы-хиха Iуэхум, лъэкIыныгъэ псо-ри иIами, зы дали щегупсы-са къэхъуакъым губгъуэм къы-кIыу, нэгъуэщI IэнатIэ Iухъуэ. Ноби апхуэдэщи, илъэкIыу шы-тыгъатэм, къыкIынутэкъым губ-

СССР-м и Къэралыгъо премие илауреатэу, АР-м илъэпкъ тхаклоу Кларэщэ Тембот сигушылэ зыфэгъэхьыгъэр.

Лъэпкъым идышъэ кон

Дунаим ллэшлэгъу пэпчэ зы цыф йуш дэдэ, пстэуми ялыеклэу, акылы-шлэныгъэклэ, цыфыгъэ хабзэклэ псыхъагъэу, ллэужхэм алотэж икшоу кытехъо зэралорэр шыпкъэ. Кларэщэ Тембот джащ фэдагъ. Чыжьэрыплъагъ, гупшысэклошхуагъ, губзыгъагъ, лофшлэклошхуагъ. Ипроизведениехэмклэ лъэпкъ культурэр, тарихы, адыгэ тхыгъэ литературэр ыгъэбаигъэх.

Ихудожественнэ образ-тхыпхъэхэмклэ адыгэм ынапэ ыгъэчыгъ ыккы адыгэр дунаим щызэлъаригъэшагъ. Илъэпкъ фишлэрэм ыгъэингу, ыгъэлъэшэу, ыгъэбжышлэу, гъэпсэф зымилэ Шыу закшоу, игъашлэ рихыгъ, зие адыгэхэм джары тхаклоу Кларэщэ Тембот зыклягунэсыр, зыкляшлэиныр.

Лъэпкъ акылыр, амалыр, шыкклар, губзыгъагъэр зыхэгочэгъэ итхылъ пэпчэ тхаклом

иамал, ыккыачлэ, илэлэлэсагъэ, ибзэшлэагъэ, итворческэ жыккыащэ ихъоо-пщаугъэ гупсэф ащызэхэошлэ. Тембот ипроизведениехэр зыгъэинхэрэр ахэм адыгэ лъэпкъым ынапэ, идунееплъыккэ, илыгъэ, ищлэагъэ ыккы

Тембот ипроизведениехэр зыгъэинхэрэр ахэм адыгэ лъэпкъым ынапэ, идунееплъыккэ, илыгъэ, ищлэагъэ ыккы ицыфыгъэ хабзэ — зэккэ лъэпкъым шлэагъэу хэлъыр кызырацилотыкыгъэр ары.

ицыфыгъэ хабзэ — зэккэ лъэпкъым шлэагъэу хэлъыр кызырацилотыкыгъэр ары. Джары Кларэщэ Тембот итхылъхэм еж кызыхэкыгъэу зыщыц адыгэхэри, нэмыккы цыф лъэпкъхэу адыгэхэр зышлогъэшлэгъонхэу

зышлэмэ зышлогъэхэри зыккыаджэхэрэр. Ахэр — Тембот ипроизведениехэр — лъэпкъым игъунджэх.

Кларэщэ Тембот шышхъэлым и 16-м, 1902-рэ илъэсым кыуаджэу Кошхъаблэ кышыхугъ. Юманкыулэ Ибрахимэ Хъатыгъужыкыуае кышыцэлэуихыгъэ медрысым 1910-рэ илъэсым члахы, 1913-рэ илъэсым кыуыхыгъ. А илъэс дэдэм Уфа дэтыгъэ медрысэу «Галия» зыфиолорэм члэхъэ, ау апэрэ империялистическэ заор 1914-рэ илъэсым кызыежъэм, кымыуухэу кычлэкыжыгъ. 1915 — 1917-рэ илъэсхэм Тембот лофтабгъэ Дондуковскэ тучаным лутыгъ. Нэужым Екатеринодар дэтыгъэ реальнэ училищым 1918-рэ илъэсым члэхъэ, илъэсигло щеджэ. 1921-рэ илъэсым политехническэ

институтэу Краснодар дэтым еджэныр шырегъажъэш, ащ даклоу Адыгэ хэку исполкомым иархивариус лэнатлэри дехъы. Мыщ пыдзагъэу партием и Адыгэ хэку комитет изэдзэ-кляклоу лоф ешлэ. 1924-рэ илъэсым Москва дэт Лъэпкъ хызмэтым и Институт агъакло, 1929-м кыеухы. Адыгэ хэкум кыегъэзжы, ащ ищылакэ чанэу лъэныкыуаблэ хэлэжъэ. Кларэщэ Тембот анахь лофшлэгъэ инэу фэлплэгъун плъэкыштыр, 1923-рэ илъэсым, гъэтхэпэм и 8-м адыгабзэккэ зэридзэккы «Интернационалыр» гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иапэрэ кыдэкыгъо кызырэхъышхыгъагъэр ары. Щылакэм щыхурэ-щышлэхэрэр, зэхъокыныгъэ инэу кыэблагъэхэрэр зэхилэхэу, илъэпкъ шлэныгъэ амалхэр лэ-кыльхъанхэм, адыгэ лъэпкъым тхэккэ-еджаккэ ыбзэккэ ыгъотыным ар сыдигъуи клэхъопсыщтыгъ, ышхъэккэ маккэп зэшлуихыгъэри.

1925-рэ илъэсым Тембот иапэрэ рассказэу «Аркъ» кышыхыгъ. 1932-рэ илъэсым «Шамбул» зыфиолорэ романым иапэрэ едзыгъо урысыбзэккэ, 1934-рэ илъэсым ар дэдэр адыгабзэккэ кыдэккы. 1947-рэ илъэсым романэу «Насыным игъогу» зыфиолорэр кытырадзагъ. 1948-рэ илъэсым Кларэщэ Тембот а романым пае СССР-м и Къэралыгъо премие кыфагъэшъошагъ. Ар гъогогъу 14-рэ кытырадзэжыгъ, кыра-

лыгъо зэфэшхъафыбэмэ абзэккэ кыащдэккыгъ. Зэо ужым, 1951-м, «Рассказхэр», «Шапсыгъэ пшъашъ», ахэм аужылоу романэу «Типшъашъэхэр», повестьхэу «Ны лшым ыпху», «Хъаджырет», «Гур гъэпытэ», романэу «Куко», новеллэхэр дэтхэу «Лыгъэ», романэу «Шыу закшоу», «Хэшыпыкыгъэ тхыгъэхэр» (2002) томитлэ хъоу, «Хэшыпыкыгъэхэр» тхылъи 3 хъоу кыдэккы.

Кларэщэ — илэшлэгъу илэгъу (1902 — 1988). Цыф еджэгъэ-

Лъэпкъ акылыр, амалыр, шыкклар, губзыгъагъэр зыхэгочэгъэ итхылъ пэпчэ тхаклом иамал, ыккыачлэ, илэлэлэсагъэ, ибзэшлэагъэ, итворческэ жыккыащэ ихъоо-пщаугъэ гупсэф ащызэхэошлэ.

гъэсэгъэ кыодыгъэп, гурыплъэ ин, зэчый гъэшлэгъон зилэгъэ тхаклы. Иакылы-шлэныгъэккэ лъэпкъым дышъэ кон фиушъагъ, СССР-м и Къэралыгъо премие илауреат, АР-м и Лъэпкъ тхаклы, кыэралыгъо тын инхэр кылэжыгъ; тхэккышхом ищылэныгъэ ыккы итворчествэ музееу Адыгеим икълэ шхъалэу Мыекыуапэ кышыфыцэлэуахыгъэм дахэу кыелатэ. Шлушлагъэр клодырп.

МАМЫРЫКЪО
Нуриет.

Къуекъо Налбый идунай

Адыгэ поэтиер, прозэр ыккы публицистикэр пштэмэ, апэрэ литературнэ лофышлэшхохэу лъэпкъым игушхъэлэж фэхъугъэ ыккы фэхурэ зэхъокыныгъэхэм джырэ лъэхъаным псэхэрэм аналэ тырызгъэдзагъэхэм зыккэ ащыц Къуекъо Налбый.

лофыгъоу зыгъэгумэккыхэрэм творческэу яклэлэнымклэ, зэфихысыжынхэмклэ усакор амалыккэхэм ренэу алыхъу-щтыгъэ. Драматургиер ары ащ фэдэ амалхэр кыылэккэзгъэхъагъэхэр.

Лъэпкъым игушхъэлэж байныгъэ зэрэчинэрэм илофыгъо аналэ тыраригъадзэзэ, лъэпкъ сценическэ нэшанэр ыпсыхъэ-зэ, лъэпкъ зэдемыгъэштэныгъэм илэныкыбохэр ыгъэунафыхэзэ, жанрэу драматургиер игъэхъа-зырынккэ гъогу хэушхъафыкыгъэ кыккыгъ: поэтическэ драмэккэ ригъажы, сатирэ пхъашэм нэсыгъ, джырэ адыгэр зыфэдэр ыгъэунафы, ащ мэхэллэ шхъалэу илэхэм обществэм ыналэ атырыгъэдзагъ. А лъэныкыомклэ Къуекъо Налбый итворчествэ адыгэ театралнэ культурэм ихъахъонгъэккэ мэхъанэу илэм уасэ фэшлэ-гъуай.

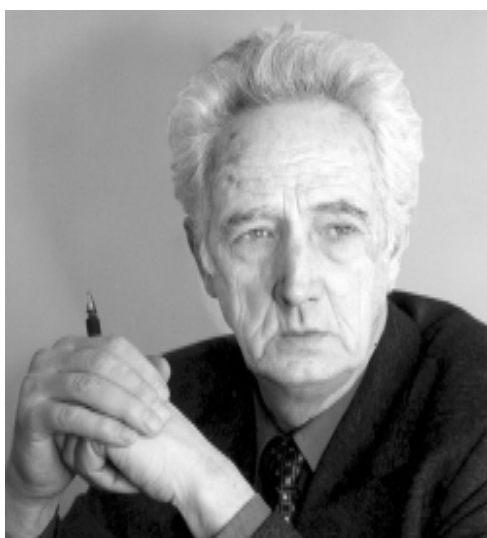
Литературэм ылэныкыомклэ Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо премие, М. Къандур и Дунэ премие ялауреатэу, Урысыем итхаклохэм я Союз хэтэу, Дунэ Адыгэ Академием ицыф Гъэшлэагъэу, Адыгэ Республикэм искусствэхэмклэ изаслуженнэ лофышлэшхоу Къуекъо Налбый итворчествэ драматургиер кызырэхъагъэм ошлэ-дэмышлагъэ

зи хэлъэп, зышхъашыгу кымыхыгъэ общественнэ унашъоу ар щытыгъ, я XX-рэ ллэшлэгъум ия 80-рэ илъэсхэм агузэгухэм адэж щылэгъэ хуэгъэ-шлагъэхэм, политикэ зэхъокыныгъэхэм ыккы обществэм изэхэшлы-кыныгъэ фэхурэ зэхъокыныгъэхэм екллолаккэу афырилэхэр зэблмыхъухэмэ мыхъунэу лъэпкъыр чыплэ иуцогъагъ. Мы жанрэмрэ авторыр дэгъоу зыщыгъозэ жэрыло творчествэм инэ-шанэхэмрэ зэккыло зэхэгъэккы-хъагъэ хуэгъэх.

Я 80 — 90-рэ илъэсхэм лъэпкъ театралнэ идраматург

Адыгеим ихудожественнэ шылаккэ игушхъэлэж пащэ хуэгъэ Налбый. Художникхэм ащ исурэтхэр ашлэщтыгъэх, ащ иусэхэмклэ ордэ-хэр атхыштыгъэх, ащ исценариехэмклэ фильмхэр агъэуцуштыгъэх.

шхъалэ кыодып Налбый зэрэхуэгъэр. Зэчый ин зилэ актерхэмрэ режиссерхэмрэ игу-сэхэу хуопхъэу зэрэздэлэжъэхэрэм кыыхэккэу театралнэ цыфыкклар кыккыагъ, джащ фэдэу автор ныбжыккэхэм, культурэмрэ искусствэмрэ ялофышлэ

лэлэасэхэм театралнэ аналу нахь кыфагъэзагъ, драматургическэ жанрэм зыкызырлэтыгъэри нэрылэгъугъ. Еж авторыр, пллопэн хуэмэ, Адыгеим ихудожественнэ шылаккэ игушхъэлэж пащэ хуэгъэ. Художникхэм ащ исурэтхэр ашлэщтыгъэх, ащ иусэхэмклэ ордэ-хэр атхыштыгъэх, ащ исценариехэмклэ фильмхэр агъэуцуштыгъэх.

Адыгэ радиокомитетым лофщишлэ зэхъум, публицистикэ ыккы художественнэ программэхэу зэхигъэуцуштыгъэхэм, тшылэныгъэ мыхъунэу хэлъхэр кызыщырилэтыккыштыгъэ произведениехэу прозэккэ ыккы усэ-ккэ тхыгъэхэм кызырэджэщтыгъэм, усэкло ыккы тхэккы ныбжыккэхэм лоф зэрадишлэщтыгъэм — а пстэуми яшлогъэшхо кыккыагъ Адыгеим художественнэ гъэккэжыныгъэм илофы-

гъохэр щызэшлэхыгъэнхэмклэ, ыпккэ нахь лыккылэнтхэмклэ.

Н. Ю. Къуекъом идраматургическэ клэнмыш тетэу зэтеуутын плъэккышты: романтическэр, публицистикэр ыккы сатирическэр.

Къуекъо Налбый иклэн хэушхъафыкыгъэ чыплэ шаубыты адыгабзэккэ зэри-дзэккыгъэ пьесэхэм: У. Шекспир и «Укро-щение строптивой», К. Гольдони и «Трактирщица», Ж.-Б. Мольер и «Тартюф», Н. Гоголым и «Ревизор», А. Чеховым и «Иванов» ыккы нэмыккэхэм.

Адыгэхэм ятарихъ кыыхъухъэгъэ тхыамыккэу хуэгъэ-шлэгъэ хыплэхэр кызылэуехых пьесэу «Пшы-орк зау» зыфиолорэм, социальнэ лофыгъор ары ауто-рымккэ анахь шхъалэр.

Игъашлэ еухыфэ нэс Къуекъо Налбый иусэ-ккэ, итхэккэ, идраматургическэ пшъэрыл ин хъалэлэу ыгъэцэккыгъ.

Апэрэ драматическэ тхыгъэхэм джырэ мифологиер ахэ-лъагъо, джащ фэдэу эстра-днэ миниатюрэхэми нафэу ар кыахэщы. Аужырэ пьесэу «Нартхэм яджэгуккэхэр» зыфилоу Налбый шлэхэу дунаим зэрехыжыштыр ышлэрэм фэдэу творческэ осыет кызыщигъэ-

нагъэм анахъэу ар хэолъагъо. Ижырэ нартхэм яобраз чъепхыгъэхэмклэ ащ адыгэхэмрэ ахэр кызытэккыгъэхэмрэ зэрэ-пыхы. Тызэсэгъэ шыккэу нартхэм дэгъу щэхуеккэ ягугъу тымышыным ар бгъодэккыш, цлэхэри зэблмыхъухэзэ, зэккэ зэпырегъазэ.

Пьесэу «Тятэжхэм яорэдхэр» зыфиолорэм лъапсэ фэху-гъэр адыгэхэм ядунэе гъэшлэгъонэу музей кыгъэлъэгъоплэ зэлухыгъэм фэдэу тапашхъэ кыуцорэр ары.

Къэлогъэн фае Къуекъо Налбый театралнэ драматург шыпккэу зэрэщытыгъэр. Режиссерми актерми ядэлун ащ ылэ-ккыштыгъэ, зыгорэ зэхъокыгъэн е текстыккэ хэгъэхъогъэн фае-мэ, творческэ цыфхэм кыра-лохэрэр ащ кыдылгытэщтыгъэх. Художественнэ фильмэу «Гугъэм имэзах» зыфилоу адыгэхэм ятарихърэ якультурэрэ афэгъэхы-гъэр Къуекъо Налбый исценариеккэ тырахыгъ. Налбый исе-нарий ащ илофшлэгъухэм, кино-студиеу «Ленфильм» зыфиолорэм икинематографистхэм осэшхо кыфашыгъ.

«Адыгэ лъашхъэхэр» зыфи-лорэм исценарий Н. Къуекъом итворчествэ кыхъалыдыккырэмэ зэу ащыц. Публицистическэ амалхэмклэ тхаклом Адыгеим икыушхъэхэм, ишъофхэм ядэх-гъэ ащ кыщегъэлъагъо, ичылопс хъалэмэт, лъэпкъ шлагъом куль-турэшхоу хэлъым кыащыте-гушылэ.

Игъашлэ еухыфэ нэс Къуекъо Налбый иусэкло, итхэккэ, идраматургическэ пшъэрыл ин хъалэлэу ыгъэцэккыгъ.

ШХЪЭЛЭХЪО **Светлан.**
Театровед, Адыгэ Респуб-ликэм культурэмклэ иза-служеннэ лофышл.

— Къэхуар зэзыгъэзэхуэжракъым лэжьэкӀэ зыщӀэр, къэхуонкӀи хуӀнум хуэ-хъэзыраш, — желэ нобэ КъБР-м еджаплэ нэхъыщхуэ итхэм я саты-рым пщӀэ пылу хэт БизнесымкӀэ и институтым и ректорым. — Уи щхъэ пщӀэ хуэпщӀыжын хуейщ, пщӀэ къыпхуашӀын папщӀэ. Пагъагъкым, щхъэ-хуешагъкым, цыхуу узэрыштытм и нэцхэнэ пщӀэ. Уи бзэм уемыджэжмэ, уи лъэпкъ щэнхабзэр къыпфӀэмылуэхумэ, уи щхъэм пщӀэ хуумыщӀыжу араш. Ухэт уэ? Сыт Рязань къалэдэсым укызырэщхъэщыкӀыр? Араш и лъабжэу шытыпхуэр къэралыгъуэмрэ лъэпкъ щхъэхуэмрэ языхушытыкӀэм.

ХЪУРЕЙ Феликс: «Уи щхъэ пщӀэ хуэпщӀыжын хуейщ, пщӀэ къыпхуашӀын папщӀэ»

Философии щӀэныгъэхэм я доктор Хъурей Феликс и япэ лэщӀагъэмкӀэ «инженер-механикщ». Ар зи унафэщӀу шыта Каббалкавтотранс лӀэхушӀаплэм зы къэралыгъуэ цыкӀу хуэдизу зиубгъуат цыху минипщӀым нэс шыла-жэу, я нэлэ зытет къудамэхэр 39-м нэсу. Езым я еджаплэхэр, поликлиникэхэр, джэдкъаз хуэплэ, мэл щибгъу, еджаплэ курытхэр, нэхъыщхъэхэр, къынэмыщӀхэр ялэжу. 1991 гъэм Хъурейм и жэрдэмкӀэ яхуа «Авторскэ университетым» гуэту къызэлӀахаш «Насып» сабий ыгъыплэ, «Щэнхабзэм и щӀэин», ГъуазджэмкӀэ еджаплэ, «ЛэгъупыкӀу» гимназие, политехническэ лицей.

Адрейхэм ящӀэри ядэщӀэ, уакъызырэщхъэщыкӀри зышомыгъэгъупщэ. Дэ езым зыдогъэикӀэ, хэт дыкызыэфӀлӀэхунур? Лъэпкъ лӀэхур нобэ уигу зэрыдыхъэу мыхъуми, хуэмурэ бгъэкӀуэтэн хуейщ. Мес, Сирием шыщхэр псори къэкӀуэ-жыфкӀым. Зыр хуейкӀым, адрейм хуэфӀлӀэкӀым. Ауэ еджаплэу къэкӀуар Хэкум къиднэфу, ахэр мыбы шылэ-жъэным Хэкум и фейдэ зэрыхэлъыр

къэдгъэлъагъуэу шытын хуейщ. Ахэр дэ зыгуэркӀэ дэмыщхъынкӀи хуӀнщ зэ луплӀэгъуэкӀэ, ауэ ди лъабжӀэр зыщи дызэрубыдыжынущ гуа щӀэхами. Къэ-ралыгъуэм цыхур щыхошӀ, ахэр къэ-кӀуэжмэ, ланатӀэ пыухыкӀа пэрымтэ, зэрынэхъыфӀыр гурылуэгъуэщ. Дэ нэ-хъыфӀу дыпсэумэ, хэт хильафэр, дэри ды-Арысейщ, адыгэми жилауэ.

ЧЭРИМ Марианнэ.

Гъуазджэ

Цыхубэр уэрэдкӀэ зыгъэгъуфӀэ

Къэбэрдей-Балъкъэр, Къэрэ-шей-Шэрджэс, Адыгэ, Ин-гуш, Осетие Ипщэ респу-бли-кэхэм я цыхубэ артисткэ Сокъур Ольгэ ди щына-лъэми нэгъуэщӀ щыплӀэхэми фӀыуэ щалъэгъуа уэрэджылакӀуэщ.

Цыхухэр зи гуащӀэм дихъэха, зи уэрэдхэр зэлӀах бзылхугъэм теплӀэ экӀлужи зэриӀэм, езыми и лэжьыгъэкӀэ зэрызиуэщӀым щэнхабзэм и утыку итым дежкӀэ мыхъэнэхуэ иӀэщ. Абы къыдэ-кӀуэу Ольгэ и дуней тетыкӀлэри да-хэщ. И лэжьыгъэхэми къэзыцыхухэми ар фӀыуэ къалъагъу, гушылэ дахэ зэ-рыхэлъым, зэрыцыху гуапэм папщӀэ.

Ольгэ къумыкӀубзэкӀэ, осетиньбзэкӀэ, хъэрыпыбзэкӀэ, тыркубзэкӀэ, абазэбзэкӀэ, нэгъуэщӀ бзэ куэдкӀи уэрэд желэ. ЩыплӀэ куэдым концерт зэрыщитар зи фӀышӀлӀэу Ольгэ къылытэр Дунейпсо Арткоми-тетым и унафэщӀым и къуэдзэ, Ду-нейпсо Арткомитетым Кавказ Ищхъэ-рэм щилэ къудамэм и унафэщӀ Бей-тыгъуэн лӀуесщ.

Ольгэ егъэзашӀэ КӀышкӀуэ Алим, Сэху Хъэсэн, Къанкъул ФыцӀлэ, Къэбэр-докъуэ Борис, Къущхъэ Тыгъуэн, Ку-лиев Къайсын, ТӀэш Хъэмид, ЗэрэмышӀлэ Заретэ, Тубей Артур, Джэдгъэф Хъу-сен, Молэ Владимир, Блашэ Влади-мир, Щомахуэ Хъэсэнбий, Сэншокъуэ Лэсиат, Усваев Амур, Зумакуловэ Тан-зилэ, Асановэ Кулинэ, Лий Аслъэн, Зэгъэщтокъуэ Людэ, АфэщӀагъуэ Зое, Даур Аслъэн, Вындыжэ Марие, Бей-тыгъуэн ЛӀуес, Къэшэж Иннэ, Амира-мов Ефрем, Росинская Ольгэ сымэ я псалъэхэмрэ макъамэхэмрэ зыщӀэлъ уэрэдхэр. КъышынэмышӀлауэ, Ольгэ адыгэ уэрэдыжхэми гулътэ ин яхуешӀ, иужь-рей зэманым макъами етх, абы шыщ и лэжьыгъу уэрэджылакӀуэхэм тыгъэ яхуешӀ.

Иджырей уэрэджылакӀуэ куэдми я гъусэу ар утыку къохъэ. Апхуэдэхэщ, Нэхуш Чэрим, Зеуэщ ЛӀуес, Къума-хуэ Мухъэдин, Хъыжырокъуэ Сулътан, Манар Абделчэрим, Аслъэн Лэсиат, Газаев Алим, Уэзрокъуэ Чэрим, Мэ-рем Гокхъан, нэгъуэщӀхэри.

Сокъур Ольгэ и мурадщ цыхубэм ягу дыхъа пасэррей адыгэ уэрэдыжхэр оранжировкэ ишӀыну, я лъабжӀэр, я пкъыр къыгъэнэжу иригъэфӀлӀуэн. Абыхэм мы-гувэу дригъэдӀуэнущ. Ахэр альбомуи къыдигъэкӀыжын и хуэпсаплӀэщ.

Ольгэ и лэжьыгъэм и гур нэхъ шыхэ-хуэр цыхухэм я пашхъэ уэрэдыщӀэ къышрихъэраш. Мы уэрэджылакӀуэм къалэнышхуэ и пщэ дӀэлъщ, щэнхаб-зэм, макъамэ гъуазджэм хэлъхъэны-гъэфӀхэр хуешӀ, гум дыхъэ уэрэдхэмкӀэ дегъэгъуфӀэ, цыхухэм псэхугъуэ, гукъы-дэж, дэрэжэгъуэ ярет.

ТЕКИУЖЭ Заретэ.

УФ-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, Къэбэрдей-Балъ-къэрым и цыхубэ сурэтыщӀ, Европэм гъуазджэхэмкӀэ и академик, Сан-Францискэ Университетым щыхъ зилэ и доктор, ЩӀэныгъэхэмкӀэ Нью-Йорк академием хэт Ше-мякин Михаил Михаил и къуэр Къардэн лъэпкъым ящыщӀ. И адэр пасэу зейншэ щыхъум, Гвардие Хужьым и зы урыс офицерым ар ипӀыну къиштит. Офи-церыр Граждан зауэм хэкӀуадэри, Михаил (нэхъы-жыр) илъэс 13-м Бэракъ Плъыжъым и орден япэу зра-тахэм ящыщ хуаш. Художникым и анэр урыс актрисэ Предтеченская Юлэщ. Шемякиным и сабиигъуэр нэхъыбэу щигъэкӀуар Германиерщ.

Быдаплэ зилэ сурэтыщӀ

Михаил СССР-м 1957 гъэм къыгъэ-зэжаш. А илъэсым къышчыщӀэдзауэ 1961 гъэ пщӀондэ ар щеджаш Живописым-кӀэ, скульптурэмрэ архитектурэмкӀэ Репин И. Е. и цӀэр зезыхъэ институтым епхауэ лажъэ художественнэ школым. А курыт еджаплэм Михаил къышӀадзы-жауэ шыташ я зэманым къемызэгъуу ялътэ и гупсысэхэм якъ иткӀэ.

1959 — 1971 гъэхэм ар поштзе-хъэщ, вахтерщ, иужькӀэ илъэситхукӀэ Эрмитажым и такелажникщ. 1962 гъэм «Звезда» журналым и клубым Шемя-киным и япэ гъэлъэгъуэныгъэр къышчы-зӀлуахаш. 1967 гъэм «Санкт-Петербург» сурэтыщӀ гуп къызэригъэпэщаш.

И гъащӀэр зэрыхъзэрийуэ ирихъэкӀаш мы художникым, и гъэлъэгъуэныгъэ-хэм, лэжьыгъэхэм гъуэгу зэрырамы-тым и мызакъуэу, психиатр сымаджэ-щым зы зэман щалыгъаш. Псом я нэхъыкӀэжырти, 1971 гъэм ар Хэкум ирагъэкӀаш. Езым, иужькӀэ къызэрилуэ-тэжамкӀэ, а лӀэхухэмкӀэ къуаншагъэ зыбгъэдэлъар властыртэкъым, атӀэ СССР-м и сурэтыщӀхэм я зэгухъэ-ныгъэрт...

ЗеманкӀэ Шемякин Михаил Париж дэсаш, щӀэх-щӀэхуэрэ и гъэлъэгъуэ-ныгъэхэр а щынальгэм щригъэкӀуэкӀаш.

1974 гъэм япэ дыдэу абы игъэлъэ-гъуаш цӀэрылуэ зэрыхъуа «Петербур-гский карнавал» и выставкэр. 1981 гъэм ар Нью-Йорк лӀэхуаш.

1960 гъэхэм Шемякиным гъуаз-джэм и лъэхъэнэ псори иджыу щӀедзэ икӀи тхыдэрэ философийерэ я лъаб-жэу сурэт бжыгъэншэхэр къегъэщӀ. А лэжьыгъэхэм къыпӀуаш щыхъ зилэ доктор нагъышэу 5.

2002 — 2003 гъэхэм художникым «Культура» урысей каналым хуигъэ-хъэзырауэ шыташ Хадсон къалэм езым къышчызэригъэпэщаш шыта «Вообра-жаемый музей Михаила Шемякина» лӀэхушӀаплэм теухуа нэтын 21-рэ.

Санкт-Петербург къалэ Шемякин Михаил и скульптурэу шы цагъэуващ. Ахэр — Петр Великэм, политикэ за-лымыгъэ зытэхъэхэм, Санкт-Петербург зыухуа япэ архитекторхэм фӀеппӀэ яхуишӀахэрщ. Петр Великэм и фӀеппӀым къытращӀыкӀам Нормандиэми ушыхуэзэнущ. Москва дэтщ Михаил «Дети — жертвы пороков взрослых» зыфӀища и скульптурэри. Абы нэгъуэщӀ и лэжьыгъэ гъэщӀэгъуэн куэди щыплӀэ земылӀужыгъуэхэм цагъэуващ.

Шемякиным и ныбжьэгъуфӀу къыдэ-гъуэгурыкӀуаш урысей уэрэджылакӀуэ

Высоцкий Владимир. Владимир игъэ-зашӀэхэм я гупсысэр абы сурэткӀэ къыгъэлъагъуэрт, езы Высоцкэм и уэрэдхэр сурэтыщӀым фӀеппӀэ къыхуи-щӀырт. УэрэджылакӀуэр дунейм ехы-жа нэужь, Михаил абы фӀеппӀэ мывэ хуишӀлауэ шыташ. Ар Самарэ дэтщ.

Шемякин Михаил щхъэгъусэ тӀэу къишаш. Япэр сурэтыщӀ, скульптор Ревеккэ Модлинэщ, абыхэм япхуэ Доротеи сурэтыщӀ гъуазджэм хэпщӀа бзылхугъэ лӀэщӀлӀащӀлӀэщ (Афинхэм щопсэу). И етӀуанэ щхъэгъусэм зэ-реджэр Сарэ де Кэйш. Бзылхугъэм и гъусэу Шемякиныр иджыпсту Фран-джым щопсэу, XVII лӀэщӀыгъуэм и кӀэхэм XIX-нэм и пэщӀэдзэхэм яшӀлауэ шыта быдаплэм щӀэсу. И лъэщӀаплэхэм абы студентхэр ирегъэблагъэ, щӀэблэм я къэкӀуэн дахэм и гуащӀэ ирехъэлӀэ.

Шемякин Михаил лӀушӀахэм, зыцыху-хэм къыхагъэщ зэпытщ ар псэемыб-лэж лэжьакӀуэу зэрышчытэр, уеблэмэ жей имыӀэу жэщ-махуэкӀэ а къыгъэщӀ дахагъэхэм зэрыхэтыфыр. Узэрыпа-гэнщи, сурэтыщӀым и Хэку пэжыр зыщигъэгъупщэкъым, къызыхэкӀа Къар-дэнхэ щыпсэу Къэбэрдей-Балъкъэрым къыщӀеблэгъэж щылэщ.

КЪАНЩАУЭ Мэлычпхъу.

ИуэхугъуафI куэдмкIэ цIэры-
луэ ПсэукIэ-Дахэ къуажэм
къыщальхуа Борис нэгъасауэ
хэкупсэт. Абы кууэ зыхищIэт
и лъэпкъэгъухэм я мызакъуэу,
хэгъуэгум щыпсэу нэгъуэщIхэри
зыгъэпIейтей Iуэхугъуэхэр.

Ар Черкесск къалэм дэт
лъэпкъ еджапIэ-интернатим и
гъэсэнущытащ. Областым
щыпIэ дидэу абы еджапIэр
дыщэ медалкIэ къиухащ. Иужь-
кIэ цIэныгъэлI IэщIагъэр мэкъу-
мэш хъызмэтыр механизаци
щынымкIэ Iузэв-ХыфIыцIэ иш-
хэ еджапIэм щызэригъэгъуэ-
тащ.

Акъбаш Борис цIыху къызэ-
рымыкIуэт. Абы къикIуащ хъыз-
мэт, къэрал, цIэныгъэ Iуэхузе-
хэм и гъуэгущуэ. Лэжьэн
иригъэжыащ ПсэукIэ-Дахэ ма-

Къэрэшей-Черкес Республикэм и ЦIыхубэ ЗэлущIэм (Парламентным) и зэхуэшэсыгъуитIым я депутат, еджагъэшхуэ, экономикэ цIэныгъэхэм я доктор, профессор, бэдаущ-политикэ, жылагъуэ Iуэхузахэ цIэрылуэ Акъбаш Борис Хъэжмырзэ и къуэр ини цIыкIуи фIыуэ къальагъут, пщIэшхуэ къыхуащIт, зэхэщIыкI лъагэ, цIыху хэтыкIэ екIу зэрыхэлъым папщIэ. Къыщальхуа щыпIэм, хэкум, къызыхэкIа и лъэпкъым я ехъулэныгъэр зи плъапIэу щыта цIэныгъэлI, жылагъуэ Iуэхузахэ щыпкъэр хуцIэкъут ахэр егъэфIэкIуэным, зегъэужьыным.

Зи гурылI псоми хунэмыса

шинно-Iэщхуэныгъэ станцим и
инженеру. Хъэбэз зэгъэзэхуэ-
жакIуэ-техникэ станцим и уна-
фэщIу лэжьащ. ИлъэситхукIэ
и нэлэм щIэтащ «Черкес» совхо-
зыр. Борис СССР-м и ВДНХ-м
и медалищ къыхуагъэфэщашщ.

И гъащIэм и лъэхъэнэщIэм
и къыщIэдзапIэ хъуащ Акъбаш
Борис Хъэбэз райисполкомым
и тхъемадэу щылэжьар. Абы
къыкIэлъыкIуэу ар КПСС-м и
Адыгэ-Хъэблэ район комите-
тым и япэ секретарщ. ИужькIэ
трагъэхэ Къэрэшей-Черкес об-
лисполкомым и тхъемадэм и
къуэдзэу. А IэнатIэм пэрытащ
илъэсибгъум нэблагъэкIэ. Абы
и нэлэм щIэту областым шаухуащ
мышхъэнэшхуэ зилэ социально-
щэнхабзэ IуэхуцIапIэ куэд.

И гъащIэм и къыкIэлъыкIуэ

Iыхэ хъуащ цIэныгъэ IэнатIэм
зыщритар — 1974 — 1976 гъэ-
хэм ар лэжьащ Ставрополь
политехническэ институтым и
къудамэу Черкесск къалэм дэ-
тым и унафэщIу. ИтIанэ Бо-
рис ирагъэблагъэ Москва къа-
лэм, Минавтотрактор Мэкъу-
мэшмашым и лэжьакIуэхэм я
IэпщIэлапщIагъэм здыхагъахуэ
институтым и ректору. ИужькIэ
мы ищхэ еджапIэр Промыш-
леннэ Академие ящIыж. ПщIэ-
шхуэ зилэ мы ищхэ еджапIэм
Борис Хъэжмырзэ и къуэр
илъэс 20-м зэрынэхъэскIэ и
унафэщIащ. А зэманым абы
дунейм къытригъэхъащ эконо-
микэмрэ хыхъэхэкI Iуэхумрэ
ятеухуа цIэныгъэ лэжьыгъэ зэ-
хуэмыдэу 50-м щигъу. Ар
ехъулэныгъэ илэу Германием

щеджащ икIи абдеж къыщра-
тащ ищхэ нагъыщэ зилэ ме-
неджер дипломыр. Къэралым
и еджагъэшхуэ-IуэхуцIэхэм яхы-
хэ нэужь, IуэхуфI куэд зэ-
фIихащ Урысейм, цIыхухэм я
зыужьыныгъэм хуэунэтIауэ. Ап-
хуэдэ и хэлъхъэныгъэр къэра-
лым гулытэншэу къыгъэнакыым.
Абы къыхуагъэфэщаш «Щыхъым
и Дамыгъэ» орденитI, «ЛэжьэнкIэ
къызэрыхъажаныкIам папщIэ»,
«ЩыщIэхэр къызэралэтам пап-
щIэ», «ГуащIэдэкI хуауэм папщIэ»
медалхэр.

1995 гъэм Акъбашым и хэ-
кум къыгъэзэжащ икIи жиджэру
ыхъащ КъЧР-м и жылагъуэ-
политикэ гъащIэм. Ар лэжьащ
Дунейпсо Адыгэ Хасэм и пре-
зиденту, Адыгэ Хасэ респуб-
ликэ зэщIэхъееныгъэм и тхъэ-
мадэу, Къэрэшей-Черкес Рес-
публикэм и ЦIыхубэ ЗэлущIэм

(Парламентным) и зэхуэшэсы-
гъуитIым я депутату.

Борис Адыгэ Хасэм и уна-
фэщIу щытета лъэхъэнэм зыми
жилэфынукъым хасэр Iуэхун-
шауэ. Ар сыт щыгъуи хъэзырт
хэти дэлэпыкъуэгъу хуэхъуну,
чэнджэщ щхъэпэхэр иритыну.

Хасэм и къэухъым ипкъ иту
унафэ къызэрихэ закъуэракыым
Борис адыгэм зэрыщхъэпар.
ИкIуэ егупсысауэ, зэрыхуэ-
фашэкIэ къыгъэсэбзаш Дуней-
псо Адыгэ Хасэм и прези-
денту щыщыта илъэхъэри, абы
Iуэху зэрыщищIа зэманри. Сыт
хуэдиз хъэлэбэпыкы ар хагъэта
дунейпсом щикъухэ адыгэхэм
я лыкIуэхэр Черкесск къалэм
къыщызэхуашэсыныр ямыдэу.
АрщхъэкIэ «ухеймэ улъэщI»
жыхуалэр арати, ди насыпыр
псоми ятекIуащ. ФIы дидэу
дощIэж ди щхъэр ину ирит-
лагъужу, лъэпIэныгъэ хэлъу
апщыгъуэм Борис гъэрэту къи-
гъэлъэгъуар зыхуэдызыр!

И щхъэр хилъхъэху Борис
лъэпкъым теубгъуауэ къекIуэ-
кIащ. ЦIыхухэр зэакъылэгъу
ищIу, зэгуригъалэу мащIэкыым
абы съезду иригъэкIуэкIар.
Псори аргуэру зэ дигу къыгъэ-
кIыжу, къызэднэкIауэ хъуар
къытхуэщIигъэрыуэжу Акъба-
шым и жэнахуагъэр къыдегъэ-
лъагъуж 2001 гъэм дунейм
къытригъыхъа гукъэкIыж тхы-
лым.

ЕЗАУЭ Маринэ.

**Зи гъащIэр лъэпкъ цIэныгъэм, егъэджэныгъэм,
лъэпкъыбзэм хуэзыгъэтылIхэм ящыщ Иуан
Зэуал Хъэжмурат и къуэр.**

Лъэпкъ цIэныгъэм хуолъащэ

лъэныкъуэкIи зегъэужьыным
икIи ар нэгъасауэ хуэзэфIокI:
егъэджэныгъэми, гъэсэнныгъэми,
материальнэ лъабжьэр гъэ-
быдэнымкIи унафэщIыщIэм лъэкI
къыгъанэкыым.

1987 гъэм Зэуал адыгэбзэм-
кIэ щригъэджэну ирагъэблагъэ
езым цIэныгъэ нэхъыщхэ щызэ-
ригъэгъуэта Къэрэшей-Черкес
къэрал пединститутым. Илъэс
нэхъ щымылэжьауэ, Иуаныр
ягъакIуэ СССР-у щытам ЩIэны-
гъэхэмкIэ и академием бзэщIэ-
ныгъэхэмкIэ и институтым.
Абдеж аспирантурэми щыщло-
тысхэ. И цIэныгъэм нэхъри
хигъэхуээн мурадкIэ, Зэуал зрет
диссертаци лэжьыгъэм, адыгэ
еджагъэшхуэ Къумахуэ Мухъд-
дин и унафэм щIэту.

1992 гъэм адыгэбзэм и гла-
голым теухуа диссертаци пхи-
гъэкIащ. Абы и ужькIэ педин-
ститутым къегъэзэжри, и лэ-
жьыгъэм пещэ, икIи а илъэ-
сым къыщыщIэдзэу адыгэбзэм-
рэ абазэбзэмкIэ и кафедрэм
и унафэщIащ. А зэманым къри-
убыдэу Иуаным зыкъызэкъуехри
и къару емылэжу жыхуалэм
хуэдэу, хуолажэ адыгэбзэр
джыным и лъабжьэр гъэбыдэ-
ным. Республикэм адыгэбзэр
щезыгъэджхэм я нэхъыбэр
къызыщIэкIыр а институтрат.
Абы цагъэхъэзыр IэщIа-

гъэрылажэхэрэ зэлытар ады-
гэбзэм и лъэр хэгъуэгум сыт
хуэдэу щыувынуми. Ар къыгу-
рымылуэу къанэкыым Иуаным
икIи и гъэсэнхэр кууэ хегъэ-
гуазэ бзэщIэныгъэм, егъэджа-
кIуэ-гъэсакIуэ IэщIагъэм хуе-
уций. Абы и цIэныгъэ чэнджэ-
щхэмрэ унафэмрэ щIэту ады-
гэ-абхъазыбзэхэр зыджхэм къа-
хэхъащ цIыхуищ: Ашыбокъуэ
Зеремэ, Хужь Людмилэ, Къан-
къуэщ Арсен.

Зэуал и цIэныгъэ зэфIэкIым
хигъахъуэрэ къокIуэкI. 1996
гъэм доцент хъуащ, 1998 гъэм
«Къэрэшей-Черкес Республикэм
егъэджэныгъэмкIэ щыхэ зилэ
и лэжьакIуэ» цIэ лъапIэр къы-
фIащаш, 2007 гъэм профессор
хъуащ.

Иуан Зэуал ЩIэныгъэхэмкIэ
Дунейпсо Адыгэ Академием и
академикщ. Къэрэшей-Черкес
Республикэм гуманитар къэ-
хутэныгъэхэмкIэ и институтым
и унафэщIу лэжьащ. Мы зэ-
маным гуащIэ узыншэ щегъэ-
тылI къыздалъхуа Али-Бэр-
дыкъуэ къуажэм и е 2-нэ ку-
рыт еджапIэм и унафэщIу.

Иуан Зэуал нэгъасауэ хуо-
лажэ цIэныгъэ къудамэм. Абы
и Iэдакъэ къыщIэкIащ лэжьы-
гъэу 50-м щигъу, методичес-
кэ чэнджэщхэр, цIэныгъэ ста-
тьяхэр. Ахэр теухуащ абхъ-
аз-адыгэ бзэ щIэныгъэм и къэ-
хутэныгъэхэм, ахэр егъэджэ-
ныгъэ къудамэм зэрыхэпшам.

Зи гъащIэр лъэпкъым хуэзыгъэщхэ

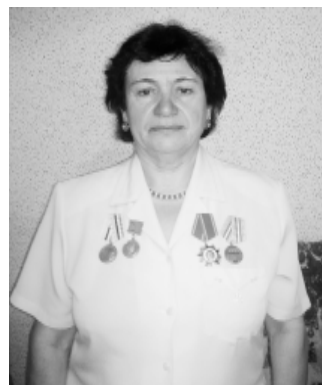
**Егъэджэныгъэм гурэ
псэкIэ пыщIауэ,
цIэныгъэм гуащIэ махуэ
хуэзыгъэтылI адыгэ
гуащэхэм ящыщ
Дыгъужь Лерэ.**

И гъащIэ псор еджапIэмрэ
сабийхэмрэ зэрытриухуам, цIэ-
ныгъэм зэрыхуэлэжым къы-
щымынэу, Лерэ псэемылэжу
зэрыжалэу лэжьыгъэшхуэ зэ-
фIихащ и щхъэгъусэ, адыгэ лъэп-
къым и усакIуэ зэчищIэ Ды-
гъужь Къурмэн и творчествэр
зэхуэхъэсыжынымкIэ.

Дауи, акъылрэ зэчийрэкIэ,
цIыхугъэрэ гу къабзэгъэрэкIэ
зэхуэфэщэну Тхъэшхуэр къа-
хуэупсат мы зэщхъэгъуситIым.
Адыгэ бзылхугъэм и нэцэнэщI
гъэлагуэу, Лерэ сыт щыгъуи
щIэгъэкъуэн пэжу гъэдэтатщ
Къурмэн псэуху, дунейм ехыжа
и ужьы и фэеплIым хуэпэжу
къэнащ.

«Партийная доблесть» орде-
ныр, «Газете «Правда» — 100
лет», «К 200-летию Ломоносо-
ва», Шолохов, Островскэ я
медальхэр къызыхуагъэфэща
бзылхугъэм хуэзэфIэкIащ егъэ-
джэныгъэм хуиIэ гупсысэхэмкIэ,
методикэкIэхэмкIэ, зэманым
декIу IэмалыфIэхэмкIэ КъЧР-м
имызакъуэу, Урысейпсо уты-
кум ихъэн.

Лерэ къыздалъхуар Къэбэр-
дей-Балъкъэрм щыщ Старэ Шэ-
рэдж къуажэращ. Къызэрыхъу-
хьар Тхъэзэплхэ я унагуэщ.
Лерэ и анэ Чэдиыхъан нарты-
хугъэкI звено пэрытым и па-
шэт, и адэ Мисэди колхозым
и тхъемадэт, партизан гъуа-
зэу къэбэрдеищIым итахэм
ящыщ.

Мы зэщхъэгъуситIым яхуэ-
фэщэн быни яплыжаш. Дуней-
псо адыгэ Академием и ака-
демик, «Литературная Кабар-
дино-Балкария» журналым и ре-
дактор нэхъыщхэ, адыгэ лъэп-
къым нэгъасауэ хуэлажэ Тхъэ-
зэплл Хъэсэн я щIалэ пажэу,
зэщыпхухуэ Зое, Ритэ, Рае,
езы Лерэ жэуэ цIэныгъэ нэс
зрагъэгъуэтащ, гъащIэ гъуэгъуа-
нэм быдэу теувэри, щхъэж хуэ-
фэщэн фIыщIэрэ пщIэрэ къальэ-
щыжаш.

Лерэ хъэрэчэтышхуэ зыхэлъ,
цIэныгъэ зыбгъэдэлъ, акъыл
узыншэрэ мурад махуэрэкIэ цы-
хум я хъэлэмэт зэхуэным хуэ-
пабгъэ бзылхугъэщ. И щIалэ-
гъуэм дзыхэ зригъэза Комму-
нист партми емыпIыжу, сыт
хуэдэ гугъуэхэ пхырымыкIами
и Iэдэжу къогъуэгъурыкIуэ. А
зыми къыуегъэлагуэ бзылху-
гъэр зытеувэ гъуэгъуанэм хуэ-
пэжу зэрыпищэр. Нэхъыщхэ-
жыр араши, и гъащIэр щхъэу-
зыхэ хуищIащ сабийхэм, егъэ-
джэныгъэм. Абы ятеухуауэ те-
левиденэм, республикэм, Уры-
сейм и газетхэмрэ журналхэмрэ
тхыгъуэу къытридзар мащIэкыым.
А псом къыщымынэу, цIэны-
гъэми зэрыхуэзэфIэкIэ холэ-
жыхы, Урысейм цIэныгъэмкIэ
и Академием и аспирантщ.

«Шыпкъагъэ зилэм
сисэлам есэхы»
МЭЩБЭШІЭ Исхакъ

Гупшысэн-усэн, тхэн зэчыир Тхэм хьатыр ащ кыфишыгъ. Лушыш, акъылышлош, лаер зыхигъахэрэп, фэсакъэу псэклэ кьегъэгъунэ кьэбзэгъэр. Ижыкьащэ пэпчккэ, ипычыгъо пэпчккэ чышъхьашъом шур шыпхыгъэным ар фэчырэ. Игупшысэ инккэ цыф лъэпкъым дэгуащэу игъашлэ кьехы усаком. Гучлэ макъэр зыхэлукырэ исатырхэр лъэшы, пытэх, нафэх, хыех — псынэккэчъ кьаргъоу мэбзэрабзэх — гъухэрэп, шъухэрэп — гъэшлэн тыных. Яджэхэрэми, ядэлухэрэми гудэчыгъо афэхъух, ашлукъабылх — акъыл заклэх, гушъхьэлэжыгъэ зафэх. Адыгэ дунаим, адыгэ шылэккэ-псэккэ, лъэпкъ гупшысаклэм ахэр кьагъэпсых.

Мэщбэшлэ Исхакъ лъэпкъ поэзиэм тэмэ пытэ кыгуи-гъэклагъ. Ау ащ кышыуцугъэп.

Гъашлэмпрэ тхаклэмпрэ

Лъэхъаным ицфышху

Шхъэкуцл акъыл кууклэ проэми зыкышызэлэуихыгъ. Гупшысэккэ шлыккэ-амалэу лэклэлым ыклуачлэ илъэшыгъэ иусэхэми, ипоэмэхэми, игушылэ щэрыохэми, сатыриплыхэми, ироманхэми, итарихъ произведение инхэми ащызэхэошлэ. Уахътэм ижыкьащэ клэдэлукызы, цылэныгъэ гъогухэр реклукых.

Исхакъ ешлэ гъогу клэкл псынклэклэ цыф минишъэм агу уихъан зэрэмылэккыштыр. Ары шыпкъэм ылапсэ куоу етлэзэ, адыгэм итарихъ гъогууан акъылыгъэ псалъэккэ кызыклгъэтхыкхэрэр. Мыщ дэжыым шхъэм бэ шызэпэккэлырэр, гум кытаджэрэри маклэп. Зы цыфышхом иакъыл лэжыгъэ илъэхэкккэ ппшыжмэ, шлоу кыпыкыгъэр, цыфыбэмэ ялофшлагъэ бэдэдэккэ зэрэпэщачэрэр нафэ кыпфэхъу. Уеджэнджэшырэр, а цыфыр инэф ытынэу, ишлэныгъэ ыпхынэу, ишлыгъэбэгъонэу мы чым кызырэтэхъуагъэм. Япчъагъэккэ цыфышхохэр бэп, ау остыгъэ папклэхъу, лэлэшлэу пэпч ахэр зэ е тло кыыхэхъухэх.

Джа зырызхэм ацлэхэм япхыгъэу, уахътэм, лъэхъаным, лофшлагъэм, гъэхъагъэхэм атегушылэх, ялэужышлу плэужыклэхэр рэплэхъ, рэклох.

Мэщбэшлэ Исхакъ Краснодар краим хэхъэрэ Успенскэ районым ит къуаджэу Шхъащэфыжъ жьоныгъуаклэм и

21-м 1931-рз илъэсым кызышхыгъ. Сабый быным ия 6-рз сабыигъ. Исхакъ ятэ зеухым, илъэси 3-м ежыыр итыгъ, янэккэ ятэжъэу Дэунэжъ Бакъ сабийхэмрэ ыпхъурэ зерищэлэжыкхы, ыплугъэх, ылэжыгъэх. Бакъ — адыгэлл пытагъ, лъэпкъзэхашлэ, лъэпкъ гумэкккэ илэу шытыгъ, нарт кьэбархэм иккэлэхэр бэрэ аригъэдэлугъ. Охътаклэу кьаклорэм хэшылк фырилагъ. Исхакъ янэжъэу Чэбэхъани бзылфыгъэ гуклэгъушлагъ, ау пэсалоу дунаим ехыжыгъагъ. Ныжъ-тыжхэм ягушылэ фаб, ягъэсэптхыдэ ин Исхакъ гъомлэпхъэ чылапхъэ ишылэныгъэккэ фэхъугъэр. Исхакъ исабий гупшысэ апэрэу кьэзыгъэушыгъэр адыгэ усэклошхоу Хьаткьо Ахьмэд иусэу «Сибилет»

**Илъэс 65-рз хъугъэу
литатурэм Исхакъ
щэлажъэ. Илъэхъан
зэхышлэу матхэ, мэгу-
пшысэ.**

зыфилорэр ары. Зэхих зэпытыгъэккэ езэщыщтыгъэп усаком ымакъэ.

Ыныбжъ иккэу кьоджэ еджаплэм Исхакъ члэхъагъ, ау я 2-рз классым исэу заор кьэжы, иеджэн зэпигъэун фае хъугъэ.

1951-рз илъэсым Адыгэ клэлэгъэджэ училищыр, 1956-м Москва дэт Литературнэ институтэу М. Горькэм ыцлэ зыхырэр кыуухыгъэх. Адыгэ

**Мэщбэшлэ Исхакъ
лъэпкъ поэзиэм тэмэ
пытэ кыгуи-гъэклагъ.
Ау ащ кышыуцугъэп.
Шхъэкуцл акъыл
кууклэ проэми зыкы-
шызэлэуихыгъ.**

хэкум кыгъэзэжыи, илъэси 3-рз гъэзетэу «Социалистическэ Адыгеим» отдел пашэу лофшишлагъ. 1962-рз илъэсым КПСС-м и ЦК и Апшээрэ партийнэ еджаплэ журналистикэмккэ ифакультет кыуухыгъ. 1949-рз илъэсым щегъэжъагъэу Мэщбэшлэ Исхакъ итхыгъэхэр кыхеутых. Иапэрэ тхылъэу «Цыф лъэшхэр» зыфилорэр 1953-рз илъэсым кыдэккыгъ. Ащ усэ тхылъыбэ кыккэлэлыккылагъ. Прозэми гъогу пхыришыгъ, роман 20 фэдиз ытхыгъ, ахэм лъэхъэнэ хъугъэ-шлагъэхэр кыралотыкых.

Мэщбэшлэ итхылъхэр Мыекъяуапэ, Краснодар, Москва адыгабзэккэ урысыбзэккэ кьащыдэккыгъэх. Зэдэккын лофым илахь ин хэлъ Исхакъ, урыс литературэм кыыхэхыгъэхэм ащыщхэм ямызакъоу,

Къурланыр адыгабзэккэ зэдэккыгъэным лоф дишлагъ. Мэщбэшлэ ипроизведениехэм ащыщхэр мызэу, мытлоу лэклэб кьэралхэм ащызэрадзэккыкхы, кьащыхаутыгъэх. Исхакъ иусабэ композиторхэм оредышъомэ аралъхъагъ.

Илъэс 65-рз хъугъэу литературэм Исхакъ щэлажъэ. Илъэхъан зэхышлэу матхэ, мэгуи-пшысэ. Ар Адыгэ, Къэбэртэе-Бэлъкъар, Къэрэщэе-Щэрджэс республикэхэм янароднэ тхаклэу, СССР-м, Урысыем, Адыгэ Республикэм я Къэралыгъо премиехэм, зэрэ Урысыеу илитературнэ премиеу Шолоховым ыцлэккэ шытым ялауреат. Хэгъэгу литературэм лахь ин дэдэу хильхъагъэм пае шытхъуцлэ, тын лъаплэхэр кыфагъэ-шъошагъэх. «Адыгеим и Шытхъузехъ», дышлэ медалэу «За выдающийся вклад в развитие Кубани» зыфилорэр кыратыгъэх. Мыекъяуапэ ицфыгъэшлуагъ.

Мэщбэшлэ Исхакъ АР-м итхаклохэм я Союз иправление илъэс 30-м кьехъугъэу итхъамат. 1956-рз илъэсым кыщегъэжъагъэу Урысые Федерациэм итхаклохэм я Союз хэт. Къэлэмыпэ бай зилэ тхаклом, хышхо уалъэм фэдэ зэчый хэлъ. Лъэхъаным ицфышхо зылыгъыр илъэпкъ, ащ ихабз, ибзыпхъ.

**МАМЫРЫКЪО
Нурит.**

Искусствэр — тибайныгъ

Лъэпсэшлу зилэр ккоддыщтэп

Урысыем, Адыгеим, Къэбэртэе-Бэлъкъарым, Къэрэщэе-Щэрджэсым янароднэ артистэу, композиторэу Дмитрий Шостакович ыцлэккэ агъэнэфэгъэ шлухъафтыныр кызыфагъэшъошагъэу Нэхэе Аслъан Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо оредыло-кьэшъокло ансамблэу «Ислъамыем» ихудожественнэ паш. Адыгэм и Мафэ еплъыккэу фырилэм кытегушылэнэу тызельэлум, нэмыккэ кьэбархэм талъылэсыгъ.

— Зэлэпкъэгъухэм ямэфэккэ тыхэлэжэнэу тырагъэблэгъагъ, — кьелуатэ Нэхэе Аслъан. — Юныгъом и 19-м Налщык концерт кыщыттышт. Зэкьошныгъэм игъэпытэн фэгъэхыгъэ зэхыхэхэу тыгъэгъазэм Краснодар, Мыекъяуапэ, нэмыккхэм ащыккодштхэм зафэтэгъэхъазыры.

— Зэпхыныгъэ зыхэлъ лоф-тхъабзэхэм ялыгъэккотэн сыда анахъэу кызыпкыры-кылырэр?

— Лъэпкъ культурэмрэ искусствэмрэ афэгъэхыгъэ фестивалхэр, зэхыхэхэр тищыклагъэх. Тэ, зэлэпкъэгъухэм, нахыбэрэ тызэлуклэн, тызэккырыпллын фае. Тикультуэрэ, шэн-хабзэхэр нэмыккэ лъэпкъхэм алъыдгъэлэсынымккэ амалышлэхэр тилэх. Тиансамблэхэм Урысыем ишъолъырхэм, лэклэб хэгъэгухэм

концертхэр кьащатызэ, искусствэмрэ тарихъымрэ яхыллэгъэ кьэгъэлэбгъонхэр зэхакъэщтых, нахышлоу зыдгъэшлэшт.

— Налщыкрэ Краснодаррэ ащыккодшт зэхыхэхэр зэрэзэпхыгъэхэм нахь игъэккотыгъэу кытегушылэба.

— Лъэпкъым изыкыныгъэ Налщык дэгъоу кышагъэлэгъоштэу сэгугъэ. Краснодар цызэхатцэ тшлоигъо зэхыхэри зыкыныгъэм ехыллэгъэшт. Лъэпкъ пэпч искусствэ бай зэрилэр кьэдгъэлэагъозэ, гъунэгъум ишылаккэ дэгъоу тшлэн фаеу сэлъытэ. Пшызэ кьэралыгъо Академическэ кьэзэкъ хорым, «Ислъамыем» язэфышытыклэхэр щысэтэхыплэ бэмэ афэхъу.

— Джырэблагъэ кьэзэкъ хорым иконцерт Мыекъяуапэ цы-

ккылагъ. Композиторэу Нэхэе Аслъан ыусыгъэ тилэпкъ мэ-кьамэхэм атыхыгъэ кьащор «Налмэсым» ихудожественнэ пашэу Хьоджэе Аслъан ыгъэуцугъ.

— Кьэзэкъ хорым ихудожественнэ пашэу, Адыгеим иныбджэгъушлоу Виктор Захарченкэр кытэлэлуи, Хьоджэе Аслъан кьащор ыгъэуцугъ. Краснодар краим и Губернаторэу Александр Ткачевыр тилофшлагъэ еплъыгъ. Ащ фэдэ кьэшьо гъэшлэгъон джырэ нэс ымылэгъугъэу кылуагъ.

— Бзэм икьэухъумэн «Ислъамыер» зэрэхэлажъэрэм тыщыгъуаз. Шъуигъэхъагъэхэр лъыжъугъэккотэнхэмккэ непэрэ уахътэм диштэу програм-

мэм зэхъокыныгъэхэр фэшъошлыха?

— Налщык тырагъэблэгъагъэу гъогу тызэрэтэхъащтыр тэрклэ гушлуагъо. Уильэпкъэгъухэм адэжъ узыккккэ, клэу ябгъэлээгъуштым кьэжэх. Дунаим тет адыгэхэм зы шъуашэ, зы культурэ ял. Арэу шытми, «Ислъамыер» зыми зэрэфэмыдэр цыфхэм ашлэ. Адыгэ лъэпкъыр зыгъэдахэрэр, ищытхъу зы-лэтырэр тиконцертхэм кьащытлэх. Ащ даклоу, лъэпкъым гъогу кынэу кыккыгъэр тарихъым хэдгъэккыаклэрэп. «Ислъамыер» сыдигъуи клэм лъэхъу.

— Ансамблэм иорэдыло цлэрылоу Хьокло Сусанэ «Урысыем изаслуженнэ артисткэ» зыфилорэ шытхъуцлэр кыфаусыгъ. Шъуипрограммэ нахь гъэшлэгъон шъушыным пае анахъэу шъуищыккылагъэр сыда?

— Типроизведениехэр цыфмэ алъызыгъэлэсышт артистхэр тэгъасэх. Арышл, гумэккыгъо тилэп. Тыгъужъ Асыет макъэу илэм фэдэ бгытыным фэшл бэрэ улъыхъон фае. Ти Лпышхъэу Тхъаклушыне Аслъан, Правительствозэ лэпылэгъу кытфэхъух. Тылэккотэнымккэ амалхэр тэгъотых.

— Тигъэзетеджэмэ сыда джыри кьапло пшлоигъор?

— Лъэпкъхэр зэфэзыщэрэ зэхыхэхэм нахыбэрэ ахэлэжъэнхэу, псауныгъэ пытэ ялэу шылэнхэу афэсэлэ. Адыгэм и Мафэ мэфэккэ шлагъо оредхъу.

ЕМТИЛЪ Нурбий.

Сурэтым итыр: Нэхэе Аслъан.

Лъэпкъым ицфыгъэшыуагъэхэм ащыцэу Шъхьэлэхъо Абу Иофэу зэшлуихы-рэр бэ — лъэпкъым игушъхьэпаш пюми ухэукъоштэп, ытхыгъэр маклэп, хэгъэгу Иофышлэу зылохэрэри хэукъо-хэрэп, дунаим адыгэу тетмэ зэклэмэ игуклэгъу анэсы пюми, ащи шъыпкъэ хэмылгъэу щытэп — адыгэ лъэпкъым ыгурэ ыпсэрэклэ, иакъылрэ ищылэны-гъэрэклэ фэлэжъагъ ыкIи фэлажъэ.

хьаты. Фактым лъыхуныр Абу иапэрэ научнэ принципхэм ащыщ. Я XIX-рэ лэшлэгъум аусыгъэ тарихъ-лтыхъужь усэ-хэм алыхъузэ, клэу кыгъо-тыгъэр бэ, ашлэу шылагъэу, бэшагъэу цыфхэм кьалощыгъэ-хэми клэзыгъэ инэу афэху-гъэхэр хигъэуцожьыгъэх. ЗэкIэ-ми анахъ шлагъор, жэрыло ус-гъэу алытэщыгъэ произве-дениябэмэ яваторхэр кычIи-гъэщыгъэх, ахэр Iорылотэжь Иофэу щымытэу документхэм, тхыгъэу цылэхэм алыплъэзэ, зытетым тетэу ыгъэунэфыгъэх. Ащ кыкIэуи а авторхэм яп-хыгъэ кьэлэклэ тэрэзи кыгъо-тыгъ — жэрыло усэхэу ав-тор гъэнэфагъэхэр зилэхэр.

Шъхьэлэхъо Абу ышлагъэхэм анахъ кьахэщырэр, Цэй Иб-рахымэ зерифэщыуашэу, хьуаоу, игъэклотыгъэу талан-тэу хэлъыгъэм епэсыгъэу лъэпкъ литературэм кызэрэ-хигъэуцожьыгъэр ары. Ащ ехьылагъэу Шъхьэлахъом бэ тхылъым щитхырэр, тхакIом итхылъ цыкIоу кыдагъэклыгъа-гъэм дэтхэри, ихъарзынэщ кы-хигъотэжыгъэхэри ащ кыхе-убытэх. Ытхыгъэхэр дэтэу Цэйм итхылъи кыыхиутыгъ. Ибрахы-мэ италантрэ ыцIэрэ лъэпкъым езыгъэгъотыжыгъэр Шъхьэ-лэхъо Абу, ащ мызэу, мытIоу клэбгъэтхыныр тефэ, сыда пIомэ Иофэу дишлагъэр зэрэ-бэм пэе закъоп: ежъ ышъхьэклэ сьд кьэхьуллэщтми темыш-ныхъэу, клэчIэ зэфэщъхьафмэ апэуцужьыгъэ Ибрахымэ ыцIэ кыилэтыжыгъэшъ ары.

Шъхьэлэхъо Абу Иофышхо ыпшъэ зерифагъэр, ыгурэ ышъ-хьэрэклэ ар зэрэзэшлуихыгъэр нафэ кыпфэху «Лъэпкъ шлэ-жыым иджэныкыо машIу» зы-филорэ тхылъым узеджэклэ.

Литературэм екIоллэклэу фы-рилэр, шлэныгъэ лэжыын Иофым-кIэ амалышхо зэрэлэклэлыр ары Шъхьэлэхъо Абу гъэхьагъэу

ышыгъэхэр езыгъэшлыгъэр. Шъхьэлэхъо Абу жэбзэ дахэ Iуль, зэ едэлурэм щыгъушэ-жыырэр. Шлэныгъэлэжъ Иофэу ышлэрэми ар кыхэхьы. Арэу дахэу гушылэрэм литературнэ, художественнэу гъэпсыгъэ про-изведенияхэр ытхынхэ фаеба? Джырэ нэс ащ фэдэ етхымы ашлагъэп тхылъеджэхэм, ау а Иофми зэрэпыллыр Шъхьэла-хъом кыушыхьатыжыгъэ: рас-сказхэр, гукъэкIыжхэр (ежъ ахэм «Iотэжъ» афиусыгъ) кы-хиутхэу ыублагъ, тхылъ шъхьаф шыгъэхэу «ЛIыхъужь машIу» (1998-рэ илъэс) ыцIэу кыдигъэ-кыгъ: мыщ адыгэ кьэбарым тыхыгъэу тхыгъэхэри адэтых («Тхыдэ клэклэхэр»), адыгэ та-рихыыр альапсэу, цылэгъэ

Литературэм екIоллэклэу фырилэр, шлэныгъэ лэжыын ИофымкIэ амалышхо зэрэлэклэлыр ары Шъхьэлэхъо Абу гъэхьагъэу ышыгъэхэр езыгъэшлыгъэр.

шъыпкъэхэу хъугъэ-шлагъэхэр, персонажхэр кьахэфэх, ежъ «кыукупшысыгъэ» фэдэу, ау узэрыгъуцэфэщтмкIэ хъуагъэ-хэм атехыгъэу «гукъэкIыжъэу» зэритхыгъэхэр кьахэщэу. Сыдэу щытми, Шъхьэлэхъо Абу ыт-хыгъэ художественнэу произ-веденияхэр цылэх, чыплэ гъэ-нефагыи типлитературэ шаубыты.

Непэ Шъхьэлэхъо Абу зэля-шлэрэ цыф еджагъ, цыф гъэ-сагъ, шлэныгъэм ыльэныкыокIэ Иофшлагъэу ытхыгъэхэм ады-гъэ художественнэу псалъэр чыжъэу зэрэдэклоягъэр кьагъэ-лягъо.

ЩЭШIЭ Шамсэт. Филологие шлэныгъэхэмкIэ доктор, Адыгэ Республи-кэм ишлэныгъэлэжъ гъэ-шыуагъ.

Лъэпкъым ицфыгъэшыуагъ

Цыфым зы ылон ыльэкIыщт, ау ышлэн ыльэкIыщтыр фэшъ-хьаф шъыпкъ. Шъхьэлэхъо Абу ыIорэмрэ ышлэрэмрэ зэу игъа-шлэ кьэхьы. Зидахэ ыуагъэм мыхъун кыхэфагъэми, а емы-кIур хигъэзыным фэшI елэсэ-кызэ, цыф ыгу химыгъэклэу еушъымэ, идахэ ылозэ гурэ-гъао. «Абу мыр ыIопхьагъэп, мыр ышлэпхьагъэп, епэсыгъэп» аIоу ыуж макъэ шылужыырэр цыфхэм ахэтэу, афишлэрэр шIомакIэу кызыхыырэр бэша-гъэшъ. Ащ фэдэ намыс блэ-жыныр Iэшлэхэп, ащ нахы нахъ кыныжъ а намысыр уухъумэныр.

Литературэм Абу фырилэ еп-лэыкIэхэм альапсэ нахъ ыуб-гъузэ, литературэм ильэны-кыуабэмэ нахъ заритыщтыгъэ. Егъэджен Иофми уахътэу макIэп шуиубытыщтыгъэр: непэ сыхьати 6 — 8 егъэджен Иоф пшлагъэу пчыхъашъхэм наукэм упыллыжыныр псынклэгъуагъэп, ау фэшъхьаф хэклэплэ шылагъэп, тIури зэгъусэу зэдэпщэн фэ-гъэ.

Шъхьэлэхъо Абу кыдигъэ-кыгъ «Сатырхэм якъэхьукI» (1981-рэ илъэс) зыфилорэр. Тхылъым ышъхьэ фэд критик-ыр зыгъэгумэкIырэри — те-оретическэ Иофыгъохэр ары, гушылэм, поэтическэ псалъэм якъэхьукI, гушылэхэр сатыр зэ-рэхьухэрэр, сатырхэм усэ пса-ур цылэ зэрашырэр ыкIи ахэм яшлуагъэклэ усэм гупшысэу илэр

Цыфым зы ылон ыльэкIыщт, ау ышлэн ыльэкIыщтыр фэшъ-хьаф шъыпкъ. Шъхьэ-лэхъо Абу ыIорэмрэ ышлэрэмрэ зэу игъа-шлэ кьэхьы.

кызызлухыгъэ зэрэхьурэр. Мыщ дэжыым зэфэдэ хабзэу про-зэм, поэзиэм, драматургием ахэлъым нэмыкIэу, ежъ усэн хабзэу лъэпкъ пэпчъ хэлхэр Шъхьэлахъом кычIигъэщхэмэ шIоигъу. Ау «теорием сегъа-пэшъ» ылоу, теорие хэхыгъэм зыдыригъэхьыгъэп — ады-гэ лъэпкъым иписательхэм

атхыхэрэм атегушылэзэ, тео-рием Иофыгъохэри зэшлуихы-хэм авторыр пыл.

Тхъэм ишыкуркIэ, Шъхьэ-лэхъо Абу ытхыгъэр бэ: тео-ретическэу анахъ ылэшыгъэу, изэхэфын амалрэ зэфэхьысыжъ опытэу илэмрэ кызыщылэ-гъуагъэр «Идейно-художествен-ное становление адыгейской литературы» (1988) зыфилорэ тхылъыр ары. Ащ Абу идок-торскэ диссертациеу «Нацио-нальная специфика идейно-художественного становления адыгейской литературы (1830 — 1980)» Тбилиси 1986-м кы-щиухъумагъэм кытекIыгъ, гуп-шысэхэмкIи, зэхэтыкIэу илэмкIи. Адыгэ литературэм ехьылагъэу зы факт горэ е гупшысэ хъу-гъэ-шлагъэ горэ щымыгъушпагъэу кыпшIошIы мы тхылъым узед-жэрэм. А лъэхъаным фактым тыхыгъэу, материалым тыхыгъэу зэфэхьысыжъ тэрэзхэр, клэух гупшысэ байхэр ышIынхэм Шъхьэлэхъо Абу ишлэныгъэкли, илэпэлэсэныгъэ-опыткIи нэсыгъэу щытыгъ. Ар тхылъым кьеушы-

«Бзэ тхьамыкIэ щылэп — зыныдэлъфыбзэ зымышлэрэ цыф тхьамыкIэх щылэхэр», — ело зэляшлэрэ шлэныгъэлэжъ цIэрылоу тыхэгъэгу имызакъоу, Iэклыб кьэралхэми дэгъоу ащызэляшлэрэ Бырсыр Батырбий.

Ишлэныгъэ-ушэтынхэм гъунэ ялэп

Бырсыр Батырбий филоло-гие шлэныгъэхэмкIэ доктор, профессор, шлэныгъэхэмкIэ Дунэе Адыгэ академием иака-демик, Адыгэ Республикэмрэ Пшызэ шьолпыррэ шлэныгъэмкIэ язаслуженнэ Иофышлэшху, Уры-сыем педагогикэ ыкIи соци-альнэ шлэныгъэхэмкIэ иакаде-мие иакадемик. Батырбий мэ-лылфэгъум и 6-м, 1939-рэ илъэсым кьуаджэу Хьакуры-нэхьаблэ (Адыгэ автоном хэ-кум) кыщыхъугъ. Мамхыгъэ

гурыт еджаплэу N 2-м щеджагъ, Тбилис кьэралыгъо универси-тетыр 1963-рэ илъэсым тфы закIэклэ кыуухыгъ. Ащ икIэлэ-егъэджагъэх зэляшлэрэ шлэны-гъэлэжъ цIэрылохэу Арнольд Чикобавэ, Георгий Рогавэ, Кетеван Ломтатидзе.

1963 — 1966-рэ илъэсхэм Бырсыр Батырбий Шэуджэн районым ит Пщыджьхьэблэ гу-рыт еджаплэм идиректор игуа-дзэу Иоф щешлэ.

Ащ нэужым Адыгэ кьэра-

лыгъо клэлэгъэджэ институ-тым адыгабзэмкIэ икафедрэ клэлэгъэджэу кырагъэблагъэ.

Адыгэ тхэкIэ тэрэзым ишап-хъэхэм ыкIи орфографическэ гушылалэм язэхэгъэуцон ча-нэу Иоф адишлагъ. Шлэныгъэ ыкIи методическэ Iэпылэгъухэу Иофшлэн 70-м ехъу иI. Батырбий ИофшлагъэхэмкIэ гухэлъэу илэ-хэр иныдэлъфыбзэ фэлэжъэ-ныр, ар кыуухъумэныр ыкIи хэгъахъо фишыныр арых.

1992-рэ илъэсым Батырбий иунагъо игъусэу Германием макIо. Илъэсыным кыкIоцI а кьэралыгъом ит апшъэрэ еджа-плэхэм ащылэжъагъ, Иофшлагъэ

нахъ гъэшлэгъон зеришлыщтым пылгыгъ. Германием щыпсэу-нэу ыкIи Иоф щышлэнэу ащ амалышлэхэр зэригъэгъотыгъэх, ау кыгъэгъэжыныр, иныбджэ-гъухэм, илахьыл гупсэхэм нахъ апэблагъэ хъунэу зэрэфаер текIуагъ.

Германием кызыкIыжъ нэуж, 1992-рэ илъэсым кыщегъэжъа-гъэу 1999-рэ илъэсым нэс, Адыгэ Республикэм шлэныгъэм-рэ гъэсэныгъэмрэкIэ иминис-трэу Иоф ешлэ.

Аужырэ илъэсхэу министрэ IэнатIэр зыщигъэцIахэрэм Уры-сые Федерацием шлэныгъэмрэ гъэсэныгъэмрэкIэ и Минис-тер-

ствэ и Совет хадзы. А лъэхъа-ным ублэплэ ыкIи гурыт сэ-нэхьат гъэсэныгъэм лъэшэу кыителункIэщтыгъэх. Хэгъэгум гурыт еджэплэ 400-м ехъу щызэфашыгъ. Адыгэ Респуб-ликэм зы еджапIи щызэфашы-гъэп, ары паклошъ, япчъагъэ хагъэхъуагъ.

Бырсыр Батырбий непэ унэгъо шлагъо иI. Ишъхьэгъу-сэу Сафьет Аминэ ыпхъур АКЪУ-м нэмыц филологиемкIэ икафедрэ илэшъхьэтет, доцент. ИкIэлэ нахьыжъэу Айдэмыр — псэолъэшI, предприниматель, кьалэу Сыхъум щэпсэу, икIэлэ нахьыкIэу Тембот тыкъэзыу-цухьэрэ дунаим икьэхъумэнкIэ Министерствэм Иоф щешлэ. Ипшъэшъэ дахэу Расудан та-рихьлэжъ, Германием щэпсэу.

ГуIэтыплэ зыхэлэ Иофшлэн, унэгъо зэкIужь! А пкыгъуитIур зэголь хъумэ, цыфыр насыпы-шIо шъыпкъ. Бырсыр Батыр-бий джащ фэдэ цыф.

2008-рэ илъэсым кыщегъэ-жъагъэу Батырбий гуманитар ушэтынхэмкIэ Адыгэ республи-кэ институтэу КIэрэщэ Тембот ыцIэклэ щытым ипаш. АКЪУ-м щаригъэхьырэ лекциехэр гъэ-шлэгъонэу зэхэхэщ.

БИДАНЭКЪО Марзет. Филологие шлэныгъэхэмкIэ кандидат.

Искандер Фазиль итхэхэм мыпхуэдэу хэтщ: «Уи лъэпкъ генийр хэту щытми къызжели, узищысыр бжеслэнщ», — желэри.

Лъэпкътым и дыщэ пхъуантэ

Ди гуапэ зэрыхъунщи, адыгэ лъэпкъым лы нэс куэд къыхэ-клящ. Абыхэм ящыщ Урысейм и цыхубэ артист, КъБР-м и Къэрал саугъэтым и лауреат, РФ-ми Къэбэрдей-Балъкъэрми гъуазджэхэмкля щыхъ зилэ я лэжыаклуэ Къардэн Хъэсэн.

Хъэсэн сыщлалэ цыклуу япэ дыдэ сыщыхуэзауэ щытар 1962 гъэрэщ. Япэ уэрэдыр, «Си гъатхэ» зыфлэсщар, зы композитор гуэрым деж схъати, «мыр хъунукъым, мыбыхэм ухэмыт» къызжилащ. Сэри сыбзэджэ цыклуу кыщлэкинти, абы жилам тезмыщыхыу, Хъэсэн езгъэдэлэу мурад сщлащ. Луэхур зылутир жеслэу уэрэдым макъамэ щлэспхъар

щезгъэлыгъум: «Алоу-алыхъ, мыр цыхум зэлэпахыу уэрэд хъунуш», — къызжилат. Хъэсэн жыхуилам хуэдэуи хъуаш, уэрэдыр нобэми жалэ, ауэ Хъэсэн абдежым къызжилэу сытримыгъэгущуамэ, сэ композитор симыхъунклэ хъунут. «Мастэпэри гуауэщ, мастэпэри гуапэщ», — жилащ адыгэм. Хъэсэн и псалъэ гуапэм сэри моуэ дамэ кыстригъаклэри, афлэкла луэху симыщлэу сытхэн щлэ-дзауэ шытащ. Езы Хъэсэн консерваториом сыклуэху сригъэджаш сэ, композитор луэху-клэ си япэ егъэджаклуэр араш икли абы хуабжыу сропагэ.

Хъэсэн дауэ лъэпкъым зэ-рыгуэувар, жыплэрэ укызызуп-

щым, си жэуапыр мыраш: гъэтылыгъэ жыхуэтлэу уэрэ-дыпкъ макъамэ нэхъ дахэ дыдэу лъэпкъым илэхэм ящыщ Хъэсэн иуса уэрэдхэр. Абы «Пщыхъэщхъэхуэклэу си деж кыщыхъэ» уэрэдым и закъуэ флэкла имыусами, си флэщ хъуркыым игъащлэ лъэпкъым и набдзэу къэмынэну апхуэ-дизклэ макъамэ дахэщ ари. «Анэм и лэ», «Жаннэ», «Тхъэ-рыкыуэ пщэху» — дэтхэнэр кыхэбгъэщын. Клэщлу жыплэмэ, Къардэныр кыщлалэхуар уэрэ-

ду кыщлэкинуш, ар нэгъэ-сауэ уэрэдусщ.

Дэ ди насыпт Хъэсэнрэ Балэ Мухъэдинрэ хуэдэ егъэджаклуэ-ущияклуэ дызэриламклэ. Абы-хэм гъуэгур тхуэлуахым, дэ абы хуитиу дриклиуэрэ нобэм дыкхэсаш. Ар куэд дыдэ и уасэщ, «Нэхъыж зимылэм и луэхур лэнкунш», — жилащ Пашлэ Бэчмырзэ. Сэ композитор луэхуклэ гугъу сехъа-ми, езы Хъэсэн, хуэбгъэфашэ зэрыхъунуклэ, куэдклэ нэхъ гугъу ехъаш. Сыту жыплэмэ Хъэсэн япэ зыри итакъым, дэ абы дригъэджэжаш. Уэрэд тхы-ныр макъамэклэ зэфлэкыркъым, абы гармоние, полифоние, фактурэ жыхуилэхэр и гъусэщ. Ахэр псори уэрэдым и фа-щэщ, абыхэм ухуеджауэ шумы-щлэм деж гугъуш. Мис абы и лъэныкыуэкли куэдм дэлэпы-кыуэгъу кытхуэхуаш Хъэсэн.

Къардэн Хъэсэн уэрэдус кудейкъым, симфоние произ-веденэ телъыджэ куэд илэщ абы, лъэпкъым и дыщэ пхъуан-тэм дальхуауэ. Камернэ, ин-струментальнэ, хоровой жыхуэ-тлэхэр и куэдщ, балет итхаш, сабий уэрэд дахэхэр илэщ. Хъэсэн и лэр здынэмыса зыри

кыгъэнакъым, сыту жыплэмэ ар профессиональнэ компози-торщ. Куэд лъокл, ауэ сэ уэрэ-дыр хэлэтыклауэ щыжыслэр апхуэдэ уэрэдус телъыджэ зэи дилагъэнукуыми араш.

Ди жагъуэ зэрыхъунщи, дэ кытхэклар нэсу тхуэгъэлаплэр-къым, дыхуэмейуэ аракъым, атлэ дунейр апхуэдэу хъуаш. Лъэпкъ бгъэклэуэдынумэ, къэ-рал быуэнынумэ, япэ дыдэ и щэнхэбзэр кьутэ, щлалэгъуалэр зэмыджэн егъаджэ, зэмыплъын егъэплъ. Сэ си закъуэкъым мыр зи гукъеуэр, езы Хъэсэни мыбыхэм куэдрэ топсэлыхъ, телевиденэм, радиом и нэтыну ар зыхэтхэм абыхэм я гугъу щешл.

Хъэсэн кылэжыа псор си псалъэхэм кысхуимыгъэтлэ-сагъэнкли мэхъу, ауэ «Адыгэ псалъэр» къэзгъэсэбэпу сы-хуейт ди музыкантхэми, Ком-позиторхэм я союзым хэтхэ-ми кьабгъэдэклэу Хъэсэн узын-шагъэ бидэ илэну сехъуэху-ну!

**ХЪЭЛУПЭ
Джэбрэил.**

**КъБР-м и цыхубэ артист,
УФ-м гъуазджэмкля щыхъ
зилэ и лэжыаклуэ.**

Мыбы гу лыстащ: ди ныб-жыыр клуэтэху, ныбжыэгъум хужытлэ щытху псалъэр нэхъ мащлэ мэхъу.

Ныбжыэгъу пэж

Ар кызыхэкыр гурылуэ-гъуэщ: гъащлэм псори иубзыхуа-клэщ, сыт абы лейуэ утепсэ-лтыхъыжклэ. Ныбжыэгъуэ нэ-сым щытхуэклэ зыри пхухэль-хъэнукуым икли пхухэхыну-къым. Итлани, мыпхуэдэ щхъэ-усыгъуэ махуэ къэс кыкыуэ-кыркымы, си щхъэ хужыслэж хуэдээрэ, си ныбжыэгъу пэ-жым иджыри зэ сыщытхъуми, езыми ар кысхуигъэгъунш.

Тут Заур сызэринынбжыэгур ящыщ зыщ сэ насыпфлэу зы-щлэспытэж щхъэусыгъуэхэм. Къыздэтклуа илъэс куэдм быдэу си флэщ ящлащ: Заур хуэдэу псэ кьабзэ гъуэты-гъуейщ. Цыхуфл куэд дунейм тетщ, талант ин зыбгъэдэлэи бгъуэтынуш, ауэ ди зэманым зи псэр кьабзэу зыхуэмэжи-фар мащлэщ. Мис а тлэклум ящыщ Заур, араш си псэр абы нэхъри пэгъунэгъу зыщлри.

Дэ дыщлалэ дыдэу дызэры-цыхуаш, ауэ зэуэ зэныбжыэ-гъуэ дыхъуауэ схужылэнукуым. Абы зэман хуейт. Дызэрыцы-хури, куэд мыщлэу Заур Мос-ква лэпхуаш, «Росконцертым» щылэжьэну. Ар цларылуэ хъуа-клэ, уэрэд жылэнымкля дуней-псо зэхъэзэхуэм щытеклуат. Заур Налшык кыщыклуэж зэ-зэмызэхэм ди гуапэу дызэ-хуэзэрт, дызытепсэлыхъын дгъуэтт. Сэ егъэлауэ сыщыгъу-фыкырт абы и ехъулэныгъэхэм. Пэжыр жыслэнщи, зэзэмызэ

гукъэкл щылэ кысхуэклэуэрт, зи зэфлэклым хэхъуэ щлалэм зихъуэжыну плэрэ жыслэу. Си гуапэ зэрыхъуши, апхуэдэ кьэ-хъуакъым, сыт хуэдэ лъагяплэ нэмысами, Заур а зэрыщыту, цыху гуапэу, хабзэрэ нэмысрэ зыхэлэу кьэнэжаш. Ди зэныб-жыэгъуэ абы игъэбыдащ.

Заур хъэлыфл куэд хэлъщ. Илъэс лэджэ кыздэтклуам сахоплэжри, кысхуэщлэжыр-къым ар тхъэусыхуэ зэхэс-хауэ, и луэху зытетым ущлэуп-щлэмэ, тхъэм кьузэритыну жи-лэу флэкла. Апхуэдэу щыт пэт-ми, абы гугъуехъ куэд илъэ-гъуаш, здынэса лъагяплэри езым и талантклэ, и псэклэ иухуэжаш, и щхъэр зым и пащхыи зыгъэлэпхъашакъым. Ар адыгэлл нэсым и нэщэнэщ. Абы и закъуэкъым — Заур сыт и лъэныкыуэкли адыгэллщ. Араш адыгэ унагъуэ нэс цыхуэхуа-ри. Москва и курыкупсэм кыщлалэхуа, шапла и бын дъ-гыщыр адыгэбзэ кьабзэклэ зэ-рыпсалъэр сыт и уасэ?!
Тут Заур и лэщлэгъэ и лъэ-ныкыуэклэ и зэфлэклым щы-мыгъуазэ гъуэтыгъуейщ. Си щхъэклэ кысщохъу абы уэрэд щыжилэклэ Дуней псом игу хэхъуэу. Мыр куэдрэ сигу кьо-кыж. Магомаев Муслим Заур и гъусэу Налшык кьэклэуат. Хъурей Феликсрэ Хъэлупэ Джэбрэилрэ ди гъусэу ар дгъэхъэщлэрт. Зы пщыхъэщхъэ

гуэрым, лэнэм дыкхетыхэсэклауэ, дыуэршэрырт. Заур зэрыщлэклэр кыгъэсэбэпри, Муслим хэ-кыуэзауэ жилат: «Фылъэпкъ гъэщлэгъуэнщ фэ, апхуэдэ та-лантышхуэ зыбгъэдэлэ цыху кызызэрыфхэклэр фи насыпу зэрыщытыр кыыгъурылуэжыр-къым, фызэкъуэуэу ар нэхъри зэрыфлэтыным фыхэткъым». Си тхъэклумэм итщ а псалъэхэр, зэми ди тхыдэм сыхыгъэп-лэжэу...

Зэклэ си флэщ схуэщлэжыкыым Заур илъэс хыщл ирикъуауэ, псынщлэлуэу клуаш илъэсхэр. Аргуэру согупсыс си ныбжыэ-гъум и цыхуфлагъым, сышо-гупфылк ар дунейм зэрытетым. Апхуэдэ ныбжыэгъу ущлэж деж, сыт хуэдэ луэху гугъу ухэмыхуами угужейркыым. Абы и лъэныкыуэклэ сэ кызыэ-хъулэну хъуар кызыэхуулаш.

АЦКЪАН Руслан.
КъБР-м и цыхубэ усакуэ.
Р.С. *Зи зэчийр цыхубэм хуэзыгъэлажэ, зи зэфлэклымкля щэнхэбзэм и хъугъуэфлэгъуэр зыгъэбагъуэ уэрэджылаклуэ гуащлафлэр, и макъ телъыджэм кыдэклэуэ, иджыри зы гуэ-рым адрейхэм кыхегъэщхъэ-хукл — Урысей Федерацим деж щегъэжыауэ Къэбэрдей-Балъ-къэрми, Къэрэшей-Шэрджэсми, Адыгэ Республикэми я цыхубэ артистщ ар. Тут Заур и твор-чествэм цыгуазэ зы цыхуми шэч кытрыхъэну кыщлэки-ным ар абы и емызэш лэ-жыгъэрэ и лэзагъклэ кызыэ-рилэжым.*

Къэбэрдей-Балъ-къэр, Къэрэшей-Шэрджэс, Ады-гэ, Ингуш рес-публикэхэм я цыхубэ артист, уэрэджылаклуэ цларылуэ Нэхуш Чэрим и уэрэд-хэм куэд дехъэх.

Зи уэрэдхэм куэд ятхъэкъу Чэрим

Чэрим и адэ-анэм хабзэм, нэмысым щлапыхэлащ, хъэл-щэн, дуней тетыхлэ еклэ дыболъагъу, цыхухэми пщлэ кыхуащл. Нэхъыщхъэраши, Нэхушым и уэрэдхэм купщлэ ящлэщ, абыхэм адыгэбзэр, хабзэр, нэ-мысыр, бзэр хъумэным, нэхъы-жым пщлэ хуэщыным цыху-хэр кышхуараджэ, едалуэхэм я псэм дахагъэ, гуапагъэ кы-зэрыщыгъушым и мызакъуэу, и творчествэм дихъэх ныкыуэ-дыкыуэхэм, сымаджэхэм я лых-лыхэр кыщлэуэклэ, щлэуп-щлаклуэ клуэуэрэ я гукъыдэжыр келэт, абы и утыку итыклэр зигу дыхъэ нэхъыжхэми и гупытэ щигъащлэжыкыым. Зэры-жалэмкля, цыхухэр Чэрим и концертым езышаллэр абы хэлэ адыгагъэрш, и лъэпкъым хуилэ лъагъуныгъэ мыклуэщлэщ.

«Звезды Северного Кавка-за», «Рекламный калейдоскоп» журналхэр, «RONDE» сабий журналыр кыдэзыгъэкл «Ама-деус» рекламэ агентствэм и

унафэщл Къудей Фаридэ ид-жыблагъэ кыдыгъэклэщ «Че-рим: «Дарю добро» зыфлэща Нэхуш Чэрим теухуа тхылыр.

Тхылым ихуа «Два родника: детство и любовь» япэ тхыгъэм кыхош Чэрим и сабийгъуэр лъагъуныгъэклэ гъэнщлауэ зэ-рыщытар, ар макъамэм зэры-хуеджар, и адэ-анэм ар хаб-зэм, нэмысым зэрыщлапыхэлащ, артистым хъэл-щэн, дуней тетых-клэ еклэ зэрыдэплагъуэр, цыху-хэми абы пщлэ кызызыхуа-щлэри.

Кыдэклэгыуэу хэгъэхъащ Чэрим и унагъуэ архивым щышу и адэ-анэм, и щхъэгъусэ Ли-аннэрэ я бынхуэ Ассанэ, Мур-рат, Салинэ, и лэжыэгъу, и ныбжыэгъу Лосэн Тимур, Со-кьур Ольгэ, Гумэ Маринэ, и концертым кырихъэлэхэм я гъу-сэу траха сурэтхэр.

ТЕКИУЖЬ Заретэ.

«Адыгэ Левитан» зыхужалар

пэжыгъэми, къэуатми, зэхэщыкыми я мардэр.

Радиокомитетым и диктору къыщлэзы-дзэу, хэгъуэгум щыяпэу «Радиомерэ телевиденэмрэ щыхъ зилэ я лэжыаклэу» цлэр къызрата адыгэллэм и зы махуи шэч къытрихъэжыну къыгъэщлэжы. «Псалъэр Черкесскщ...» пэублэмклэ къыщлэзэурэ, лэпкъым и дэтхэнэ махуэри къыдригъэхъаш, и гуфлэгъуэ дилэзаш, и гукъеуэри лэщылб ищлэжы. Лэпкъ къэуэхъ закъуэкълэ увылакълэм, и лэщлэгъэмрэ лэзэгъымрэ зырыхыгъэхуэным мычэму и ужь иташ. Къэралым и диктор шэджащэу щытахэу Тобиаш Эммануил, Ярцев Юрий, Богомолов Юрий, Толстовэ Наталье, Балашов Юрий сымэ и цыхугъэу щыташ Хъэсин. «Адыгэ Левитан» зыхужалэ шлалэм и гурыхуагъымклэ, и лэщлэгъэм гурэ псэклэ зырыпэрытымклэ цыхухэр дихъэхт. Ауэ езы Хъэсин апхуэдэу къызэрыфлэщам арэзы тэхуэтэкълэм:

— Левитан езым и зэчий, и зэфлэкълэ, и лэуэху бгъэдыхъэкълэ илэжщ. Апхуэдэ цыху цлэрылуэм ухуагъэдэным, дауи, щыхышхуэ пылуэ къыщлэжыны, ауэ, абы срагъэхъхлэрэ, сэ си щытыклэ

щхъэхуэхэр ягъэкълэуэд. Ахэр мащлэми, а диктор цлэрылуэм ейхэм лэщлэжымы-хъэнуми — сысейщ, адрейхэм сакъыщ-хъэщызыгъэкълэ, сахъзымыгъэгъуащэ щы-тыклэщ, — желэ Хъэсин.

Братыр радиокомитетым и редактору, редактор нэхъыжыу, редактор нэхъышхъэу куэдрэ щыташ, и лэжыгъэм къыпэкълэуэ «Къэрэшей-Черкес Республикэм щыхъ зилэ и журналист» цлэр къыфлэщаш.

Хъэсин щлэныгъэшхуэ зыбгъэдэлъ, еджа цыхухъ. Ар и щхъэ и щыхыкълэм дунейм щытету илэйтэр, атлэ зы гъащлэ гуэгуанэкълэ къызыхэкълэхэм и сэбэп екълынаш, лэпкъ щлэныгъэм и щлэным хэгъэхуэнаш. Абыи и гуащлэшхуэ хильхъащ Хъэсин — лэпкъ куэдым ялэу бгъуэтыну къыщлэжыныкълэм абы и тхылъ бэлыхымы — «Къуалэбзу-хэр» жыхуилэм — хуэдэ. Лэпкъым и тхыдэм, литературэм, лэуэрылуатэм, гъащлэм къыхэщыжыу, лэщылгъуэ куэдкълэ къыдэгъуэгурыкълэу къуалэбзухэм я адыгэцлэхэр, абыхэм я сурэтхэр, я щытыклэ хэхэхэр — мыхэр псори щы-зэхуэхъэсаш Хъэсин и тхылъым. Ар щлэныгъэллэр илъэс 40 хуауэ зэлэ-

жыа тхылъщ. А зым флэкълэ и лэдакълэ къыщлэжыныкълэми, щлэныгъэллэр цлэрылуэ ирихъуну къыщлэжыны, ауэ Хъэсин абы-клэ увылакълэм. И акълэ жаныр лэны-кълэуэ куэдымклэ еунэтл. Апхуэдэщ щлэны-гъэхэм я кандидат зырыхъуа и дис-сертаци лэжыгъэр. Ар теухуащ адыгэ лэуэрылуатэм мафлэмрэ джатэмрэ я на-гъыщэр къызэрыхэщыжы. Лэпкъым и тхыдэм, эпосым и лэабжыэм хильгъуахэрщ мы диссертацим къызэщы-кълэуэр.

Хъэсин и лэжыгъэхэм адыгэ хэгъуэ-гуищми я щлэныгъэллэхэм я деж фыщлэ щхъэхуэ шагъуэт. Мы зэманми Бра-тым мурадэр гугъуэ илэр мащлэжы. Ахэр псори зыхуэгъэзар и лэпкъым зиуэщылэным хуэлэжыныраш.

Адыгэр зырыгушхуэу къэкълэуэкълэ и тхы-дэр, и лэуэрылуатэр, и хабзэ щлэныр зыгъэтыллар лэпкъым и цыху къы-зэрыкълэуэхэщ. Абыхэм я гуащлэ зэхуэ-хъэсам нэхъри хэзыгъэхуэ цыху гуэ-зэдждэхэм ди фыщлэ, гуапагъэ яхуэ-фашэщ. Брат Хъэсини абыхэм яхэтщ. И щыпкъагъэкълэ, дуней тетыклэ екълэ, лэпкъым хуилэ и лэагъуныгъэмклэ гъэнщлэщ абы и дэтхэнэ махуэри.

«Абы къеузырт и лэпкъыр...»

«Адыгэу нобэ ущы-тыныр гугъуэ», — дыкълэщоджэ Бе-мырзэ Мухъэдин «Уадыгъэным къы-кълэ» зыфлэщаш и усэм.

Уадыгэрэ абы ищылэжыкълэ ууса-кълэмэ, ар, дауикълэ, куэдкълэ нэхъ гугъуэжщ. Пасэу зи адэр зыщхъэ-щыкълэ Бемирзэ Мухъэдин и сабиугъуэ-ри тыншакълэм, ауэ нэхъ гугъуэ-жыр абы къыщыпэллэрэ и ба-лигъ гъащлэрт. Мухъэдин, езым и усэхэри щыхъэт зырыхъуэщы, зы махуи тыншу къыгъэщлэжы: уз мыхъужыну абы пкъыртт адыгэм и тхыдэ шынагъуэр, и нобэрей дуней зэлумыбзыр, и къэкълэуэну дзыхыщыгъуэджэр. Композитор цлэрылуэ Хъэлупэ Джебэрэлл зырыжилауи, «абы къеузырт и лэпкъыр».

Бемирзэр игъэплэйтэрт зема-ныр кълэуэхуэ адыгэхэм я лэпкъ зэхэщыкълэ нэхъ лъахъшэ зы-хъум, ди адэжхэм лэщылгъуэ бжыгъэкълэрэ налкълэуым хуэдэу зэлэпахуэ яхъума, дэтхэнэ адыгэ унагъуэми и жъантлэдэсу къэгъуэ-гурыкълэуа хабзэ дахэхэм нобэкълэ бжэ къуагъри къазэрыллымысы-жы. Апхуэдэ гурыгъухэм ихъ усакулэр Ухыгъэм хухиха палъэм къриуыдэу и къару къызэрихъэрэ и къаухъ къызэритлэсэкълэ хуцлэ-къуащ лэпкъ щыхъыр къэлэты-ным, щлэблэр къабзагъэмрэ да-хагъэмрэ хуэгъуэушэным, хуэуши-ным. Ар къалэн тынштэкълэм, ауэ Бемирзэ и гъащлэ гуэгуа-нэм ущриплэжкълэ, нэрылгъуэ мэхуэ зы лы ныбжэ ирикълэуи къэзымыгъэщлэ усакулэм гъащлэ и уасэ лэужь къызэрихъэрэ, езы Мухъэдин «жырри зыгъэ-щашэ гухъу» зыфлэщаш зэман-ми хуэмысеишын лэуэжъ къы-зэригъэнаш.

Къыздалэхуа Хъэгъундыкълэ-ей (Али-Бэрдыхъуэ) къуажэ еджа-плэм адыгэбзэмклэ егъэджакълэуэ

зэрыщылажэм къыдэкълэуэ, Бе-мырзэ Мухъэдин япэ щыкълэ Хъэ-бэз роном методисту, иужькълэ лэпкъыбзэмрэ литературэмклэ егъэджэным и лэуэхуэ Мэзкуу щылэ щлэныгъэ-методикэ центрым и къудамэу Черкесск дэтым щлэныгъэллэ нэхъыжыу щылэжы. 2003 гъэм щыщлэзэуэ дунейм ехыжыху (2007 гъэм пщлэндэ) «Чер-кес хэку» газетым и собкору Хъэбзэ куейм щылаш.

Щлэблэр егъэджэнымрэ гъэсэ-нымклэ зылэригъэхъа ехъулэны-гъэхэр къалъытэри Бемирзэр 1989 гъэм Мэзкуу щекълэуэ егъэ-джакълэуэхэм я япэ Союзпос съез-дым ягъэкълэуэ щыташ. 1997 гъэм абы къыфлэщаш «Къэрэшей-Чер-кес Республикэм щыхъ зилэ и егъэджакълэуэ», 1998 гъэм — Къэ-рэшей-Черкес Республикэм и цыхухэ усакулэуэ цлэ лэаплэхэр. Апхуэдэу, ар 1998 гъэм Къандур Иззэт и цлэклэ щылэ Дунейпос саугъэтым и лауреат хуащ.

1971 гъэм Бемирзэм и усэхэр зырт «Ди гухэлхэр» усэ сборни-кыр (автор зыбжанэм я лэда-кълэщлэжы иту) Ставрополь тхылъ тедзэплэм и Къэрэшей-Черкес отделенэм (Черкесск)

къыщыдэкълэщ. Апхуэдэуи, 1972 гъэм а тхылъ тедзэплэ дэдым къыщыдэкълэуэ щыташ Мухъэдин и усэ зыбжанэ зырт «Зэкълэуэ-жэгъухэр» сборникыр (автор гу-ным я лэдакълэщлэжы щызэ-хуэхъэсауэ). Псыпэ лэуэжыфлэ хъуа а тхылъытлым кърыкълэуэ нэгъуэщлэхэри: «Зэшхэм я макъ», (автор гупым я тхыгъэхэр иту; Ставрополь, 1974) «Лыгъэм и тхыдэ» (Черкесск, 1981), «Уэрэду силэр уэрщ» (Черкесск, 1990), «Дыгъафлэ уэс» (Налшык, 1993), «Адыгэу ущытыныр гугъуэ» (Нал-шык, 2002). Бемирзэм и лэда-кълэщлэжы Къэрэшей-Шэрджэ-ми, Къэбэрдей-Балъкъэри, Адыгейми къыщыдэкълэ газетхэмрэ журналхэмрэ куэдрэ къытрадзаш, апхуэдэуи, абы и усэхэр итщ 2003 гъэм Псыхуабэ къыщыдэкълэ «Антология народов Северного Кавказа» (I том) тхылъым.

Зэрыуасакълэуэ, егъэджакълэуэ къыдэкълэуэи, Бемирзэр зэдэкълэ-кълэуэ лэзэт. «Уэрэду силэр уэрщ» тхылъым итщ Пушкиным, Есе-ниным, Блок, Бодлер, Ахматов-эм, Кедриним, Гамзатовым, Светлов сымэ я усэхэр, Мухъэдин адыгэбзэкълэ зэридэкълэуэ.

Бемирзэр псэемыблэжу те-лэжыащ еджэныгъэми, щлэблэм и гъэсэныгъэми. Абы и гуащлэ ирихъэллэщ класс нэхъыжхэм литературэр зырыщаджыну про-граммэхэмрэ тхылъхэмрэ зэхэлъ-хъэным. Апхуэдэхэт ебгъуанэ, епщлэ, епщыкълэуэнэ классхэм адыгэ литературэр зырыщаджын программэхэр, ебгъуанэ клас-сым и «Адыгэ литературэ» тхы-лыр (и закълэуэ), ебгъуанэ, епщы-кълэуэнэ классхэм я адыгэ хре-стоматихэр (гъусэ илэу). Абыхэм нэмыщлуи, 2006 гъэм Къэрэшей-Шэрджэсым и тхылъ тедзэплэм къыщыдэкълэщ Бемирзэ Мухъэ-дин автор гъусэ илэу зэдатха епщыкълэуэнэ классым адыгэ литературэр зырыщаджыну те-гъэпсыхъа тхылъыр.

Лэуэжъ дахэ къызэзынэкълэ егъэджакълэуэ, усакулэ Бемирзэ Мухъэдин 2007 гъэм и щышылэ мазэм дунейм ехыжащ. Абы и цлэр флэщыжащ Али-Бэрдыхъуэ къуажэм и уэрамхэм языхъэзым.

ХъЭВЖОКЪУЭ Людмилэ.

Къыщым и кълэщ

Цыху гъащлэр хъэлэмэтщ, ауэ сурэтыщым ейр нэхъ гъэ-щлэгуэныж къыпщохъу сит щыгъуи.

Апхуэдэуш дызэре-пллыр Къэбэрдей-Балъ-къэрым и цыхухэ сурэ-тыщлэ Кълэщ Мухъэдини. Шэджем къалэм къыдэкълэ художникым 1970 — 1990 гъэхэм къриуыдэу хамэ щыплэ 18-м зыщипллы-хъат, иджы абы и лэда-кълэщлэжы езы сурэты-щым и гупсысэм и кууагъыр «къыджалэ».

Кълэщым къиухащ Краснодар дэт Къэрал университетым и художественно-графикэ факультетыр. 1960 гъэхэм абы Урысейм и къалэ зэмылэуэжыгъуэхэм (Железноводск, Анапэ, Псыхуабэ, Дон лүфэ лүс Ростов, н.) щыгъуэуащ абыхэм я цыху цлэрылуэхэм я фэеплхэр. 1973 гъэм ар хагъэхъащ СССР-м и сурэтыщхэм я зэгухъэныгъэм. А лэухъэнэм къыщыщлэзэуэ Мухъэдин и гъэлэгуэныгъэ-хэр Хэкуми хамэ къэралхэм щлэх-щлэхуэрэ къыщызэ-регъэпэщ.

1994 гъэм къыщыщлэзэуэ 1998 гъэм пщлэндэ Кълэщыр Лондон дэт Чизенхель лэщлэжыащ щылэжыащ. Испанием 1998 гъэм лэпхуащ, и сурэт плыфэбэхэмклэ утыкухуэхэм йохъэ, цыхум я гукълэджыр къелэт, гупсысэщлэхэм я гур къыхуегъуэу.

Сурэтыщым и лэжыгъэр бжыгъэкълэ къэбгъэлэагъуэмэ, абы гъэлэгуэныгъэ 31-рэ къызэщлэуыдэ, Налшык, Москва, Лондон къалэхэм, Испанием и щыплэ хэхэхэм къыщы-зэригъэпэщаш. 1980 гъэхэм къыщыщлэзэуэ Кълэщым нэхъы-бэу псапашлэ гъэлэгуэныгъэхэр ещл. Псалъэм папщлэ, 1997 гъэм абы Лондон къыщыщлэуихауэ щыта и гъэлэ-гуэныгъэм къыхэкълэ мылкъур Урысейм и сабий зеин-шэхэм яхухихауэ щыташ. Апхуэдэ дыдэу Налшык и сабий унэм щлэсхэм папщлэ, сурэтыщым 2006 гъэм псапашлэ лэуэху къызэригъэпэщаш.

Кълэщ Мухъэдин къыхуагъэфэщаш ди къэралми нэгъуэщлэ щыплэхэм я саугъэт лэаплэхэр. Абыхэм яхэтщ Ленин комсомолым и саугъэтыр (1982 гъэ), Мальтым и орденхэр (2001 гъэ, Испание), Художествэхэмклэ Европэи Акаде-мием хэтхэм я зэхъэзэхуищым я дыщэ медалхэр (2003 — 2004 гъ.гъ.). 2001 гъэм художникыр хагъэхъащ Худо-жествэхэмклэ Урысей Федерацими Бельгиими я Акаде-миехэм.

Европэм зи цлэр щызыгъэлэуа, абы и гъусэу лэпкъ-ми и пщлэр зылэта Кълэщ Мухъэдин и зэфлэжы дэ-рогъуэхуэ, дропагэ.

БАГЪЭТЫР Луизэ.

Адыгеир дунаим шаригъэшлагъ

Адыгеир дунаим нахъышлоу шязыгъэшлагъэмэ ацлэ къетло зыхъуклэ, апэу къахэдгъэщырэмэ Кобл Якъубэ ащыщ. Ащ ыгъэсагъэхэр Олимпиадэ джэгунхэм, дунаим, Европэм ячемпион хъугъэх. Владимир Невзоровым, Хъэпэе Арамбий, Емыж Арамбий, Гостэкъо Хъумэр, Лъэцэр Хъазрэт, Владимир Гуриным, нэмыкхэм спортышхом гъэхъагъэу шашыгъэр Кобл Якъубэ къыщежъагъэу тэлъытэ.

— Хы Шуцлэ лушъом лут адыгэ къоджэ цыклоу Шоикъо шаплугъэ Я. Коблыр дунаишхом щызэлъашлагъ, — къелуатэ Адыгэ Республикэм физкультурэмклэ ыкли спортымклэ и Комитет итхъаматэу, дунаим самбэмклэ гъогогъу 11 идышъэ

медаль къыдэзыхыгъэ Хъасанэкъо Мурат. — Игъонэмысэу Кобл Якъубэ тхэклыжыгъэми, ишлушлагъэхэмклэ къытхэт, тэгъэлаплэ.

1939-рэ ильэсым тыгъэгъазэм и 27-м Шоикъо къышыхъугъэ Кобл Якъубэ

тетым ишагу спорт Унэшхоу шашырэм игъэпсын ар клэщакло фэхъугъагъ, нэмык спорт псэуальэхэр зэрашыщтым егупшысэщтыгъ.

Физкультурэмрэ дзюдомрэклэ институтым ильэсыбэрэ Кобл Якъубэ ректорэу илагъ.

Музеу ащ къышчызэлъахыгъэм Я. Коблым ыцлэ фаусыгъ.

рэу илагъ. Музеу ащ къышчызэлъахыгъэм Я. Коблым ыцлэ фаусыгъ. Спорт Унэшхом, Мыекъуапэ иурамхэм ащыщ, нэмыкхэм Кобл Якъубэ ыцлэклэ яджэнхэу тэгугъэ. Тиспортсмен цырыломэ япчагъэ зэрэхъоштым тичыхъэ телъэу Кобл Якъубэ сыдигъуи шуклэ тыгу илбыхт.

ЕМТИЛЬ Нурбий.

Лыхъужъныгъэу зэрихъагъэр цыфхэм ащыгъупшэрэп

Адыгеим иклэлэ плугъэу Цэй Эдуард тишъолъыр имызакъоу, Урысыем ичылплэ зэфэшъхъафхэм дэгъоу ащашлэ. Абхъазым, Дагъыстан ыкли Чэчэным ащызэхашэгъэ хэушъхъафыкыгъэ операциехэм ар ахэлэжъагъ, цыфхэм ярэхъатныгъэ ыкли яцынэгъончъагъэ къыухъумагъ, Темыр Кавказым бырсыр къызыгъэтаджэ зышлоигъо клуачлэхэм ыпсэ емыблэжъэу япэуцужыгъэ. УФ-м и Президент унашъоу ышыгъэм диштэу я 108-рэ гвардейскэ парашютнэ-десантнэ батальоным икомандир игуадзэу, майорэу Э. Цэйм «Урысыем и Лыхъужъ» зыфиорэ щытхъуцлэр къыфагъэшъошагъ, къулыкъур ехыфэклэ нэмык къралыгъо тынэу, медалэу ыкли орденэу къыратыгъэр бэдэд.

гъунэщтыгъэ, десантникхэр къызалэгъухэм, ахэр къалэуцужыгъэх. Пчэдыжым сыхъатыр 9.00-м адэжъ мы чыплэр дзэ къулыкъушлэхэм аубытыгъ.

А уахътэм резервым щылэгъэ Цэй Эдуард зипэцэ купым хэтхэр вертолетым исхэу «Ослиное ухо» зыфиорэ чыплэм къыщеттысэхыгъэх, апсэ емыблэжъэу зэуагъэх. Команднэ-лъыплэкло пунктыр зыдэщылэгъэ чыплэм лагъымыр къызэрэтефагъэм ыпкъ кыкыкылэ майорэу С. В. Костиныр ащ хэкуадэ.

Джашыгъум отрядым пэщэныгъэ дызэрихъанэу Э. Цэйм ыпшэагъэ. Мы зэо зэпэуцужым боевикишъэм ехъу хэклодагъ, гвардейцэхэм ащыщэу зиунэ къэзымыгъэ-зэжыгъэр нэбгырэ 25-м клэхъагъ. Сыд фэдиз къин альэгъугъэми, десантникхэм къралыгъом къафигъэуцугъэ пшэрылпыр агъэцклагъ.

Лъэгаплэу «Ослиное ухо» зыфиорэм дэжъ щыклогъэ зэпэуцужым лыблэнагъэу щызэрахъагъэм къыкылэу С. В. Костиным (идунай зехъожым ыуж) ыкли Э. К. Цэйр Урысые Федерацие и Лыхъужъ хъугъэх.

Ипсауныгъэ изытетклэ Цэй Эдуард 2000-рэ ильэсым тлысыжыгъэ, Мыекъуапэ щэпсэу, ныбжыкылэхэр дзэ къулыкъум фэгъэхъазыргъэнхэм, къытклэхъухъэрэ ллэужхэм яхэгъэгу, яреспубликэ шлу альэгъоу псэунхэм феплук.

(Тикорр.).

Илофшаклэ искусствэ шъыпкъэм рагъапшэ

Мылкъу мыклодыжыныу цыфым илэр ылэжыгъэр ары.

(Адыгэ гушылэжъ).

Мырэуштэу цыфхэм бэрэ алоу зэхэтэхы Урысые Федерацием изаслуженнэ врачэу, Адыгэ Республикэм инароуднэ врачэу, республикэм итын анэхъ лъаплэр — «Адыгеим и Шытхъузежъ» зыфиорэ медалыр зыфагъэшъошагъэу, я XXI-рэ ллэшлэгъум иклиникэ игенеральнэ директорэу Жэнэ Аскэр фэгъэхъыгъэу. Ащ илофшлэгъу хирургхэм ащыщ къызэрилоагъэу, Аскэр скальпелым илоф зэрэригъашлэрэр зэбгъэпшэн плэкыштыр анэхъ искусствэ лъагэр зэхэзышлэрэ цыфыр ары, оркестрэхом идирижер фэд ар операционнэм члэт зыхъуклэ. Лъэхъэнэ зэфэшъхъафхэм Аскэр илоф дэзышлэнэу хъугъэхэм, ащ медицинэм непэ цлэу щырилэм къызэрэфэклогъэ гъогум рыплэнхэ, уасэ фашын зылэкыхэрэм гушылэгъу сафэхъоу хъугъэш, щытхъоу ащ фалорэм улъэпкъмэ, урымыгушхон плэкыштытэп.

Я XXI-рэ ллэшлэгъум иклиникэ ипашэ илофшлэ коллективэу зэхичагъэр, «ыугъоигъэр» плэмэ нахъ тэрэз, пшэдэклыжъэу ялэр къызыгурылорэ, ясэ-нэхъат хэшлыкышхо фызилэ заклэх, аукъодыеу ащ зыпари къычлэхъагъэп, ежъ Аскэр ышъхъэклэ ымыуплэкыгъэ, ицыхъэ зытемилъ ахэтэп. Ащ ыкли технологие пэрытэу алэкылэм яшлуагъэклэ клиникэм къэкlorэ цыфхэм яфэлэ-фашлэхэм ягъэцэклэн шэпхъэшлэхэм атетых. Мы клиникэм лэпылэгъу зыщыфэхъугъэхэм ярэзэныгъэ гушылэхэр зыдатхэгъэ тхылым узыдаплэклэ, ахэр къызы-

димыкыгъэ республикы, хэкуи, къали къэнагъэпшлэшлы.

Аскэр илофшлэгъу мафэ зэрэклорэм сылбэ-плэнэу амал слагагъэш, згъэшлагъоу къыхэзгъэщыгъэмэ ащыщ дисциплинэ пхъашэ ежъ ышъхъэклэ зэрилэр, илофшлэгъухэм ащ зэрэдырагъаштэрэр. Етлани мэхъанэ-шхо ащ зэритырэ илофшлэн епхыгъэу дунаим щаугъоигъэ шлэныгъэр, къэбарыр къызлэкыгъэ-

Лъэхъэнэ зэфэшъхъафхэм Аскэр илоф дэзышлэнэу хъугъэхэм, ащ медицинэм непэ цлэу щырилэм къызэрэфэклогъэ гъогум рыплэнхэ, уасэ фашын зылэкыхэрэм щытхъоу ащ фалорэм улъэпкъмэ, урымыгушхон плэкыштытэп.

хъаныр, специалистхэм яшлэныгъэ ренэу хагъэхон амал аритыныр ары. Ахэр ахэлажъэх Урысыем щызэхашэгъэ шлэныгъэ конференциехэм, Германиям, Швейцарием, Хельсинки, Лос-Анджелес ащылагъэх. Мары мы мафэхэм ар Санкт-Петербург щылэу гушылэгъу тыфэхъугъ.

— Арэуштэу щымытмэ, — ело Аскэр, — илофшлэн плэкыштытэп, лъэ-

хъаным укышчинэшт. Ти-лофшлэн хирургием нахъ фытегъэпсыхъагъ. А лъэныкъомклэ шлэныгъэу силэри, лэпэлэсэнныгъэу згъотыгъэри зышлуагъэхэу слытэрэр, шъхъэклэфэныгъэшхо зыфэсшыхэрэр хэку симэджэщым хирургиемклэ иотделение иапэрэ пэчагъэу Аклэгъу Долэт, Н. П. Белявиныр ыкли Жэнэлэ Заурбий. Ахэр зыфэдэ къэмыхъугъэ цыфыгъэх, клэлэгъэджэ шыпкъагъэх. Сыдигъуи ахэр сищысэтэхы-плагъэх, непи сыгуклэ ренэу зафэсэгъазэ.

А гушылэхэм яшыхъатэу къысщыхъугъ икабинетэу хирургым тызы-щэжэщтыгъэм операцие хылылэм ыуж Аскэр тлэ-клу зыцигъэпсэфынэу къызэхъажым, истолэу зыклэрытисхъагъэм ежъ ынэлэу къыфэгъэзагъэу Жэнэлэ Заурбий исурэт зэрэтетыр. «Зэклэ дэгъоу пшыгъа, Аскэр? Сызэрэпщыгуырэуэр къэбгъэ-шпыпкъэжыгъа?» ылоу ар къеупчлэрэм фэдагъ ригъэджагъэм. Илоф лъы-зыгъэклотэнэу, исэнэхъат, цыфхэм шлулэгъоу афырилэр хильхъанхэу зыпыллыгъэ клэлэм илофшлэклэ, изеклуаклэ непи къылыпллэрэм, бзэмылым, инэплэгъу-клэ ахэм уасэ къафишлэрэм фэд. Щэч хэлэп Аскэр медицинэм чыплэу щибубытыгъэр ыльэгъунэу, цыфхэм лъытэныгъэу фашырэр, ищытхъоу ало-рэр зэхихынэу щытыгъэемэ, Клэлэгъаджэм насыпышлоу зызэрилпы-тэжыщтыгъагъэм.

Мы лъэхъаным Аскэр докторскэ диссертациер ыклэм негъэсы. Тыгу къыдделэу тыфэлалэ псауныгъэ илэнэу, игухэ-лышлэхэр зэклэ къыдэ-хъунхэу, ищытхъу хахъоу, ильэпкъ, иреспубликэ нахъ лъагъэу джыри ылэ-тынхэу.

ЖАКИЗМЫКЪО
Аминэт.

Ахэджэго Мурат

**Лъэпкъым пашэ фэхурэм сьд фэдэрэ
лоф рихыжыагэми пэуцужыхэу, мыухы-
жыын къаигъагэр зэрахьэу, нэпцыклэ
цлэрыло хьухэрэм е мылкур зыдихы-
жыщтыр зэрымшлэрэм кыхэклэу
мышо-мыл тхылхэр кыдзэыгэкыхэ-
рэм анэмыклэу, цылэх псэемыблэжь
цлэфхэр, гухэлъ къабзэм ылыгхэу, агуи
апси халхьэзэ ягъашлэ зэрахьэу.**

тым фэджену члахьэш, 1983-рэ илъэсым диплом плыжьыклэ кьеуы. Кьалэу Кропоткин псэолъэшлэу цылэжээнэ агъагло. Мастерэу, прорабэу, участкэм ипашэу, етланэ АООТ-у ПМК-19-м илэшхьэтэтэу 1996-рэ илъэсым нэс мэлэжэ. Кьалэу ныбжьыклэр политическэ партией «Яблоко» зыфилоэрэм икьутамэу кьалэм кышчызэуахыгэм 1998-рэ илъэсым хэхьэ. Илъэс тешлагэу партией икьутамэу Краснодар краим цырилэм пашэ фэхьэ, а илъэс дэдэми партией ифедеральнэ спискэ хагэуцо. Кропоткин кьэлэ советым идепутатхэм яхэдзынхэу цылагэхэм ахэлажэ ыкли теклоныгэ кьыдехы. Кьэлэ советым идепутатмэ япашэу хадзыгэу 1996 — 2001-рэ илъэсхэм мэлэжэ.

Политик ныбжьыклэм илофшаклэ бэмэ агу рехьы, краим иадминистрация илофшлэхэм аналэ кытырадзэ. Губернаторэу А. Ткачевым краим иадминистрация цылэжээнэу 2001-рэ илъэсым регъэблагэ. Краснодар краим иадминистрация илыклоу Хэбзэгъэуцу Зэлулэм егъагло, ащ даклоу краим кьэбар жьугэмклэ идепартамент ипашэу лоф ешлэ. Етланэ, 2002-рэ илъэсым, краим ивице-губернаторэу агъэнафэ, 2010-рэ илъэсым нэс, (идунай ехьожьыфэ), а лэнатлэр зэрехьэ. Партией «Яблоко» зыфило-

рэм 2005-рэ илъэсым кыхэкыхьы, «Единэ Россиен» икьутамэу Краснодар краим цылэм, пашэу илэм игуадзэу агъэнафэ.

Дэлэжээгъэ лэшхьэтетмэ кызыраложьыремклэ, а лэхьаным краим пашэу илагэмэ анахь уасэ зыфашлэу, цыф жьугэхэм мышынэу ахэхьан, зыгъэдэлонхэ зылъэкынэу цытыгэмэ Муратэ зэу ащыщыгъ. Улэшыгъэ Кьучлэу краим илэхэм, информация жьугэмрэ политическэ партией ыкли общественнэ организациеу итхэмрэ афэгъэгъэу, мэлэжэ. А лэхьаным хэгъэгур шьхьарытлупц хьазыр хьугъэу, чиновникхэм япчъагъэ лэшэу хэхьагъэу, лофшлэри лэпэдэлэп ашыгъэу, зэмыдэлужьхэу, фэдэ лэжыаклэр алэклэзыгъэу цытыгъ. Краим бзэджашлэу исхэми ашхьэ кьалэтыщтыгъ. Ахэджэго анахь лофышхоу зэрихьагэмэ зэу ахалытэщтыгъ кадировэ политикэу краим илэм зэхьоклыныгъэ инхэр зэрэфышлыгъэр.

Краснодар краим хэдзын лофхэмклэ партией «Единэ Россиен» шигъэнафэгъэ штабым пашэ фашы. Ащ ишлуагэклэ, краим цызэхашэрэ хэдзынхэр нахь зэгъафэгъэ мэхьху. Урысые хэгъэгум шыпсэурэ нэбгыр пчъагэр зылъытэщт комиссией 2010-рэ илъэсым краим шагъэнафагэм пэцэныгъэр дызэрехьэ. Урысы-

ем «Илъэсым и Цыф» зыфилоэрэ цытхьуцлэр 2002-рэ илъэсым кыфауы, ащ ыуж илъэс тешлагэу Зэкьошныгэм иорден кыфагъэшъуашэ. Зэрихьэрэ лофышхом даклоу научнэ лофшлэныр егъэхьазыры, ар кьегъэшпыпкэжыш, техническэ шлэныгэхэмклэ кандидат мэхьу.

Ахэджэго Муратэ 2005-рэ илъэсым жьоныгъоклэ мазэм кьэсымаджэ. Краим исымэджэщмэ ащыщ горэм перитонит илэу операцияе шашы. Икьу фэди-зэу афэмыгэхьужьэу Германиям ащэ, кьалэу Фрайбург илъэс фэдиэрэ шелазэх. Ащ фэдиным клалэм операцияе 30-м ехьу ещылэ. Зыхьужьырэ нэужым кьегъэгъэжыш, илэнатлэ лохьажы ыпсэ емыблэжэу лоф ешлэ.

Тыгъэгъазэм и 7-м, 2010-рэ илъэсым Муратэ ипсауныгъэ джыри кызызэхьэ. Ыгу ыгъэгумэклэу сымэджэщым ащэ, ау лэзэхэр лэпылэгъу кыфэхьужьынхэ амылгэклэу илъэс 48-рэ ыныбжэу идунай ехьожы, Псэитыку кьэхалэм шагъэтыллыжы. Ащ Губернаторэу Ткачевым гухэлъ псалъэ кышешы, жьогъо плыжьэу «Кубань и Лыхьужь» зыфилоу кыфагъэшъошагъэр шымылэжым ыбгъэу кытырелхьажы. Ахэджэго Муратэ кызыщыхьугъэ мафэм тефэу 2011-рэ илъэсым кьуаджэу Псэитыку саугъэт цыфагъэуцу. Ащ ыуж кьалэу зышылажэщтыгъэ Кропоткин иурамхэм ащыщ Ахэджэго Муратэ ыцлэ фаусыжы.

Губернаторэу А. Ткачевым игукъэкыхьы Ахэджэго Муратэ ищылэклэ-псэуклэ фэгъэхьыгъэу тхылхитлэу кыдагъэкыхьы. Зым «Мурат Ахеджак» ыцлэу, адрэм «Дом хрустальный на горе» ылоу. Апэрэр нэпэеплэ тхылх фэдэу сурэтхэмклэ гьэклэрэклагъэу, дэлэжыагэхэми иныб-

джэгъухэми ягукъэкыхьхэр дэтхэу гъэпсыгъэ. Ятлонэрэр урысые хэгъэгум цызэшлэрэ тхаклоу Виктор Руновым кыдыгъэкыхьы. Мы тхылхым Ахэджэго Муратэ ищылэугом кышгъэгъагъэу кыкылугъэ гьогур, игъэхьагъэхэр дэгъоу кышгъэгъагъэу. Адыгэ клэлэцылкылоу кьуаджэм шаплугъэм илъэоянэмэ зафэу уарещэ, уегъэгупшысэ, лэхьанэу тызэрытым еплыкыклэ гъэнэфагъэ фыуегъэшлы. Тхылхыр зы унагъо ихьышхэ фэд, ау зэрэлэпкэу цысэ афэхьунэу гъэпсыгъэ.

«Хэгъэгум пашэу илэхэм цыфхэр зэхамыхьыжыхэ зышыхьугъэ лэхьаным, зы нэбгырэ закьо кьэхэкыхьы дэлон ылыэклэу, цыфхэр зыфаер кыгурылон ылыэклэу, ар Мурат арыгъэ», кьетхы Руновым. Чыплэ зэжурэ чыплэ кьинрэ арыфэрэ цыфхэр зыдэшылэм апэу нэсын ылыэкыхьыщтыгъ. Мыхьомышлагъэ зэхефымэ, лъапсэм нэсыфэ лыхьышхыгъ. «Ащ фэдэ цыфым, сьд фэдэ лэхьан кьэхьугъэми, гу лъатэц, илъэганли ыгъотыщт», кьетхы Руновым.

Муратэ ыкьорэ ыпхьурэ, ятэрэ янэрэ ацлэхэр (Луиза, Казбек) афиусыгъэх. Игъэшлэ гьогу клэкыхьэми, исавыхьэмрэ илахьыл гупсэхэмрэ егъашлэми кьафэнэфынэу огум ит жьуагъоу кьафэнэжы, ныбжьыклэу ахэкыхьыгъ. Мурат кыкылангъэ шьаом, еджаплэм члэсызэ, арагъэтыгъэ сочинением мырэуцтэу кышешы: «Сыкызэхьыгъэу лэакомэ сьпллыжыш, урыкытэнэу зы нэбгырэ закьо ахэспягъорэп. Лэакомы, лъэпкъыми ащышхэу, сипупсэхэу, цлэрылохэу, хэгъэгумхэм фэлэжыагъэхэр бэ мэхьху...» Тэри лэшэу тыцэгугъы, Казбек цыклоу ятэ игъогу тыхагъэу псэолъэшлэ сэнэхьатым фэдэжэрэм институтыры кыуыхыныш, лэпсэхьыгъэу лэпкъым ицыфмэ кьахэуцонэу.

ГЪУКЪЛЭП Нурбий.

Шэуджэн Асхьад шылэныгъэ гьогу гъэшлэгъон кыкылу. Адыгэ автоном хэкумклэ Теуцожь районым ит кьуаджэу Едэпсыкуае 1952-рэ илъэсым шылэ мазэм и 5-м кышчыхьугъэ клалэм исабыгъо зэоуж лэхьээнэ хьылэм тефагъ. 1969-рэ илъэсым Шэуджэн Асхьад якьуаджэ дэт гурит еджаплэр кьеуыхьы, кьулыкьу ыхьынэу дзэм ащэ. Ипшэрылхэр елоплэнчэу ыгъэцаклэзэ ащ кьулыкьур ехьы, етланэ кызыщыхьугъэ чыплэм кьегъэгъэхьы. Ар Кубанскэ кьэралыгъо мэкьумэщ университетым члэхьэш, агроном сэнэхьатыр ылэ кьырегъахэ. Ишлэныгъэхэм джыри ахэзыгъахэу зышлоигъо клалэм 1981-рэ илъэсым Урысые шлэныгъэ-ушэтэкло институтэу пынджым икьэгъэклэны пылым иаспирантурэ члэхьэ. Илъэси 4 зытешлэклэ, шлэныгъэлэжэ ныбжьыклэм пынджым икьэгъэклэны фэгъэхьыгъэ кандидат диссертациер пхырегъэклэ. Охьтабэ темышлэу цытхьушхо пылэу доктор диссертациери кьегъэшпыпкэжы.

Шлэныгъэ куу зэрэбгъодэлыгъэм, гулпытэ чан зэрилагъэм яшлуагъэклэ Шэуджэн Асхьад ушэтын гъэшлэгъонхр ышлынхэ ылыэкыхьыгъ. Ахэр илэуытыплэу шлэныгъэлэжым икьэлэ-

Шлэныгъэлэжэ цлэрылу

Шлэныгъэхэмклэ Дунэ Адыгэ Академием, мэкьумэщ шлэныгъэхэмклэ Урысые Академием яакадемикэу, биологие шлэныгъэхэмклэ докторэу, Урысые Федерацием, Пшызэ шьолыыр, Адыгэ Республикэм шлэныгъэхэмклэ язаслуженнэ лофышлэшхоу, профессор цлэрылоу Шэуджэн Асхьад Хьазрэт ыкьор лэныкьэу зэфэшхьафхэмклэ хэгъэгум инаукэ изегъэушомбгун зилахьышлу хэзышыхьагэхэм ащыщ.

мыпэ тхылхьыбэ кыпыкылыгъ. Шэуджэным илофшлагъэхэр биогеохимикхэмклэ шлэныгъэгъуа-зэу цытых. Зэчыишхо зилэ шлэныгъэлэжым, пынджым икьэгъэклэны Урысые шлэныгъэ-ушэтэкло институтым ипашэ игуадзэ, Пшызэ кьэралыгъо мэкьумэщ университетым икафедрэ ипашэ тыхэгъэу ичылплэ зэфэшхьафхэм пынджыр кьащыгъэклэныгъэнымклэ амалэу цылэхэр ыгъэунафын ылыэкыхьыгъ.

лофшлэгъэ гъэшлэгъонхэр зэрилэхэм нэмыклэу, Шэуджэн Асхьад тыкьэзыуцухьэрэ дунайр кьэухьумэгъэным тегъэпсыхьэгъэ лофыгъоу республикэр зыгъэгумэкыхьэрэм, адыгэхэм ятарихь изегъэшлэн, на-

укэм хэхьоныгъэ егъэшлыгъэным епхыгъэ ушэтынхэми илахьышхо ахешыхьэ. Ахэм афэгъэхьыгъэ тыхьаби Асхьад икьэлэмыпэ кыпыкылыгъ. Общественностым осэшхо кызыфишыгъэхэм зэу ащыщ ащ итхылыгъэ «Адыгэхэм ячлыгу» зыфилоэрэ. Мыщ дэжым шлэныгъэлэжэу Шэуджэн Асхьад тарихьлэжэ лэпэлэсэу, кызыщыхьугъэ хэкум иблэклэ-гъэ дэгъоу зышлэрэ цыфэу зыкыгъэлэжэуагъ. Адыгэ Республикэм кьэралыгъо гъэпсыклэ илэ зэрэхьугъэм фэгъэхьыгъэ Шэуджэным итхылыгъэ «Адыгеим ипашэу» зыфилоэрэ. Илъэс зэфэшхьафхэм республикэм ипэцагъэхэм шлэныгъэ гьогу кьа-кылугъэм, дунэеплыкылу ялагъэм,

пэцэныгъэ зэрэзэрахьагъэм яхьылэгъэ тыхьгъэхэр ащ кьыдэ-хьагъэх. Тхылхэджэхэр игъэкло-тыгъэу зытегушылагъэхэм зэу ащыщ шлэныгъэлэжэу, тарихьлэ-жэу Шэуджэн Асхьад ытхыгъэ тхылыгъэ «Сталин» зыфилоэрэ. Зэхэуытагъэу кьэплон хьумэ, шлэныгъэлэжэу цлэрылоу, ушэтэкло чанэу Шэуджэн Асхьад икьэлэмыпэ лофшлэгъэ 600-м ехьу кыпыкылыгъ.

Ащ фэдиз лоф гъэцэклэгъэныр

Шэуджэн Асхьад зэрымпышэрылпыр, шлэныгъэлэжым ар идунэететыклэу, игъэшлэ шапхэу зэрэщытыр кыхьэгъэщыгъэн фае.

Шлэныгъэм, наукэм, общественнэ лофхэм чанэу ахэлэжэрэ шлэныгъэлэжым илофшлагъэхэм ифэшшошэ уасэ цыфхэм кьафашыгъ. Адыгэ-кьалэ ицыф гъэшлуагъэ, Мыекьопэ кьэралыгъо технологическэ университетым ипрофессор гъэшлуагъэ кьэралыгъо тын, цытхьу тхылхэу зэфэшхьафхэр кыфагъэшъошагъэх. Шэуджэн Асхьад Урысые Федерацием и Президентрэ, Краснодар краим иадминистрация ипашэрэ ящытхьу тхылхэр кыфагъэшъошагъэх. Ар Краснодар краим иадминистрация наукэмклэ ыгъэнэфэгъэ шлухьафтыным илауреат, Адыгэ Республикэм, Урысые мэкьумэщ Академием, Краснодар краим ащыклогъэ научнэ зэнэкьокыуэхэм теклоныгъэ бэрэ кьащыдихыгъ. Шэуджэн Асхьад кьэралыгъо тынэу, тхылхэу лъаплэу кыфагъэшъошагъэхэр эклэ шлэныгъэлэжым илофшлагъэхэм, ушэтын гъэшлэгъонэу зэшлуихыгъэхэм, икьэлэмыпэ кыпыкылыгъэ тыхьгъэхэм кьаклэклауагъ.

КЪАРДЭН Марит.

Адыгэх, Советскэ Союзым и Лыхъужьтых

Адыгеим и Лыхъужьхэм ащыцэу апэрэу а цлэ лъаплэр кыызфагъэшъошагъэр **Андырхъое Хъусен** ары. Усэкю ыкӀи журналист лэпэласэу щытыгъэ клалэр заом иплъэсхэм шхончэо ротэм иполитрукыгъ. 1941-рз илъэсым шэкӀогъум и 8-м Украинэм ипсэуплэхэм ащыцэу Дьяковэ дэжъ пыххэм кыыз-щадзыхъэм гранатитлоу ылыгъыр ыдзи, кыгъэуагъ, ежъыри хэкӀодагъ, фашистиплӀыми хъадэгъур къафихъыгъ.

ЯтӀонэрэ Лыхъужьэу хъугъэр рядовое **Ацумыжъ Айдэмыр**. Дунаим зехыжъ нэуж а цлэ лъаплэр кыызфагъэшъошагъэр. Пый танк 11-мэ мыщынэу ар апэуцужьыгъ, орудийнэ расчэ-тыр игъусэу сыхъатихым кы-клоцӀ пыйм имашиних кы-гъэуагъ, ежъыри хэкӀодагъ.

Ау тэ тизэоплхэми чӀэнэгъэ-шхо ашыгъ, нэбгырэ 56-рз а чыплэм щыфэхыгъ, ахэм ахэ-тыгъ къуаджэу Пэнэхэс щыщ матросэу **Шуцлэ Абубэчыр**. Мы зэошхом хэлэжъэгъэ де-сантник пстэуми Советскэ Со-юзым и Лыхъужьыцлэ афагъэ-шъошагъ.

Молдавием ичӀыгу, Днестрэ изэпырыкӀынкӀэ блэнагъэу зэ-рихъагъэм пае Советскэ Сою-зым и Лыхъужьыцлэ кыфа-гъэшъошагъ Коцхъэблэ райо-ным кыщыхъугъэ клалэу, са-пер-ефрейторэу **Къош Алы**.

Псыхъоу Днепрэ зэоплӀбэ-мэ ацлэ епхыгъэ хъугъэ. Гъэ-зетэу «Правдэм» а лъэхъа-ным бэ а чыплэм щыклогъэ заохэм афэгъэхьыгъэу кыхъа-гъэр. Псыхъошхом изэпыры-кӀынкӀэ бэмэ лыхъужьыгъэ къахэфагъ, зэопӀ 2438-р Со-ветскэ Союзым и Лыхъужь хъугъэ, ахэм тичыплӀэгъоу ахэ-тыгъэр шхончэо ротэм ипа-щэу, Шапсыгъэ районым кы-щыхъугъэ старшэ лейтенантэу **Тхъэгъушъэ Исмахыл**.

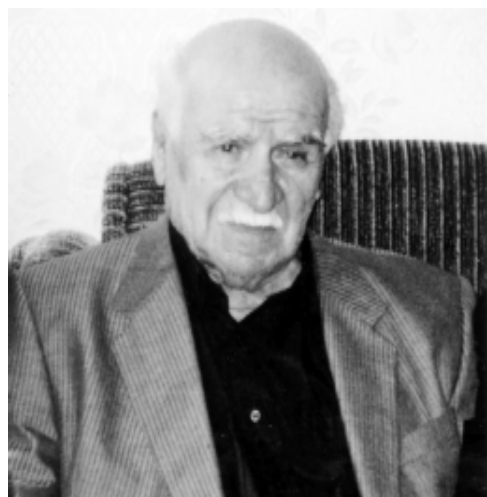

Берлин операцием илъэхъан илӀыхъужь-ныгъэкӀэ къахэщыгъ ыкӀи Советскэ Союзым и Лыхъужь хъугъэ къуаджэу Лъэустэнхъаблэ щыцэу, миномет взводым икомандирэу, старшэ лейтенантэу **БжыхъэкӀо Къымчэрые**.

Польшэм ичӀыгу лыхъужь-ныгъэу щызэрихъагъэм фэшӀ Теуцожь районым щыцэу, шхончэо батальо-ным икомандирэу, майорэу **Нэхэе Даутэ** Со-ветскэ Союзым и Лыхъужьыцлэ кыфагъэ-шъошагъ.

Сыджыхъ Хъазрэтбий.
Тарихъ шӀэныгъэхэмкӀэ кандидат, отстав-кэм щылэ полковник.

Илъэпкъ, цыфхэм апае дэ-хагъэр, шӀур ылэжъэу щы-лагъэм ыцлэ еплӀоныр, пщы-мыгъупшэныр ифэшъуаш.

Ахэджэго Мэдждьдэ Шъалихъэ ыкӀор жьоныгъуакӀэм и 15-м, 1941-рз илъэсым ТэхъутемыкӀое районым ит къуаджэу ПсэйтӀыку кыщыхъугъ. Унэгъо-унэшъо дахэхэр зэхышӀэу исабынгъо-клэлэцӀы-кӀугъом щегъэжъагъэу къэтэдждыгъ. Мэ-джьдэ анахъ зыгъэгъушхощыгъэр янэ ипщынэ мэкъэ жъынч. Ащи изакъоп, ыгу зыпхъуатэу зылэтыщыгъэр ным идэхӀолэ макъ. Ахэджагохэм яхъакӀэ-щыпчъэ ренэу зэлухыгъагъ, ащ пчыхъэрэ цыфыбэ кыщызэлукӀэщыгъ. Къэбархэр, пшысэхэр, тхыдэжъхэр, оредыжъхэр кыщалоштыгъэх. Ежъ Мэдждьдэ анахъ икӀасэу зэмызэщыщыгъэр лыхъужь оредхэу ятэшым: ыкӀи нэмыкӀхэм къало-щыгъэхэр ары. «КъоджэбардыкӀо Мы-

Режиссер Лэпэлас

хъамэт», «Хъатх я КъокӀас», «Ощнэлъ зау», «Нарт ШэбатныкӀо иорэд», «Айдэ-мыркӀан», нэмыкӀхэри. Лъэпкъ иску-ствэм илъэшыгъэ-дэхагъэ ахэмкӀэ апэрэу Мэдждьдэ зэхышӀагъ. Ау искусствэ иным фэнэосэнымкӀэ анахъ зишӀуагъэ къекӀы-гъэр янэшэу Сэхъутэ Ибрахым ары. Лы хэхъэгъэ-хэкӀыгъэм кыгурылоштыгъ шӀэныгъэ-гъэсэныгъэ тэрэз пхъорэлъ-фым егъэгъотыгъэн зэрэфаер. Ибра-хымэ клэлэцӀыкӀур Краснодар бэрэ зыдищэщыгъ, театрэ спектаклхэм, концертхэм аригъэплӀыщыгъ, лъэшэу пианист ар хъуным клэхъопсыщыгъ, зэрилъэкӀэуи ыналэ тетыгъ. 1922-рз илъэсым, гъунэгъу станицэу Марын-скэм иублэлэ еджаплэ чӀэхъагъ. Ащ илъэсрэ щеджагъэу, урысыбзэр нахъ дэгъоу ышӀэным фэшӀ, янэшым Крас-нодар ыцӀэжъыгъагъ. Фабрично-завод-ской илъэсибл еджаплэм урысыбзэм-рэ литературэмрэкӀэ щезыгъэдждагъэу Елена Уруваевар Мэдждьдэ ныбжы-рэу ыгу кынагъ, гъэсэныгъэ-плуныгъэ шӀэныгъабэкӀэ къетагъ.

1936-рз илъэсым театрэ искусствэм и Къэралыгъо институтэу А. Луначар-скэм ыцлэ зыхъырэм ирежиссер фа-культет чӀэхъэ. ЗэлъашӀэрэ режиссерхэу Н. Горчаковым, А. Поповым, В. Сахнов-скэм рагъэдждагъ. 1940-рз илъэсым Ахэджэго Мэдждьдэ шӀэныгъэ-кыулайны-гъэ дэгъу илэу Мыекъуапэ къэкӀожьыгъ. А. Корнейчук ипӀесэу «Платон Кре-

чет» зыфилорэ спектаклэр апэрэу Адыгэ театрэм ыгъэуцугъ. Еутых Аскер идра-мэу «Разорванные цепи» зыфилорэр ГИТИС-м иадыгэ студие истудентхэр хигъэлажъэхэ ыгъэуцугъагъ. Ау Хэгъэгъу зэошхор къежъи, артистхэм янахы-бэр заом кӀуагъэ, къэзымыгъэзэжъы-гъэри макӀэп.

Зэо ужым Мэдждьдэ Адыгэ хэкум къэкӀожьыгъ, театрэм илофшӀэн ригъэ-жъэжъыгъ. А лъэхъаным хэку театрэм урыс труппэр ары илагъэр. Лъэпкъ

Ахэджагом шӀоу ылэжъыгъэм къэралыгъо тын инхэр кы-кӀэлъыкӀуагъэх — Лениным ыкӀи ЛэжъэкӀо Быракъ Плъы-жым яорденхэр, медальхэр. ЩытхъуцӀэ инхэри кырапэ-сыгъэх.

кадрэхэр зэримыкӀухэрэм кыхэкӀэу адыгэ труппэм лӀоф ышӀэщыгъэп. Мы уахътэм режиссерэу Ахэдждэго Мэдждь-дэ спектаклхэу «Жди меня», «Русские люди» (К. Симоновым иехэу), «Без вины виноватые» (А. Островский), «Коварство и любовь» (Ф. Шиллер), «Золушка», нэмыкӀхэри егъэуцух.

Зэоуж илъэсхэм адыгэ театраль-нэ искусствэм хэхъоныгъэу ышыгъэхэр апэрэ адыгэ профессиональнэ режис-

серэу, а лъэхъаным ГИТИС-м ирежис-сер факультет къэзыухыгъагъэу Ахэ-джэго Мэдждьдэ ыцлэ клэрыпчын умы-лъэкӀынуу епхыгъэх. ЛӀэшӀэгъу плӀанэм кыкӀлоцӀ Ахэджагом Адыгэ театрэм исценэ спектакли 120-рз фэдиз щы-гъэуцугъ. «Псэлъыхъохэр», (Е. Мамый), «Заукъанрэ Заурхъанрэ» (А. ХъакӀаку), «Ны лушым ыпхъу» (Т. КӀэраш) гъэу-цугъэнхэм клочӀабэ атыригъэкӀодагъ. ЫшъхэкӀэ роль 70-м нахыбэ кы-шыгъ, театрэр зылэтыгъэ Лэпэлас, лъэ-пэ мафэ ащ езыгъэшшыгъ.

Ахэджагом шӀоу ылэжъыгъэм къэра-лыгъо тын инхэр кыкӀэлъыкӀуагъэх — Лениным ыкӀи ЛэжъэкӀо Быракъ Плъыжым яорденхэр, медальхэр. Щыт-хъуцӀэ инхэри кырапэсыгъэх.

1976-рз илъэсым Ахэджагор Подмос-ковьем кӀуагъэ. 1983-рз илъэсым ыпхъоу Лие дэжъ клӀожьыгъагъэ ыкӀи щыпсэ-угъ. Адыгеим къаклоштыгъ, щылэщыгъ, щыгупсэфыщыгъ. Ыпхъоу Ахэдждэго Лие, ишъхъэгъусэу Юлия Александровнэм, ежъ Мэдждьдэ лъэгъо зэныбжъ дахэ искусствэм щыпхыращыгъ. Ахэдждэго Мэдждьдэ (зыщымылэжъыр илъэситӀу мэхъу) артист цӀэрылауагъ, режиссер лэпэлэсагъ, Хэгъэгъум, лъэпкъым афэ-шпыпкагъ. Цыфышхо зафэр, гъэсагъэр, лэпэласэр зыщыщ адыгэ лъэпкъым илъапл, егъашӀо, щыгъупшэрэп.

МАМЫРЫКӀО Нуриет.

Искусствэм ицӕфыхэр

Дунаир тыгъэм егъэнэфы. Орэдым псэ кыпызыгъакӕрэм лъэуж кӕегъанэ. Урысыемрэ Абхъазымрэ язаслуженнэ артисткэу, Адыгеим инароднэ артисткэу, Дунэе шӕхъафтынэу Къандур Мухъадин ыцӕкӕ агъэнэфагъэр кызыфагъэшъошагъэу, Адыгэ Республикэм искусствэм ылъэныкъокӕ и Къэралыгъо премие илауреатэу Нэхэе Тэмарэ адыгэм и Мафэ ехъуллэу гуцылэгъу тыфэхъугъ.

Орэдым лъэпкъыр ыугъоижьыщт

— Орэдыр сицӕлӕныгъэ зэрэхъугъэм зыкӕи сырыкӕгъо-жыырӕп, — кӕуӕуатэ Адыгэ къэралыгъо университетым искусствэхэмкӕ и Институт идокцентэу Нэхэе Тэмарэ. — Орэд кӕзылорэ цыфым сэнэхъатэу кыыхыгъэр шӕгъэшӕгъон зыхъукӕ, кӕиныгъохэр нахъ ӕшӕлэхъу кызыеринӕкӕыщтыхъ.

— Тэмар, упчӕбэ сӕлӕш, егъэжъапӕри тэрэзылоу кысфӕгъо-тырӕп...

Тэмарэ нӕшӕкӕ кысӕплъы, мӕщыхъ. Упчӕ хӕхыгъэм кӕмыжэ фӕдӕуи кысщыхъугъ. Орэд кымылӕжынынэу зэрӕрихъуагъэм сӕзыеригъӕгъумӕкӕырӕр ешӕ.

— Мӕфэ ошӕм шыблӕр зыгъуагъокӕ сыда апӕу гум кыхъэрӕр?

— Шӕхъу кӕщыхъуцӕу пӕлӕтӕ, ац узэрӕфӕхъазырым

уегупшысӕщт. Зыкӕи орэд кӕсымылӕжынынэу мурад сшӕыгъӕп. Ау нахъыпӕрэм фӕдӕу пчыхъзӕхъахъэхэм, концертхэм, нысӕхъэхэм сахӕлӕжъӕжыщтӕп. Филармонием Правительствэм цызӕхыщӕрӕ мӕфӕкӕ зӕхъахъэхэм, Адыгэ Республикэм ыцӕ лъагъу зыщылун фӕе лӕфтхъабзӕм сахъмылӕжъӕнӕу сӕорӕп.

— Мӕшӕлахъ, умакӕз дунаим жӕжынынчы. Уиорӕдхэм цыфхэр кӕжжӕх. Ар ори зыдӕошӕлӕжыны, сценӕшхом утӕкӕжыгъ. Кӕбгъзӕзжынынэу угу кыуилорӕба?

— Ац фӕдӕ упчӕм сыкӕежӕщтыхъ. Илъӕс 25-рӕ орэд кӕпӕуагъэ зыхъукӕ, уигъогу ор-орӕу кыхӕпхынын нахъышӕу.

— Удах, макъуу уилӕм кӕхъуапсӕх. Ебгъаджӕ-

хэрэм шысӕ птырахы. Сыда уистудентмӕ кыуалорӕр?

— Ахӕри симурадхэм ащыгъуазӕх. Шӕлӕныгъэм зӕкӕри зӕригъӕфӕщт.

— «Динамо» Тбилиси щешӕщтыхъ футболист цӕрылоу Давид Кипиани кызыерилӕгъагъэу, уищыхъу алоз, игъом командэм ухӕкӕжынын нахъышӕу.

— Орэд кӕсымылӕжынын, кӕлӕгъаджӕу лӕфт сшӕщт. Сценӕшхом утӕтынӕм уахътӕ ищыкӕлӕгъ. Ныбжыкӕлӕхэм яегъаджӕн нахъышӕу сыпылӕыщт.

— Узӕплӕжынын уикӕласа?

— Ари упчӕ гъӕшӕгъон. Ятӕнӕрӕ Едӕпсыкӕуае сыкӕыщыхъугъ. Тичылӕ псым ыцӕлӕгъ хъугъэм, иурамхъу сапӕр зыщыутысӕщтыхъгъэр, цыфӕу дӕсыгъӕхэр, сицӕкӕлӕгъом кы-

щыублагъӕу орэд кы-зӕрӕсӕлӕщыхъгъэр сщыгъупшӕхӕрӕп. Адыгӕ-кӕалӕ сӕзыерӕщыхъгъэр, сисӕнӕхъат сӕзыерӕфеджӕгъэм, нӕмыкӕлӕхэм сафызӕплӕжыкӕ. Кӕпӕкӕлӕр гъо-гум гукӕ зыфӕбгъӕзӕжынын нахъышӕу. Зӕфӕхъысӕжы хӕр ошӕых, уапӕкӕ оплӕ. Ансамблӕу «Ислӕмыер» зызӕхъащӕм, орӕды-ломӕ сыряпӕщӕу илӕ-сищӕ лӕфт сшӕлӕгъ. Ац ыуж республикӕ теле-видением журналистӕу сыщылӕжыгъ. Къуаджӕхэм ящыкӕлӕ, цыф гъӕ-шӕлӕгъонхэм афӕгъӕхыгъӕ кӕӕтынхъу згъӕхъазырыщыхъгъӕхэр сщыгъупшӕхӕрӕп. Искусствэм нахъ куоу сыхъхъанымкӕ «Ислӕмыер» еджӕплӕ шъыпкӕ сфӕхъугъ. Ижырӕ орӕдхъу цыфхэм ащыгъупшӕжыпӕнын нӕсыгӕгъӕхэм псӕ кӕапидгъӕкӕжы, тамӕ яттыгъ.

— А илъӕсхэр Адыгэ Республикэм икӕэралыгъо гъӕпсыкӕ игъӕ-пытӕн тӕфӕгъагъӕх.

— «Ислӕмыер» тимыщыкӕлӕгъӕу, ахъӕ бӕцӕ тырагъӕкӕуадӕу кӕзылорӕмӕ тӕлукӕщтыхъ. Республикэм илӕгъу ансамблӕр дунаим цӕрылоу зыхъугъ. Лӕфт зыдасшӕщтыхъгъӕхэм лӕшӕу сафӕраз.

— Орӕдыло хъунӕу фаем сыда анахъу ищыкӕлӕгъӕр?

— Макъэм, шӕлӕныгъэм ямы-закъоу, псауныгъӕ дӕгъу, ит-ворчествӕ лӕигъӕкӕлӕтӕнынкӕлӕ лӕпылӕгъу кыфӕхъуон зылӕ-

кӕыщт зӕхъащӕкӕ ищыкӕлӕгъ. Тхъэм кыыритыгъӕ сӕнауыгъгъэр кызылӕуихынын фӕшӕ лӕфт зыди-шӕжынын зӕрӕфӕгъӕсагъэм мӕхъӕнӕ ин ил.

— Тилӕпкӕгъӕхъэр зыщыпсӕурӕ хӕгъӕгъӕхъу США-м, Тыркуем, Израиль, Абхъазым, нӕмыкӕлӕхэм уащылагъ. Уиконцертхэр Налшык, Мыекӕуапӕ, фӕшӕхъафхэм ащыкӕлӕгъӕх. Адыгӕ орӕдхэр орыкӕ сыда?

— Тиорӕдхэр щылӕныгъэм кыыхахыгъӕх. Адыгӕхэр итӕкӕу-хъагъӕхъу мӕпсӕух. Зы тыхъу-жынынкӕлӕ адыгӕ орӕдыр зӕхъӕкӕлӕшӕу сӕлӕытӕ.

— «Сӕрмаф», «Щырытым», «Си Мурадин», «Адыф», «Тызӕхӕкӕжы», «Шӕлӕгъур кӕаджӕ», нӕмыкӕлӕ орӕдӕу кӕапӕлӕщыхъгъӕхэм джыри тядӕлун тӕӕкӕыщтӕ?

— Уахътӕм кыгъӕлӕгъӕуцӕ. Орӕдым цыфыр еплӕ, щылӕныгъэм фӕгъӕсӕ. Ти Лӕышхъу Тхъакушынӕ Аслӕн культурэм илӕфӕшӕлӕхэр ешӕлӕх, аплӕ-плӕ, концертхэм яплӕы. Ац фӕдӕ пӕщӕхэм уагъӕгушхо.

— Мӕфӕкӕ гъӕшӕлӕгъонхэр тилӕщтыхъ. Уахӕлӕжъӕщтӕ?

— «Адыгэм и Маф», «Адыгӕ шӕуашӕм и Маф» зыфилӕхӕрӕр кӕжыгъӕкӕлӕх. «Гъоумаф» ясӕло. Адыгӕ культурэм и Дунӕе фестивал тиреспубликӕ имӕфӕкӕхэм атефӕу зӕхъахъ. Сишӕ-ожыуеу Алыи илӕӕси 8-м ит. Ац искусствӕр икӕлас. Мӕфӕкӕхэм тахӕлӕжъӕщт.

— Уигухӕлӕышӕлӕхэр Тхъэм кыбдӕгъӕхъу. — Тхъауегъӕпсӕу.

Тиспортсмен цӕрылӕхэр

Тилӕпкӕ спортышхом лъагъу щызылӕтыгъӕ Хъасанӕкӕо Мурат зӕнӕкӕокӕухэм медалӕу, щытхъу тхылӕу кӕащыдихыгъэр зы чыплӕм зыщыплӕгъӕхӕкӕ, угушӕлорӕ кӕоды-еп. Медаль пӕпчӕ уфӕбӕнӕн зӕрӕфа-ер кыдӕплӕытӕзӕ, спортсменым щылӕныгъэм кыщыкӕлӕгъӕ гъогум гукӕ зыфӕогъазӕ.

Зӕрӕадыгӕм рӕгушхо

Хъасанӕкӕо Мурат килограмми 100-м ехъу кӕзыщӕ-чырӕмӕ якуп хӕтӕу 1993 — 1998-рӕ илӕӕсхэм Европэм самбӕмкӕ изӕнӕкӕокӕухэм гъогӕгуи 6 дышӕ медалхэр кӕащыхыгъӕх. Калининград, Литвам, Югославием, нӕмыкӕлӕхэм ащыкӕлӕгъӕ зӕлу-кӕлӕгъӕхэм батырым апӕрӕ

чыплӕхэр кӕащыдихыгъӕх. 1994 — 2006-рӕ илӕӕсхэм дунаим самбӕмкӕ изӕнӕкӕокӕухэм М. Хъасанӕкӕор ахӕлӕжыгъ. Гъогӕгуи 11 дышӕ медалхэр кыфӕагъӕшӕошагъӕх. Ятӕнӕрӕ ыкӕи яцӕнӕрӕ чыплӕхэр зӕрызӕ кыыхыгъӕх.

Дунаим итурнирхэм, Европэм и Кубок фӕгъӕхыгъӕ

зӕлу-кӕлӕгъӕхэм кӕащыхыгъӕхэр Урысыем изӕнӕкӕокӕухэм дышӕ медалхэр гъогӕгуи 20 кӕазӕрӕщыдихыгъӕхэр кызы-дӕплӕытӕхӕкӕ, «Мӕшӕлахъ!» оло.

Ац фӕдиз медаль, Кубок кыдӕзымыхыгъӕ хӕгъӕгубӕ щылӕу кызыералытӕрӕм тыщыгъуаз. Джары Хъасанӕкӕо Мурат тыщыхъу зыхъукӕ, ишӕ-шӕлӕгъӕ бӕмӕ ятӕуатӕ зыкӕыт-

Юныгъом и 20-м адыгӕмӕ и Мафӕ зӕрагъӕмӕфӕкӕыщтым мӕхъанӕу ритырӕр щылӕныгъэм репхы.

— Сигуап, сырӕгушхо адыгъу сыкӕызӕрӕхъугъэм, — ело Хъасанӕкӕо Мурат. — Мӕфӕкӕым адыгъу дунаим тетхэр нахъ зӕфӕищӕщтыхъ. Зӕкӕош республикӕхэм яспортсмен цӕрылӕхъу Ожӕ Мурат, Къӕрдӕнӕ Мурат, Хъуцт Аслӕн-

шӕлӕгъор. М. Хъасанӕкӕор зыгъӕсӕщыхъгъӕ спортсмен цӕрылоу, СССР-м изӕ-служӕннӕ тренӕрӕу Хъӕпӕе Арамбый кызыерилӕгъӕу, ац фӕдӕ бӕнакӕлӕхэр ныбжыкӕлӕхэм ящысӕшӕлӕх.

М. Хъасанӕкӕор кызыщытхъужырӕп. Адыгӕ Республикэм физкультурэмкӕ ыкӕи спортымкӕ и Комитет итхъаматӕу лӕфт ешӕ.

бӕц, Аджырӕ Аслӕн, Тао Хъасанбый, нӕмыкӕлӕхэм щытхъоу кытфахыгъӕр щылӕныгъэм хӕкӕуакӕлӕрӕп. Спортым ахэр нӕлуасӕ, ныбджӕгу зӕфӕишылӕгъӕх. Адыгэм и Мафӕ лӕщӕкӕлӕ фӕхъугъӕхэм тафӕраз.

Кыблӕ шӕолырымрӕ Темир Кавказымрӕ гошчыгъӕх. Адыгеир Кавказым иреспубликӕхэм акӕрычыгъӕ хъугъӕ. Ац кыыхӕкӕлӕу, культурӕмрӕ спортымрӕ яфестивалӕу Кавказ шӕолырым щыкӕлӕрӕм тиреспубликӕ хӕлажӕрӕп.

— Кӕкӕлӕфт фестивалхэм тарагъӕблӕгъӕщт, — ело М. Хъасанӕкӕом, — спортым имызакъоу культурэмкӕи гъӕхъагъӕхэр Адыгеим ышылӕгъӕх. Адыгӕ Республикэм имӕфӕкӕ кӕблӕгъагъ. Спорт лӕпкӕ зӕфӕшӕхъафхэмкӕ зӕнӕкӕокӕхэр зӕхӕтӕщтыхъ. Кӕош республикӕхэм, ӕкӕыб хӕгъӕгъхэм кӕарыкӕыщт хъаӕлӕхэм тимӕфӕкӕ кӕагъӕбаищт.

Нӕкӕлӕгъор
зыгъӕхъазырымрӕ
ЕМТИЛӕ Нурбий.

Редактор шӕхъалӕхэр: ■ Зӕхъышагъӕхэр:

ДЭРБЭ Тимур
ХЪЭШӕУЦӕ Мухъэмӕд
ТХЪАГЪӕПСӕУ
Уцужыкӕу

Адыгӕ Республикэм лӕпкӕ лӕфтхӕмкӕ, ӕкӕыб кӕэралхэм ащыпсӕурӕ тилӕпкӕгъӕхъу адырӕлӕ зӕпхыныгъӕхэмкӕ ыкӕи кӕбар жъугъэм иамалхэмкӕ и Комитет
Адресыр: ур. Крестыанскӕр, 236

■ Зыщаушыхъатыгъӕр:

Урысые Федерацием хъутын лӕфтхӕмкӕ, телерадиокӕӕтынхэмкӕ ыкӕи зӕлӕлӕсыкӕ амалхэмкӕ и Министертвӕ и Темир-Кавказ чыплӕ гъӕлорышӕлӕлӕ, зӕраушыхъатыгъӕ номерыр ПИ №ТУ23-00916

■ Зыщыхаутырӕр

ОАО-у «Полиграф-ЮГ»,
385000,
кӕ. Мыекӕуапӕ,
ур. Пионерскӕр, 268

■ Редакциер зыдӕшылӕр:

385000, кӕ. Мыекӕуапӕ,
ур. Первомайскӕр, 197.
Телефонхэр: приемнӕр: 52-16-79, редактор
шӕхъалӕм иӕпӕрӕ гуадзӕр —
52-49-44, редактор гуадзӕр — пшӕдӕкӕжы
зыхъырӕ секретары — 52-16-77.
E-mail: adyvoice@mail.ru

■ Пчъагъӕр

40 46
Индексхэр
52161
52162
Зак. 2625